

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

факультет іноземних мов

кафедра германської і слов'янської філології та зарубіжної літератури

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В НІМЕЦЬКІЙ ОРФОЕПІЧНІЙ
НОРМІ 20-21 СТОЛІТТЯ**

Студентки 2 курсу групи 2МДН
Освітньої програми Середня освіта (Мова і
література (німецька, англійська))
Спеціальності 014.022 Середня освіта (Мова і
література (німецька))
Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістра

Любенької Юлії Олександрівни

Науковий керівник: Сольська Т. М., кандидат
філологічних наук, старший викладач

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Вінниця – 2019 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ОРФОЕПІЧНА НОРМА У СИСТЕМІ МОВИ ТА ЇЇ ВАРІАТИВНІСТЬ	9
1.1 Лінгвістична природа мовної норми	9
1.2 Поняття орфоєпії, орфофонії та вимовної варіативності.....	12
1.3 Процес становлення орфоєпічної норми німецької мови.....	14
1.4 Сучасна німецька мова: вимовна норма і варіативність.....	16
1.4.1 Модифікаційні процеси голосних фонем	17
1.4.2 Твердий приступ.....	21
1.4.3 Аспірація зімкнених приголосних.....	22
1.4.4 Проблема дзвінкості дзвінких приголосних.....	25
1.4.5 Модифікаційні процеси фонем /r/.....	28
1.5 Методика проведення експериментально-фонетичного дослідження варіативності мовної норми.....	29
1.5.1 Метод порівняльного виду аналізу	29
1.5.2 Методи інструментального та сонаграфічного видів аналізу	31
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	33
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ КОДИФІКОВАНОЇ ОРФОЕПІЧНОЇ НОРМИ РЕАЛЬНОМУ ВИМОВНОМУ СТАНДАРТУ	36
2.1. Вимовна норма голосних звуків за даними орфоєпічних джерел.....	36
2.1.1 Норма реалізації фонем /a/.....	36
2.1.2 Норма реалізації фонем /e:/, /ɛ:/ та /ɛ/.....	39
2.1.3 Редукований [ə].....	42
2.1.4 Твердий приступ.....	44
2.2 Кодифікована вимовна норма зімкнених приголосних.....	45
2.2.1 Аспірація зімкнених приголосних.....	45
2.2.2 Дзвінки зімкнені приголосні.....	46
2.3 Вимовна норма фонем /r/, фіксована в словниках вимови та фонетичних посібниках.....	48

2.3.1 Встановлення закономірностей реалізації фонемі /r/ з урахуванням даних словників 1974, 2005, 2015 та 2009 років.....	48
2.3.2 Порівняльний вид аналізу фонетичних посібників.....	53
2.4 Результати інструментально-слухового виду аналізу голосних німецької мови.....	55
2.4.1 Спектральні характеристики голосних.....	55
2.4.2 Модифікація голосних у підготовленому мовленні.....	56
2.5 Результати інструментально-слухового виду аналізу зімкнених приголосних німецької мови.....	70
2.5.1 Модифікація глухих напружених зімкнених фонем /p/, /t/, /k/.....	70
2.5.2 Модифікація дзвінких ненапружених зімкнених фонем /b/, /d/, /g/...	74
2.6 Реалізація фонемі /r/ в аудіозаписах до підручників.....	79
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	86
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93
ДОДАТКИ.....	105

ВСТУП

Відомо, що мова є динамічною системою, яка розвивається, а з розвитком мови змінюється і норма. Модифікаційні процеси у вимовному стандарті потребують детального експериментального – вивчення, а літературні джерела, в яких кодифікується вимовна норма, – оновлення. Орфоепічний словник слугує джерелом збагачення культури усного мовлення німецької мови та сприяє швидкості й правильності взаєморозуміння під час спілкування на міжрегіональному рівні. Проте зміни в усному мовленні вимагають корегування у транскрипціях орфоепічних словників, еволюцію яких можна прослідкувати, проаналізувавши декілька примірників німецьких словників вимови різних видавництв та років видання: „Wörterbuch der deutschen Aussprache“ (1974 р.), „Duden: Aussprachewörterbuch“ (2005 р.), „Duden: Aussprachewörterbuch“ (2015 р.) „Deutsches Aussprachewörterbuch“ (2009 р.).

Актуальність дипломної роботи зумовлюється необхідністю виявлення динамічних процесів сучасної німецької вимовної норми, пов'язаних із функціонуванням приголосних та голосних фонем, що потребують встановлення діапазону їх алофонічної варіативності за даними орфоепічних джерел і фонетичних посібників та дослідження реалізації цих фонем у сучасному німецькому мовленні. Словники нормативної вимови потребують змін, що підтверджується сучасними експериментально-фонологічними дослідженнями лінгвістів О. І. Стеріополо, Е. С. Бондаренко, І. В. Ступака, О. П. Рудківського, О. Д. Петренка, Т. М. Сольської, Н. J. Hakkarainen, R. Wiese, U. Hirschfeld.

Мета роботи полягає у встановленні основних закономірностей реалізації голосних та приголосних фонем в аудіоджерелах ХХ-ХХІ століть та фонемі /r/ у поствокальній позиції в аудіозаписах до підручників з німецької мови за останні десятиліття та їх порівнянні з кодифікованою орфоепічною нормою, відображеною у словниках та фонетичних посібниках.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- обґрунтувати теоретичні засади дослідження модифікаційних процесів голосних і зімкнених приголосних фонем на синхронному зрізі та функціонування фонем /r/ у сучасному німецькому мовленні;
- розробити методику експериментально-фонетичного дослідження модифікаційних процесів голосних і зімкнених приголосних фонем на синхронному зрізі та реалізації фонем /r/ у сучасному німецькому мовленні;
- дослідити закономірності функціонування голосних та зімкнених приголосних фонем за даними орфоепічних словників „Wörterbuch der deutschen Aussprache“ (1974 р.), „Deutsches Aussprachewörterbuch“ (2009 р.)
- встановити алофонічну варіативність фонем /r/ за даними орфоепічних словників „Wörterbuch der deutschen Aussprache“ (1974 р.), „Duden: Aussprachewörterbuch“ (2005 р.), „Duden: Aussprachewörterbuch“ (2015 р.) „Deutsches Aussprachewörterbuch“ (2009 р.) та фонетичних посібників “Слухаємо – правильно говоримо” (1998 р.), „Einfach Deutsch aussprechen” (2011 р.), „Aussichten” (2012 р.), „77 Klangbilder” (2012 р.);
- дослідити артикуляційні та спектральні характеристики голосних та зімкнених приголосних фонем на синхронному зрізі;
- дослідити артикуляційні, темпоральні та спектральні характеристики фонем /r/ та голосних перед /r/ у сучасному німецькому мовленні.

Об’єкт дослідження становлять динамічні процеси сучасної німецької орфоепічної норми. **Предметом** експериментально-фонетичного дослідження є модифікаційні процеси голосних і приголосних фонем у мовленні носіїв німецької мови ХХ-ХХІ століття та зміни у функціонуванні фонем /r/ у підготовленому німецькому мовленні на сучасному синхронному зрізі.

Матеріалом дослідження слугують 700 алофонів голосних фонем та 450 алофонів зімкнених приголосних фонем, вилучених із аудіоджерел „Günter Gaus im Gespräch mit Rudi Dutschke“ (1967 р.) і „Sicher“ (2012 р.) та 500 алофонів приголосної фонем /r/, вилучених з аудіозаписів до підручників „Delfin“ (2002 р.) та „Sicher“ (2012 р.).

Методи дослідження. Досягнення визначеної мети та вирішення завдань роботи зумовили необхідність застосування таких методів: *зіставний метод* (використано для встановлення спільних та відмінних рис алофонічної варіативності фонем у словниках різних видавництв, фонетичних посібниках, аудіоджерелі 1967 року та аудіозаписах до підручників „Delfin“ (2002 р.) та „Sicher“ (2012 р.)), *метод систематизації та узагальнення* (для лінгвістичної інтерпретації одержаних результатів). Отримання експериментальних даних базується на використанні як *емпіричних загальнонаукових методів* (лінгвістичне спостереження, вимірювання, порівняння), так і *спеціальних експериментально-фонетичних методів* (аудитивний, комп'ютерно-осцилографічний і спектральний види аналізу), а їх опрацювання здійснено за допомогою *кількісного аналізу*.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в науковій роботі вперше на матеріалі аудіоджерела „Günter Gaus im Gespräch mit Rudi Dutschke“ (1967 р.) та аудіозаписів до підручників з німецької мови за останні десятиліття „Delfin“ (2002 р.) та „Sicher“ (2012 р.) досліджено зміни, яких зазнав вимовний стандарт кінця XX – початку XIX століття, виявлено модифікаційні процеси голосних і приголосних фонем, зокрема, часткові зміни голосних за рядом, зміни приголосних за участю голосу та способом творення, а саме: одзвінчення відтінків напружених зімкнених приголосних, оглушення алофонів ненапружених зімкнених фонем, послаблення або повна втрата аспірації глухих зімкнених, спірантизація алофонів зімкнених фонем та їх випадіння. У ході дослідження було встановлено відповідність кодифікованої орфоепічної норми реальному вимовному стандарту.

Встановлено зміни у реалізації фонемі /r/, та їхній вплив на фонетичні характеристики попередніх голосних у сучасній німецькій мові. Зокрема, виявлено тенденцію до збільшення частоти елізії та вокалізації фонемі /r/ після коротких голосних в аудіозаписах до підручника „Sicher“ (2012 р.), порівняно з підручником „Delfin“ (2002 р.), в якому інтенсивність цих процесів є меншою на тлі збереження більшої частки консонантних алофонів фонемі /r/ у зазначеній позиції.

Встановлена динаміка у реалізації фонемі /r/ призводить до змін фонетичних характеристик голосних, що передують, а саме: вокалізація фонемі /r/ після довгих і коротких голосних уможлиблює появу вторинних дифтонгів, а елізія алофонів фонемі /r/ може призводити до компенсаторного подовження попередніх фонологічно коротких голосних, що зумовлює реалізацію нової групи голосних – довгих відкритих ненапружених.

Практичне значення одержаних результатів полягає у спробі вирішення питання змін мовної норми на сучасному синхронному зрізі, варіативності норми та її коливань. Результати дослідження дозволяють виявити тенденції розвитку приголосних і голосних фонем сучасної німецької мови, що є певним внеском у загальну фонологію та фонетику, соціолінгвістику, культуру мовлення.

Головні здобутки дослідження можуть бути використані під час викладання курсів із теоретичної фонетики німецької мови (розділи „Системи голосних і приголосних фонем“, „Модифікації звуків у мовленнєвому потоці“), на заняттях із практичної фонетики німецької мови з метою удосконалення фонетичної компетенції студентів, під час написання дипломних і магістерських робіт з німецької філології. Основні положення і висновки наукової роботи можуть бути враховані при укладанні орфоепічних словників, підручників, навчальних посібників із сучасної німецької мови.

Апробація основних положень та результатів дослідження відбулася на Міжнародному конкурсі наукових робіт студентів, магістрантів і докторантів з лінгвістики та лінгводидактики (Казахстан, 2019) в односібній статті та в тезах семи доповідей на одній Всеукраїнській і п'яти міжнародних конференціях: міжнародна науково-практична інтернет-конференція „Інноваційні технології навчання в епоху цивілізаційних змін“ (Вінниця, 2018); XVI міжнародна студентська Інтернет-конференція „Мова, освіта, культура: Інтеграційні тенденції в сучасному світі“ (Вінниця, 2018); XVII міжнародна студентська Інтернет-конференція „Мова, освіта, культура: Інтеграційні тенденції в сучасному світі“ (Вінниця, 2019); III міжнародна науково-практична конференція „Пріоритети сучасної науки“ (Київ, 2019); міжнародна наукова конференція „Наука та інновації

– 2019: теорія, методологія та практика“ (Запоріжжя, 2019), Всеукраїнська наукова конференція „Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі“ (Вінниця, 2019).

Структура магістерської роботи. Дана робота містить вступ, два розділи з висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

У **вступі** викладено мету та завдання дослідження, обґрунтовано актуальність вибраної проблематики, висвітлений загальний стан дослідження модифікаційних процесів голосних та приголосних фонем, окреслено новизну отриманих результатів та запропонованих підходів, визначено теоретичне та практичне значення роботи.

У **першому розділі** розглядається лінгвістична природа мовної норми, аналізуються поняття орфоєпії, орфофонії та вимовної варіативності, описується процес становлення орфоєпічної норми німецької мови, охарактеризовується вимовна норма і варіативність сучасної німецької мови, представлена модифікаційними процесами голосних фонем і в реалізації твердого приступу, послабленням або зникненням аспірації глухих зімкнених приголосних, оглушенням дзвінких зімкнених приголосних та модифікаційними процесами фонем /r/, зазначається методика проведення експериментально-фонетичного дослідження варіативності мовної норми.

Другий розділ присвячено аналізу вимовної норми голосних та зімкнених приголосних звуків за даними орфоєпічних джерел та аналізу вимовної норми фонем /r/, фіксованої в словниках вимови та фонетичних посібниках, описуються результати статистичної обробки даних інструментально-слухового виду аналізу голосних та зімкнених приголосних німецької мови та експериментальний пошук реалізації фонем /r/ в аудіозаписах до підручників.

У **загальних висновках** підбито підсумки проведеного експериментально-фонетичного дослідження та окреслюються перспективи подальших наукових розробок у галузі вивчення стандартної німецької вимови.

У **додатки** винесено дані порівняльного виду аналізу алофонів фонем /r/.

РОЗДІЛ 1

ОРФОЕПІЧНА НОРМА У СИСТЕМІ МОВИ ТА ЇЇ ВАРІАТИВНІСТЬ

1.1. Лінгвістична природа мовної норми

Теоретичне обґрунтування категорії норми прослідковується у різних лінгвістичних аспектах. Це явище стало об'єктом численних трактувань з використанням неоднорідних підходів до його інтерпретації, що зумовлено його складною лінгво-соціальною сутністю.

Тлумачення норми як соціальної категорії та прирівнювання її до кодифікації спричинило виключення поняття норми з лінгвістики одними вченими [43; 44] та відстоювання погляду щодо необхідності нормалізації свідомого впливу носіїв мови на розвиток її стандарту – іншими [15; 37; 50]. Проте під час окресленого формулювання до уваги не було взято внутрішні чинники мовної норми, її лінгвістичну природу.

Загалом причиною фокусування уваги дослідників на лінгвістичній сутності норми стало розроблення Ф. де Соссюром теорії протиставлення мови та мовлення [62], яка характеризує мову як систему умовних знаків і мовлення – як форму її існування.

Вчений Е. Косеріу стверджує про взаємозалежність системи мови та норми й осмислює систему мови як „систему можливостей, координат, що охоплює ідеальні форми реалізації певної мови, тобто техніку та еталони для відповідної мовної діяльності“. Що стосується норми, дослідник тлумачить її як „систему обов'язкових реалізацій“, які є прийнятними для певного суспільства і культури. Характерною ознакою норми він вважає наявність традиційних форм фіксації мови, а також історично реалізованих за допомогою шаблонів системи та техніки моделей [27, с. 36-37].

За словами Е. Косеріу, система мови розкриває механізм формування мови, її динамічну сутність, а також схильність мови до реалізації поза сформованою раніше межею.

Норма врівноважує „зовнішню“ (соціальну й територіальну) складову системи, тобто між різними, дозволеними системою реалізаціями, та „внутрішню“, яка виникає між комбінаторними та дистрибутивними варіантами й системними ізофункціональними засобами [27, с. 36-37]. Так, Е. Косеріу трактує, що категорії норми властива певна міра стагнації. Автор не виключає, що норма схильна до змін, коли постає питання функціональної необхідності, наприклад, будучи невідомою мовцям, а також за умови, що порушення норми не завадить функціонуванню мови [27, с. 101].

Вагомий внесок у розробку проблеми мовної норми Е. Косеріу зробив, визнавши її внутрішньо зумовлений системою мови об'єктивний характер. Тим не менш, варто відзначити суперечності у даній концепції, які виникли, насамперед, через віднесення реалізацій системи мови до рівня норми, яка не може відбивати всі можливості системи, а містить лише „обов'язкові“ одиниці. Відтак, ненормативні елементи системи, будучи приналежними до рівня мовлення, залишаються поза розглядом. З огляду на це, Л. О. Вербицька та О. І. Стеріополо вважають, що більш доцільно буде розмежувати традиційні реалізації системи мови та нетрадиційні й переглянути усталену схему „система – норма – мовлення“ на користь більш доцільній моделі „система – норма, система – мовлення“ [13, с. 8; 65, с. 21].

Деякі лінгвісти переконані, що протиставлення норми як у широкому так і у вузькому значенні є альтернативним шляхом усунення закладених у теорії Е. Косеріу протиріч. Так, мовознавець Л. П. Крисін вважає тотожними поняття норми в широкому сенсі зі стихійно та традиційно сформованими способами мовлення, що сприяють вирізненню певного мовного ідіома з-поміж інших [30, с. 22]. Таким чином норму можна тлумачити як узус – загальноприйнятий, усталений спосіб використання мови. Проте у вузькому сенсі норма характеризується як цілеспрямована кодифікація і взаємопов'язана зі стандартизованою мовою [30, с. 22].

Л. П. Крисін схильний до твердження, що мовна норма наділена якісно відмінною природою як у кодифікованих, так і в некодифікованих формах

функціонування мови. Згідно кодифікованому різновиду, у нормі об'єднані мовна традиція та цілеспрямована кодифікація, а у некодифікованих осередках мови категорія норми та узус рівнозначні поняття [30, с. 31].

Схоже тлумачення мовної норми запропонував В. О. Іцкович, у якому він характеризує мовну норму в широкому значенні як „існуючі в певний час у певному мовному колективі й обов'язкові для всіх членів колективу мовні одиниці та закономірності їхнього вживання, причому ці обов'язкові одиниці можуть бути єдино можливими, або виступати у вигляді співіснуючих варіантів“ [23, с. 8]. Норму у вузькому значенні лінгвіст трактує як норму стандартної мови, що відрізняється від норм інших мовних різновидів не тільки кодифікованістю, але й має такі суттєві відмінності: стилістичну диференціацію, більшу категоричність, усвідомленість, стабільність, обов'язковість для всіх мовців та престижність [23, с. 12].

На противагу Е. Косеріу В. О. Іцкович заперечує статичність норми стандартизованої мови, але припускає на будь-яких етапах існування мови наявність її незмінної частини – ядра та ділянок, які зазнають певних змін – периферію. Варто зауважити, що в ядрі чітко диференціюються нормативні та ненормативні утворення, на противагу периферії, де „сіра зона“ розмиває межі та включає явища з посереднім статусом між безумовно нормативними та ненормативними реалізаціями [23, с. 184].

В. О. Іцкович вказує на важливість системи мови в процесі оновлення норми, оскільки напрям її зміни безпосередньо пов'язаний з тенденціями мовного розвитку. Лінгвіст обґрунтовує динамічну природу мовної норми, посиляючись на наявність в ній як елементів вибуваючого із вжитку старого, так і нового та продуктивного, що на разі розвивається. Тим не менш, варто підкреслити недосконалість критерій розмежування реалізацій у ядрі й периферії та механізму переходу ненормативних елементів у нормативні.

Навколо питання щодо співвідношення системи мови та норми постають дискусії, оскільки одні науковці схильні вважати норму вужчою за систему [13; 28; 30; 65; 77], інші – ширшою [47].

Е. Косеріу висловив думку, що взаємозв'язок системи мови і норми залежить від типу мовної структури. Так, для мов із простою та регулярною структурою характерне співпадіння функціонально можливого з традиційно реалізованим, а флективним мовам притаманне переважання системних потенцій над нормою [27, с. 99-100].

Л. О. Вербицька аналізуючи лінгвістичну сутність мовної норми описує систему мови як „систему можливостей конкретної мови, систему моделей, повністю не реалізованих“ [13, с. 12]. Будучи сукупністю найбільш стійких, традиційних елементів системи, мовна норма відбирає елементи системи, які існують у певний момент, або розвивається, формує характер реалізації можливостей, що закладені в системі [13, с. 13]. Відповідно до цього, Л. О. Вербицька окреслює поняття норми вужчим за систему. Вона стверджує, що норма не може містити явища, які суперечать системі. Таким чином, будучи не закладеними системою, вони можуть виникнути тільки після її відповідної перебудови [13, с. 13].

Отже, мовна норма становить сукупність дозволених системою мови явищ, що відбираються та закріплюються в мовленні носіїв мови і є загальнообов'язковими [13, с. 16].

1.2 Поняття орфоєпії, орфофонії та вимовної варіативності

Вивчаючи іноземну мову, важливо усвідомлювати, що кожна мова має свою фонетичну систему і запорукою успіху є оволодіння правильною вимовою, яка необхідна для кращого розуміння сприйнятого на слух. Еталонну вимову становить сукупність орфоєпічних норм [39, с. 58].

Перед розглядом правил стандартної вимовної норми варто розмежувати її ключові аспекти: орфоєпію та орфофонію [2; 33; 49]. Орфоєпія точно встановлює вживання фонем, їхню послідовність у слові, регламентує фонемний склад слова, а орфофонія окреслює нормативну вимову алофонів фонем [42, с. 52]. Тобто, орфофонія встановлює на сегментному рівні правила реалізації фонем у мовленні

з урахуванням оточення, позиції у слові та наголосу [23, с. 83].

Фонологічна система мови й орфоепічний та орфофонічний аспекти норми пов'язані між собою насамперед тим, що всі зміни норми потребують дозволу системи та повинні відповідати тенденціям її розвитку [13]. До складу фонологічної системи входить інвентар фонем, що на основі семантичного критерію визначається шляхом протиставлення фонем в однакових чи подібних фонетичних умовах, зв'язки між цими фонемами, встановлені на основі їхніх акустично-фізіологічних властивостей і законів функціонування, а також об'єднання взаємопов'язаних фонем у групи [21].

Вимовна варіативність стандарту у фонетичних колах виявляється в різних видах асиміляції і редукції окремих сегментів фонетичного рівня мови в мовленні. Вимовна норма схильна до істотних змін, які знаходять своє пояснення не тільки в дії позамовних факторів, але і в існуванні цілого ряду функціональних, регіональних і соціальних варіантів [42; 47; 50; 54].

Проте нормалізація стандартної німецької вимови навряд чи відображає реальні комунікативні потреби і носіїв мови, і іноземців, які вивчають цю мову, оскільки, як свідчить реальність, ні один німець не говорить відповідно до вимог будь-якого з діючих словників вимови [42, с. 7].

Будь-якій мові, окрім позиційних алофонів фонем, характерні індивідуальні та факультативні варіанти фонем, які проявляються виключно в однакових фонетичних позиціях. Різниця між індивідуальними особливостями вимови, які спричиняють появу індивідуальних варіантів, „як правило, не помітна і не усвідомлюються ні мовцями, ні слухачами. З огляду загальнообов'язковості, у них немає нічого, що привертало б увагу своєю незвичайністю. На противагу індивідуальним, факультативні варіанти, як і дефекти вимови, хоча й не пов'язані зі змістом, привертають увагу слухачів саме своєю незвичайністю, так як в рівних фонетичних і в тих же словах їм звично чути інші звуки“. Разом з тим факультативні варіанти не відносять до відхилень від норми, адже вони закріплені мовною традицією певного колективу та регулюються фонологічними відношеннями, характерними для системи цієї мови [65, с. 33].

1.3 Процес становлення орфоепічної норми німецької мови

Процес становлення, громадського визнання та поширення орфоепічної норми німецької мови бере початок ще з XVIII століття. Це пояснюється прагненням до захисту та уніфікації мови, що супроводжувалось підтримкою видатних особистостей, різних установ та соціальних груп.

Спершу особливу увагу було приділено писемній мові, згодом великого значення набуло нормування вимови. При цьому, питання співвідношення усного та писемного способів реалізації мови відіграло не менш важливу роль. Після численних дискусій мовознавці прийняли остаточне рішення взяти за основу вимовної норми відносно єдину, зафіксовану у літературних джерелах норму писемного мовлення. Внаслідок даного процесу виникла ідея паралельної кодифікації усної та писемної мовної норми, і, як правило, було сформовано критерії нормалізації вимови:

- відношення до способу вимови у певному регіоні;
- відношення до вимови освіченого населення у різних регіонах;
- відношення до вимови у певній сфері застосування.

Тим не менш виникали численні сумніви стосовно того, який критерій слід брати за основу при складанні дієвих інструкцій [78, с. 84].

Говорячи про перший критерій, слід зазначити, що на початку XX століття прослідковувались спроби виокремлення стилю вимови окремого регіону і представлення його як загальноприйнятого для усіх носіїв даної мови. Таким чином, ректор королівської гімназії в Людвігсбурзі Карл Ербе надав перевагу швабському діалекту, але у зв'язку з несхвальними відгуками, дана норма не була затвердженою.

Ідея наступного критерія полягала у нормуванні усного мовлення, керуючись усталеними правилами вимови високоосвічених людей в різних регіонах Німеччини, а наявні відмінності об'єднати надрегіональною кодифікацією.

Проте, дані вимоги не були визнаними переконливими, тому було вирішено керуватись третім критерієм, орієнтованим на сценічну вимову, що пов'язано з

посиленням інтересу до німецького театру внаслідок розквіту національної літератури. На той час вимова акторів не завжди була нормативною, адже вони походили з різних областей Німеччини. Обов'язкова умова правильного розуміння публіки реплік артиста, вимагала професійного росту актора, що й викликало бажання позбутися вимовних регіоналізмів.

Дана зацікавленість посилилась у другій половині XVIII столітті, саме у час високої популяризації класичних постановок. Тоді неабияку роль у становленні орфоепічної норми відіграв Й. В. фон Гете, будучи на посаді директора придворного королівського театру у Ваймарі. Свої міркування стосовно необхідності нормування німецької вимови театральний діяч описав у власних доробках – „Правилах для акторів“, датованих 1803 роком, де обґрунтував важливість грамотної декламації з урахуванням усіх мовних норм, в тому числі й орфоепічної [125, с. 314].

Тим не менш, першим, хто знайшов зразкову сценічну німецьку вимову був Йоганн Готтфрід Зойме. Він зазначав, що кожен театр має власні, неприємні іншим діалект і акцент, а справжня, чиста вимова нації не повинна містити ні діалект, ні акцент.

Протягом усього XIX століття театральні діячі намагалися уніфікувати сценічну мову. Вперше можна було говорити про успіх після 1871 року, коли завдяки працям Едуарда Зіверса та Вільгельма Вістора в галузі фонетики, а також вагомим внескам у розвиток германістики Якоба і Вільгельма Грімм, посилилось прагнення до мовної єдності, що потребувало ретельної праці над формуванням правопису і, відповідно, нормування вимови.

В 1896 році Теодор Зібс отримав підтвердження необхідності нормалізувати сценічну вимову і вирішив взяти її за основу для уніфікації німецької вимови. Під час прослуховувань театральних постановок разом із Е. Зіверсом та іншими колегами Т. Зібс покладався лише на власний слух. Мовознавці вслуховувались у вимову акторів і керуючись почутими особливостями формулювали правила, на основі яких у 1898 році з'явилося видання „Словник сценічної німецької вимови“. До складу словника входили вступні статті та теорія зв'язного мовлення, проте

видання не містило лексичний матеріал з транскрипцією, що лише за численними проханнями артистів в 1908 році було змінено і до наступного видання даного словника було додано список лексичних транскрибованих одиниць. Тим не менш, запропонована Т. Зібсом нормалізація визнавалась Асамблеєю німецьких філологів та педагогів ще в 1899 році. Використання правил вимови рекомендувалось і в інших сферах діяльності, наприклад, у школі [78; 125].

У 1922 році вийшло 13-е видання словника Т. Зібса зі зміненою назвою „Літературна мова“ відповідно до рекомендації представника прусського Міністерства науки, мистецтва і народної освіти, який заявив, що для використання у сфері освітньої діяльності дану норму необхідно найменувати більш точним поняттям, аніж „сценічна вимова“.

Навколо цієї проблеми вибудовувались дискусії впродовж багатьох років. З середини 20-х років ХХ століття радіо теж вимагало узаконення правил вимови. Створений Т. Зібсом посібник „Вимова дикторів на радіо“ не відповідав потребам радіоведучих, оскільки його зміст загалом не відрізнявся від положень в „Словнику сценічної німецької вимови“, що однозначно не підходило для радіо. Впродовж наступних 2 десятиліть спроби інших авторів вдосконалити словник Т. Зібса були безуспішними [78; 124].

1.4 Сучасна німецька мова: вимовна норма і варіативність

Мовна норма перебуває в процесі постійної зміни: те, що вважалося правильним кілька десятиліть тому, сьогодні виявляється застарілим, а те, що вважалося раніше невірним, входить у наше життя на правах поширеного варіанту. Варіативність норми неминуче виникає в мові як наслідок її розвитку. Під варіативністю норми тут мається на увазі, слідом за Л. В. Бондарко, Л. А. Вербицькою та М. В. Гордіною, „потенційна властивість передачі одного і того ж різними засобами“ [9; 13].

Варіативність норми є об'єктивною властивістю системи мови в цілому і частково її фонологічної системи, що обумовлено як інтралінгвістичними процесами,

так і екстралінгвістичними факторами, які певним чином діють на внутрішні закони мови: пришвидшують або уповільнюють їх дію.

1.4.1 Модифікаційні процеси голосних фонем. Система вокалізму німецької мови включає в себе 18 фонем, з яких 15 монофтонгів та 3 дифтонга, причому звукотип [ə] (редукований „e“), який не володіє фонологічною функцією, у цю кількість не входить.

Система з 18 фонем забезпечує утворення 153 фонологічних смислорозрізнявальних опозицій, тобто в німецькій мові потенційно можливі 153 лексико-граматичні мінімальні пари слів, які розрізняються лише протиставленням голосних в них [25, с. 28-29].

Кожна фонема має набір дистинктивних ознак, які ідентифікують її у системі голосних німецької мови та, завдяки яким, вони розрізняються між собою. Так, диференційна ознака довготи є релевантною тільки для двох пар голосних [ɛ] та [ɛ:], [a] та [a:]. Традиційна довгота напружених голосних фонем пов'язана з фізіологічними особливостями їх реалізації: в фізіологічному плані напружені і ненапружені голосні відрізняються один від одного тим, що артикуляція напружених голосних фізіологічно ускладнена [25, с. 33].

За даними спеціальних експериментальних досліджень системи голосних німецької мови незмінною зберігається в реалізації диференційна ознака „напружений-ненапружений“. На противагу попередній дистинктивній ознаці, довгота виступає змінною просодичною функцією і є нормативною ознакою, тобто напружені позиційно не обумовлені, проте довгі звуки реалізуються лише в наголошеній позиції. Це означає, що довгота напружених голосних використовується як ознака кількісного наголосу. Так, на реалізацію голосних фонем істотно впливає їх позиція відносно наголосу. Найбільш близькими до „основного відтінку“ голосні реалізуються в наголошеній позиції. Німецьким голосним властива тільки кількісна редукція, яка стосується лише підсистеми напружених та довгих голосних. Короткі голосні фонем реалізуються у відповідних звукотипах однаково в наголошеній та в ненаголошеній позиціях, тому

кількісні показники коротких голосних позиційно не обумовлені [25, с. 34-39].

Таким чином, відповідно до правил реалізації голосних фонем німецької мови, ненапружені довгі голосні [a:] та [ɛ:] наділені смислорозрізнявальною силою лише в наголошених морфемах, тому їх довга реалізація в ненаголошених складах фонологічно нерелевантна [25, с. 40].

Враховуючи той факт, що найбільш повний прояв фонемного складу мови можливий в ідентичних фонетичних умовах, багатьма сучасними фонологами зазначається, що у системі голосних німецької мови довгота корелює з якістю, за винятком фонем /ɛ:/ та /a:/. Проте протиставлення двох довгих – вузької напруженої /ɛ:/ та широкої ненапруженої /ɛ:/, короткій формі /ɛ/ досі викликає у лінгвістів суперечливі питання, адже в сучасній німецькій мові в цьому немає потреби з точки зору системи фонем, завдяки тотожності /ɛ:/ та /ɛ:/ у функціональному співвідношенні. Про це свідчить реальна вимова, яка не розрізняє фонем /ɛ:/ та /ɛ:/ як дві самостійні одиниці [68, с. 88].

Відкритим дискусійним питанням залишається також співвідношення двох відкритих фонем /a:/ та /a/, завдяки різній інтерпретації тембральних характеристик цих фонем дослідниками. За даними Г. Унгехойера та М. Мангольда розрізнявальною ознакою для обох фонем слугують лише кількісні показники, в той час як тембр істотно не відрізняється. К. Мартенс висловлює іншу точку зору, наголошуючи на відмінності обох голосних не лише у довготі, але й у якості. Фонетист зазначає, що довгий /a:/ має більш задній „темний“ характер, а короткий /a/, на противагу попередньому, є переднім „світлим“ [68, с. 88].

Згідно з якісними відмінностями, спричиненими артикуляцією голосних у відповідних зонах, фонолог К. Ноак класифікує відкриті монофтонги /a/ – /a:/, навколо яких вибудовуються численні дискусії, наступним чином: передній короткий [a] і задній довгий [a:] [104, с. 35]. Доречним вважають розрізнення представленої пари фонем /a/ – /a:/ не лише за рядом (середній – задній), а й за ступенем напруженості довгої /a:/ лінгвісти С. Штаффельдт і Х. Хаккарайнен [90, с. 28; 119, с. 55].

Проте на думку Р. Візе та Т. А. Халла центральний характер артикуляції обох

голосних низького підняття /a/ – /a:/ обумовлює диференціацію лише за тривалістю [91, с. 34; 124, с. 37-38].

Таким чином, як стверджує Л. Р. Зіндер, голосні німецької мови відрізняються один від одного довготою, яка фонологічно взаємопов'язана з відповідними якісними характеристиками, а також способом приєднання. У цих властивостях проявляються різні сторони дистинктивної ознаки, проте їх виявлення не є обов'язковим під час реалізації фонем у мовленні [21, с. 120].

Суперечливий фонематичний статус займає у фонологічній системі голосних німецької мови редукований голосний [ə], оскільки одні лінгвісти розглядають [ə] як позиційно обумовлений алофон фонем /e:/ у відкритому складі та /ɛ/ – в закритому (*rote* [ro:tə], *roten* [ro:tɛn]) [25, с. 41], а інші визначають його як „фонематично вільний алофон“, здатний представляти усі наголошені голосні німецької мови в ненаголошеній позиції. Так, ненаголошений [ə] – це єдиний включений в систему німецького вокалізму ненаголошений голосний, який може розглядатися як редукована форма усіх ненаголошених голосних. Практичне підтвердження цієї думки надав Ф. Шиндлер, виявивши на основі акустичного аналізу здатність всіх ненаголошених голосних редукуватися до нейтрального [ə]. Проте Г. Унгехойер заперечив цей тезис, обґрунтовуючи таку позицію наявністю в німецькій мові опозиційних пар, в яких [ə] протиставляється не лише [e] та [ɛ], але й іншим голосним [68, с. 89]

Опираючись на твердження, зазначені вище, деякі автори пропонують розрізняти у системі голосних німецької мови самостійну фонему /ə/ та звукотип [ə], який представлятиме усі ненаголошені редуковані фонем [102, с. 94-101].

Відповідно до положень, висвітлених А. Мартине, редукований [ə] має значне функціональне навантаження та характеризується найчастотнішою вживаністю серед усіх голосних німецької мови, і, саме завдяки цьому, виконує чисто дистинктивну функцію [68, с. 89].

Тим не менш, ця точка зору не завжди дотична до редукованого [ə], оскільки з-поміж усіх голосних звуків тільки він може випадати повністю з мовленнєвого потоку, що є досить поширеним явищем в німецькій мові: *haben* ['ha:bm], *leben* ['le:b

т], *guten* ['gu:tŋ]. Проте є низка випадків, в яких елізія неможлива, так як редукований [ə] виконує функцію показника граматичної категорії: множини, першої особи однини теперішнього часу, давального відмінку однини, а також може бути словотвірним суфіксом, – що свідчить про його функціональну самостійність: *Tage* ['ta:gə], *lese* ['le:zə]. Визнанню фонетичної автономності голосного [ə] перешкоджає неможливість його реалізації в сильній позиції слова [68, с. 89].

За висновками О. І. Стеріополо, у сучасній німецькій мові переважає тенденція до поступового витіснення не тільки фонем /ə/, але й будь-якого іншого ненаголошеного голосного із заміною його на звук [ə], в результаті чого реалізація голосних в ненаголошеній позиції передбачатиме їх проходження через гаму перехідних звуків до редукованого [ə] [65; 119].

Характеристики нейтрального голосного [ə], отримані при аналізі його реалізацій, свідчать про неоднозначність та нестійкість фонемі, що спричинено численними факторами: функціональним навантаженням морфемі, позицією в слові, структурою складу, контактним та дистантним оточенням, які різним чином впливають на фонетичні характеристики голосного, сприяючи їх зміщенню від центрального еталонного значення, позначеного в класичній фонетиці як F1=550 Гц, F2=1500 Гц [68, с. 91].

Редукований [ə] реалізується в ненаголошених закінченнях, суфіксах та двох ненаголошених префіксах *be-* і *ge-*, окрім того [ə] може реалізуватися в „єднальних“ складах між коренем і кінцевою морфемою в таких словах як *and[ə]re*, *eb[ə]re*, *besond[ə]re* та інші. У швидкому мовленні [ə] має тенденцію до елізії [25, с. 41].

Стеріополо О. І. зазначає, що за своїми тембральними характеристиками нейтральний [ə] в зазначених ненаголошених префіксах, зазнаючи впливу дистантної регресивної асиміляції, наближається до відкритого [ɛ] перед голосними [a:], [ɛ]; перед голосними переднього ряду уподібнюється тембру відкритого ненапруженого [ɪ]; перед огубленими набуває лабіалізованого характеру [ɔ̃]. Реалізація [ə] у цих же префіксах, але в постнаголошеній позиції (*unb[ɔ̃]kant*, *aufg[ɔ̃]teilt*) показує абсолютне нівелювання фонетичних

характеристик голосного, що сприяє присвоєнню їм статусу нейтрального голосного [68, с. 91].

1.4.2 Твердий приступ. Для німецької мови характерним є часте використання гортанного зімкнення як форми початку фонації після попередньої беззвучної фази. Утворення сильного приступу спричинюється зімкненням голосових зв'язок перед початком реалізації голосного, яке розривається потоком повітря, при чому виникає легкий шум, що передує вимові голосного, який і називають сильним або твердим приступом.

Твердий приступ (кнаклаут) використовується в стандартній німецькій вимові виключно для голосних, що виступають на початку складу, якщо вони знаходяться в кореневому або префіксовому першому складі. У цих позиціях він виконує функцію розмежування межі складів: він відділяє новий склад, який починається на голосний, від попереднього складу, що спрощує процедуру розпізнавання слів (наприклад, *Sprech-erzieher*, *Hör-erwartung*). Особливо у таких формах, як *Spiegel-ei* [ʃpiːgəlʔaɛ] та *Spiege-lei* [ʃpiːgəl'aɛ], *nicht euer* [niçt 'ʔɔɐ̯] та *nicht teuer* [niçt ˈtʰɔɐ̯], *ver-eisen* [fɛ'ʔaɛzɪ] та *ver-reisen* [fɛ'vaɛzɪ], *von Ina* [fɔn 'ʔiːnaː] та *von Nina* [fɔn ˈniːnaː] твердий приступ сприяє слуховій ідентифікації та покращує розуміння.

На реалізацію сильного приступу впливає, перш за все, акцентуація і загальна напруженість вимови: в більшості випадків він зустрічається перед наголошеним голосним. Навпаки, перед ненаголошеним голосним, особливо в групах слів, зменшується частота його вживання. Зокрема, неакцентовані неповнозначні слова (наприклад, сполучники, займенники, прийменники) при дуже зменшеній напруженості вимови тісно прилягають до кінцевої голосної фонемі слова, що передує, так що реалізація сильного приступу не відбувається.

Згідно стандарту німецької вимови з твердим приступом вимовляються голосні фонемі на абсолютному початку слова (після мовних пауз у наголошеній та ненаголошеній позиціях), після відокремлюваних та невідокремлюваних префіксів, на межі основ у складних словах, в групах слів та в аббревіатурах,

наприклад: *Abend* ['ʔa:bmt], *Erziehung* [ʔe'tsi:ʊŋ], *Bundesethikrat* [bʊndəs'ʔe:ti:kʁa:t], *die Antwort* [di: 'ʔantʁɔʔt]. Проте за даними фонетичних досліджень у сучасній німецькій вимові спостерігаються зміни у функціонуванні твердого приступу перед голосними переднього ряду [37; 53].

Осовіна С. В., аналізуючи варіативність у реалізації твердого приступу голосного в словнику німецької вимови зазначає, що вимова внутрішнього кнаклаута перед другим наголошеним голосним може варіюватись, оскільки варіативність міжморфемного твердого приступу тісно пов'язана з усвідомленням морфемного членування. Це підтверджують результати практичної частини фонетичного дослідження, яка базується на матеріалі запису начитаної носіями мови вибірки близько 300 слів зі словника німецької вимови, виконаного в Німеччині у 2013 році. Дослідження показує, що диктори надають перевагу м'якому приступу, тобто реалізації голосних без маркування морфемних меж. Тим не менш твердий приступ є досить сталою ознакою голосного в певній позиції, але зустрічаються випадки варіації реалізації як міжморфемної, так і внутрішньої гортанної змички [36, с. 154].

1.4.3 Аспірація глухих зімкнених приголосних. Основні труднощі під час опису фонетичних корелятив розрізнявальних ознак приголосних спричинені відсутністю простої залежності між артикуляційним та акустичним описами приголосного, яка може встановлюватись під час аналізу голосних.

Яскравим прикладом протиріччя між артикуляційним та акустичним описами є група глухих твердих проривних приголосних [p], [t], [k], які, безумовно, чітко розрізняються за активним діючим органом, проте акустично реалізуються у вигляді спектрально „неорганізованого“ імпульсного шуму досить малої тривалості, характеристики якого не можуть бути надійною дистинктивною ознакою. Як показують експериментально-фонетичні дослідження, характеристиками, які не залежать від способу опису, тобто однаково реальні і артикуляторно, і акустично, є не власні якості приголосного, а його властивості відносно голосного, що йому слідує. Ці властивості можуть бути виявлені при

вивченні складового контрасту, тобто тих змін артикуляторно-акустичної картини мовлення, які виникають під час послідовної вимови приголосного та голосного і визначаються характеристиками обох звуків [8, с. 106].

Одним із характерних німецькому вимовному стандарту фонетичних явищ, якому властивий взаємовплив приголосного та голосного, є аспірація. Аспірація – це процес, в результаті якого німецькі зімкнені приголосні [p], [t], [k] на початку та в кінці слова реалізуються з придихом. Придих – це шум, який виникає під час вимовляння звуку, за умов, що голосові зв'язки починають коливатися через 30-100 мс після закінчення консонантної артикуляції. Широко поширене трактування придиху як додаткової гортанної або фарингальної артикуляції, яка зумовлює появу гортанного або фарингального щілинного приголосного, що тісно прилягає до попереднього зімкненого. Проте насправді, як зазначає Томсон, шум придиху виникає не в гортані і не в глотці, а в самій порожнині рота. Так, при значній повітряності видих триває ще деякий час після прориву до початку реалізації наступного голосного, спричиняючи шум в порожнині рота, викликаючи її власні тони. Характер тону зазвичай залежить від голосного, якому передуює, оскільки язик під час придиху переходить в те положення, яке необхідне для артикуляції цього голосного [20; 36].

За правилами вимови національного стандарту німецької мови, поданими у словнику німецької вимови видавництва „Дуден”, залежно від позиції проривного приголосного у слові розрізняють сильну, середню та слабку аспірацію. Приголосні вимовлятимуться з сильним придихом у таких позиціях:

1) на початку та в кінці слова перед паузою, особливо в наголошеному складі перед наголошеним голосним, якщо цей склад не починається на приголосні [s] та [ʃ], наприклад: *Tat, prall, keck, Anteil*;

2) в суфіксах *-tum* і *-keit*, а також у їхніх похідних, наприклад: *Reichtum, irrtümlich, Einsamkeit*.

В транскрипції сильна аспірація позначається [h]. У інших позиціях аспірація буде середньою або слабкою. Вона позначається [‘], наприклад: *Lippe* [ˈlɪp‘ə], *Mücke* [ˈmʏk‘ə], *hatte* [ˈhat‘ə]. У транскрипції МФА придих позначається за

допомогою надрядкового знака – [h].

Аспірація зімкнених приголосних [p], [t], [k] відсутня в наступних випадках:

1) в буквосполученнях [ps, ks, pʃ, kʃ], якщо вони не знаходяться на межі складу, наприклад: *Raps* [raps], *Wegs* [ve:ks], *kalbsche* [kalpʃə];

2) в першій частині буквосполучень [pp, pb, tt, td, kk, kg], наприклад: *wekgehen* ['vekge:ən], *Leibbinde* ['laipbində] [86; 87].

Проте під час аналізу фонетичних характеристик консонантизму німецької мови в межах спонтанного мовлення О. П. Рудківським було встановлено, що як для зубної фонемі /t/, так і для двогубної фонемі /p/ зникнення придишу є типовим. Зазначене підтверджують досліджені словоформи, лише у трьох із яких фонема /p/ реалізується з придихом: *zum Beispiel* [tsum 'baɪʃpʰi:l], *spät* [ʃpʰɛ:t], *Ansichtspunkt* [ʔanziçtʃpʰʊŋdʰ]. Виявлено, що придихові алофони вимовляються на початку слова без аспірації, попри те, що ця позиція зазначається як сильна позиція приголосних, що суперечить орфоепічній нормі [52, с. 97].

Дослідження фонетичних характеристик проривних приголосних у слабкій позиції, тобто у поєднанні з іншим приголосним, показує помітний вплив огублених голосних на реалізацію губних приголосних, які їм передують, та, відповідно, неогублених – на вимову язикових [8; 52].

Так, зімкнений приголосний у поєднанні з наступним носовим звуком реалізується з фаукальним розімкненням ([p^m], [tⁿ], [k^ŋ]), наприклад: *ab Morgen* [ʔap^m 'mɔvg^ŋ], *entnehmen* [ʔentⁿ'ne:mən] [52, с. 98].

Глухі зімкнені приголосні вимовляються в кінці складу із сильним придихом, який зумовлює більшу тривалість та наявність формантної організації шуму прориву, а також супроводжується придиховою фазою, що полегшує сприйняття та інтерпретацію цих звуків як глухих приголосних.

Як зазначають германісти, для проривних приголосних [p], [t], [k] у слабкій позиції характерні такі явища послаблення приголосних:

- 1) втрата аспірації;
- 2) відсутність фази прориву;

3) послаблення, яке може супроводжуватися спірантизацією аж до елізії приголосних [51; 52].

Зазначені процеси свідчать про тенденцію до набуття дзвінкості. Перш за все, помітне зменшення придихового тиску, що зумовлює меншу напруженість глухих проривних /t/ і /p/, при цьому зімкнення між ротовою та носовою порожнинами більш слабе, а перемичка несущільна, більше того, змикального руху артикуляційних м'язів може взагалі не бути. При цьому зменшується субглотальний тиск, відбувається зімкнення голосових зв'язок, які починають дрижати перед початком артикуляції наступного звука [52, с. 99].

Найбільший вияв тенденції до дзвінкості та інших модифікацій в спонтанному мовленні характерний для фонемі /t/. Так, відсутність розімкнення, або навіть його повне зникнення, є дистинктивною ознакою дентальної фонемі /t/, наприклад: *Marktplatz* ['ma:(v)kt'plats], *geht nicht* [ge:t' niç(t)]. Появі ленізованих варіантів фонемі /p/ сприяє фрикативна /t/: *Professoren* [bʊfɛ'so:ən], *Sprache* ['ʃpʁa:xə], *ein Problem* [aen bʏo'ble:m], *Sprechwissenschaft* ['ʃpʁɛçvɪsŋʃaft] [52, с. 99].

Таким чином, можна узагальнити, що слабка позиція приголосних перешкоджає вираженню всіх їх дистинктивних ознак. Це може супроводжуватися втратою аспірації глухими зімкненими та їх частковим одзвінченням.

1.4.4 Проблема дзвінкості дзвінких зімкнених приголосних. В системі консонантизму німецької розмовної мови були виявлені значні кількісні та якісні модифікації приголосних, що пояснюється ослабленою артикуляцією, яка призводить до часткового або повного зникнення деяких характеристик приголосних. Одні зі своїх властивостей німецькі приголосні втрачають і набувають інші в результаті процесу асиміляції, яка характерна для німецької мови.

Як відомо, у німецькій мові асиміляції піддаються тільки дзвінкі приголосні, які під впливом глухих вимовляються напівдзвінко або глухо, наприклад: *Aufgabe* ['aʊfga:bə], *schwarz* [ʃʏa'ts]. Дзвінкі приголосні німецької мови оглушуються також в кінці слова або морфеми: *Bad* [ba:t], *abgeben* ['apge:bɪn].

Однак є деякі особливості оглушення і збереження дзвінкості німецьких

приголосних. Приголосні [b, d, g] оглушуються крім вище названих випадків перед суфіксами *-bar, -chen, -haft, -keit, -lein, -lich, -ling, -los, -nis, -sal, -sam, -sel, -schaft, -tum, -wärts*, наприклад: *Labsal* ['la:pʒa:l], *beredsam* [bə've:tʒa:m], *leidlos* ['laɛtlo:s], але вимовляються дзвінко перед приголосними *l, n, r*, якщо вони відносяться до однієї основи або мають варіант форми *b+e, g+e, d+e*, наприклад: *ebnen* ['e:bnən] (основа *eben*), *kable* ' [ka:blə] (варіант форми *kabele*), *rudre* ['ru:dʁə] (варіант форми *rudere*), *regne* ['ve:gnə] (основа *reg[e]n*). Звук [d] оглушується також перед приголосними *g, m, n, v, w*, наприклад: *Admiral* [atmi'va:l], *Edgar* ['etga:ʁ], *widmen* ['vitmən]. Звук [g] вимовляється глухо перед приголосним [d], наприклад: *Magda* ['makɖa:], в суфіксі *-ig*, якщо за ним іде суфікс *-lich*, наприклад: *königlich* ['kø:niklɪç], *lediglich* ['le:diklɪç], а також у слові *Königreich* ['kø:nikʁaɛç] [86; 87].

Нестійкість вияву дзвінкості алофонів ненапружених фонем /b/, /d/, /g/, які відповідно до кодифікованої вимовної норми реалізуються на початку морфеми як частково оглушені ненапружені [b̥], [d̥], [g̥], а в кінці складу згідно закону кінця звучання замінюються глухими ненапруженими /p/, /t/, /k/, дозволяє деяким лінгвістам розглядати таку дистинктивну ознаку приголосних як глухість / дзвінкість неістотною. На думку лінгвіста Е. Сіверса, суть протиставлення німецьких „глухих сильних“ приголосних [p], [t], [k], „глухих слабких“ [b̥], [d̥], [g̥] та „дзвінких слабких“ [b], [d], [g] полягає у різниці в інтенсивності, яка спричинена напруженням м'язів або тиском повітря [116, с. 95].

Фонетисти Л. Р. Зіндер, Х. Альтман, Х. Й. Хаккарайнен, , зауважують що дзвінкі приголосні відрізняються від глухих перш за все ступенем напруженості, тому попри нівелювання протиставлення шумних приголосних за глухістю / дзвінкістю, диференціація зімкнених /p/ – /b/, /t/ – /d/, /k/ – /g/ здійснюється з урахуванням критерію напруженості [21, с. 120; 79 с. 35; 90, с. 71].

О. П. Рудківський, аналізуючи фонетичні характеристики німецького консонантизму визначив, що диференціація приголосних за ознакою „напруженість“ тісно пов'язана з виявом дзвінкості / глухості. Це підтверджує така модифікація приголосних, як посилення дзвінких ненапружених приголосних [b], [d], [g] до напівдзвінких ненапружених [b̥], [d̥], [g̥] [52, с. 100].

Результати аудитивного аналізу дзвінких зімкнених в досліджуваних темпових різновидах текстів, отримані у ході експериментально-фонетичного дослідження сучасного німецького мовлення Р. К. Потапової, свідчить про те, що модифікації даної категорії консонантних одиниць стосуються насамперед способу їх утворення. Нестабільний характер вияву зазначеної дистинктивної ознаки алофонів дзвінких проривних [b], [g] підтверджують також результати дослідження фонетичних аспектів підготовленого мовлення німецького національного варіанта, здійсненого Е. С. Бондаренко. Так, ослаблення дзвінких зімкнених фонем [b], [g] в швидкому темпі може проявлятися в переході даних вибухових приголосних у фрикативні [v], [ʏ], тобто змичка дзвінкого приголосного значно слабшає або навіть зовсім відсутня, внаслідок чого зімкнений звук стає щілинним. Найчастіше втрачають зімкнений характер і стають щілинними [g] і [b], рідше [d] [4; 47].

Аналіз експериментальних текстів [48] дозволяє стверджувати, що швидкий темп мови сприяє зниженню консонантної насиченості мови за рахунок більш частого випадання приголосних у вказаній темповій градації. Так, в текстах нормального темпу мови на 286 складів відзначено шість випадків випадання приголосних, в той час як в такому ж тексті швидкого темпу мови кількість елімінованих приголосних збільшується майже в 4 рази. Однією з фонем, які відзначаються найбільшою нестійкістю відзначено зімкнено-проривний приголосний [d] в консонантних групах за рахунок того, що він ослаблений або повністю випадає перед вибуховими, щілинними звуками і аффрикатами, іноді перед голосними: *sin(d) das, Ausbil(d)ung* [47, с.102].

Таким чином, дзвінким зімкненим приголосним німецької мови [b], [d], [g], властива нестабільність вияву таких диференційних ознак як „участь голосових зв'язок / напруженість“ і „спосіб артикуляції“, що зумовлюється такими модифікаційними процесами німецького стандартного мовлення, як спірантизація й часткове оглушення дзвінких ненапружених зімкнених, а також елізія зімкненого приголосного [d].

1.4.5 Модифікаційні процеси фонемі /r/. Аналізуючи систему приголосних німецької мови, особливу увагу варто приділити увулярній щілинній фонемі /r/, яка може реалізуватися в 13 алофонічних варіантах. В сучасному вимовному стандарті німецького національного варіанта розрізняють такі різновиди реалізацій сонорної /r/ як задньоязиковий фрикативний дзвінкий [ʀ] і його глухий корелят [χ], увулярний дрижачий [r], передньоязиковий дрижачий вібрант [r̥] та вокалізований [ɐ] [69, с. 246-247]. Різноманітність варіантів фонемі /r/ пояснюється специфікою фонетичної природи цих звуків і свідчить про їхню схильність до артикуляційних деформацій, порівняно з іншими приголосними німецької мови. Визначальними у виборі відповідного алофона є як позиційно-комбінаторні умови, так і регіональні й стилістичні чинники [10, с. 26].

Консонантний /r/ зазвичай вживається тільки перед голосними та в інтервокальній позиції, де й проявляється позиційно-комбінаторне варіювання фонемі. Між іншим тембральні параметри сонорної /r/ формуються під впливом його звукового оточення. Відтак, глухий фрикативний алофон [χ] знаходить вияв після глухих напружених приголосних, приміром: *trat* ['tʁa:t], *Frage* ['fʁa:gə]. На противагу консонантному варіанту, реалізації вокалізованого [ɐ] сприяє поствокальна позиція. До того ж приголосна /r/ в даній позиції може не тільки видозмінюватись на [ɐ], а й зазнавати повної елізії – подовження голосної, що передує, наприклад: *kurz* [k'ʊʁts], *fort* [f'ɔ:t].

Стилістичні умови комунікації певною мірою впливають на алофонічне варіювання консонантного /r/. На думку Х. Й. Хаккарейнена кількість вокалізованих реалізацій [ɐ] фонемі /r/ зменшується, на що впливає зріст стилістичного регістру мовлення та підвищення соціального статусу мовця [90, с. 95].

На сучасному етапі розвитку німецької мови все частіше має місце таке фонетичне явище як вокалізація приголосного /r/, тобто перетворення на голосний [ɐ], як після коротких, так і після довгих голосних [68, с. 90; 84, с. 82]. Деякі дослідники [79; 104; 124] кваліфікують голосний [ɐ] як алофон приголосної фонемі /r/ з огляду на продуктивність чергувань алофонів [ɐ] – [ʀ]. Наприклад, в кінці

складу після довгого голосного та на початку складу перед голосним (*Moor* [m'ɔ:v̥] – *Moore* [m'ɔ:və]).

Варто зазначити, що реалізація сполук вокалізованого [v̥] з короткими та довгими голосними призводить до суттєвих змін їхніх фонетичних характеристик. Відтак, в результаті вокалізації чи елізії цієї фонемі короткі голосні можуть подовжуватись. За словами О. І. Стеріополо, це фонетичне явище з огляду на майбутнє дозволить переосмислити їхній фонологічний статус та сприятиме створенню нового класу довгих ненапружених фонем /i:/, /y:/, /u:/, /ɔ:/, /œ:/. До того ж, під впливом вокалізованого [v̥], довгі напружені голосні, які передують йому, набувають дифтонгоїдного характеру, що може стати підґрунтям для виникнення дифтонгів низхідного характеру [68, с. 90; 73, с. 188].

Також поширеним явищем в сучасній німецькій мові стало випадіння [r] після довгого [a:], що сприяє появі наддовгого голосного [a:], наприклад: *Jahr* [ja:], *fahren* [fa:n], *waren* [va:n]. Так зване компенсаторне подовження голосного виникає за рахунок явищ вокалізації або випадіння [r] [69, с. 250].

Таким чином, у результаті фонетичних явищ вокалізації та елізії фонемі /r/, фонетичний синтагматичний процес компенсаторного подовження коротких голосних, який властивий німецькій стандартизованій вимові, може набути фонологічного значення.

На сучасному етапі розвитку німецької нормативної вимови провідною тенденцією варто визнати зближення кодифікованої норми з мовленнєвою практикою.

1.5 Методика проведення експериментально-фонетичного дослідження варіативності мовної норми

1.5.1 Метод порівняльного виду аналізу. Початковий етап нашого дослідження передбачав ретельне вивчення орфоепічних словників німецької мови шляхом співставлення правил вимови, описаних в джерелах ХХ та ХХІ століття, складання порівняльних таблиць щодо артикуляції та правил реалізації відповідних

алофонів досліджуваних фонем. Було обрано чотири джерела різних видавництв та років видання: „Словник німецької вимови” (Лейпциг, 1974), „Дуден” (Мангайм, 2005), „Дуден” (Берлін, 2015), „Німецький словник вимови” (Берлін, 2009).

Наступний етап дослідження реалізації голосних фонем /a:/, /a/, /e:/ /ε:/ /ε/ /ə/, твердого приступу, аспірації проривних приголосних фонем /p/ /t/ /k/, а також проблеми вияву дзвінкості зімкнених фонем /b/, /d/, /g/ базувався на аудіоматеріалі до підручника „Sicher“ (2012 р.), що представляв реальну вимовну норму XXI століття, та на аудіоматеріалі розмови німецького журналіста Гюнтера Гауса (1929-2004 рр.) з німецьким соціологом та політиком Руді Дучке, записаної в 1967 році. У ході аналізу розглядалось мовлення тільки Г. Гауса – публіциста, політика, дипломата, представника з північного регіону Німеччини. Задля уникнення впливу гендерного чинника мовленнєвої діяльності у сучасному аудіоджерелі до уваги було взято мовлення тільки осіб чоловічої статі.

Оскільки фонема /r/ визначається значною варіативністю, після порівняльного аналізу орфоепічних словників ми продовжили досліджувати явище вокалізації приголосного r, опрацьовуючи правила, описані в чотирьох фонетичних посібниках, та подані до них аудіофайли: „Слухаємо – правильно говоримо” (1998) Доріс Міддлеман, „Просто вимовляти німецькою мовою” („Einfach Deutsch aussprechen”, 2011) і „Перспективи” („Aussichten”, 2012) Керстіна Райнке, а також „77 звучань” („77 Klangbilder”, 2012) Вольфганга Руга. Порівняння фонетичних джерел такого типу посприяло виявленню різниці у нормуванні вимови алофонів фонем /r/, оскільки пропоновані посібниками правила вимови відображали зафіксовані в аудіозаписах як ізольовані слова, так короткі зв’язні висловлювання. Проте для отримання більш точних даних, які описуватимуть близьку до сучасної картину реалізації варіантів фонем /r/, необхідно опрацювати звукові записи імітованого реалістичного спілкування.

Так, дослідження фонем /r/ спрямоване на встановлення частотності варіювання консонантного варіанту фонем /r/ та вокалізованого алофона [ɐ] після коротких голосних, довгого [a:] й короткого [a] у підготовленому мовленні. Для

порівняльного аналізу було обрано два посібники видавництва „Hueber“ з інтервалом публікації 10 років: „Delfin“ (2002) та „Sicher“ (2012).

Дослідження варіативності у вимові фонемі /r/ після коротких та довгих голосних у німецькій стандартизованій мові проводилося на матеріалі підготовленого мовлення, а саме: аудіозаписи до підручників, які представляють вимовний стандарт і є своєрідним взірцем для наслідування. Обрані підручники орієнтовані на рівень B1, в якому ритмічна структура та темп мовлення більш наближені до відповідних характеристик реальної мовленнєвої взаємодії та менш „розмиті” на противагу спонтанним висловлюванням, завдяки чому, репродуковане мовлення можна вважати наближеним до нормативного. Одиницею опису підготовленого мовлення обрано фонетичне слово, що слугує позначенням одного або декількох слів, як повнозначних, так і службових, які об’єднані основним наголосом [54, с. 62].

Увесь експериментальний матеріал досліджено на основі слухового та інструментального видів аналізу. Під час слухового аналізу мовленнєвий матеріал було затранскрибовано відповідно до його реального звучання, встановлено дистрибуцію фразового наголосу, позначено межі фонетичних слів. На далі у протоколах орфографічного запису було занотовано всі відтінки алофонічного варіювання досліджених фонем у визначених позиціях та встановлено відхилення від кодифікованої норми вимови. Щоб якісно відобразити розмаїття усіх відтінків реалізацій фонем під час слухового аналізу, було використано систему транскрипції та діакритичних позначок Міжнародної фонетичної асоціації (МФА) [92].

1.5.2 Методи інструментального та сонаграфічного видів аналізу. Для встановлення об’єктивних спектральних характеристик одиниць сегментного рівня, а також акустичних корелятив їхніх модифікацій проводилося інструментальне дослідження на основі осцилографічного та сонаграфічного аналізів.

Інструментальний аналіз було виконано на персональному комп’ютері *Hewlett Packard Pavilion 15-d053sr Notebook PC* з використанням програми

для обробки акустичних мовних сигналів *Praat Version 4.5.12*, за допомогою якої можна сегментувати звуки та зафіксувати їхні акустичні характеристики під час отримання зображень осцилограми та спектрограми на моніторі комп'ютера у процесі прослуховування виділеного звукового фрагмента. Поєднання візуального та аудитивного сприйняття мовлення сприяє більш чіткому визначенню межі голосних і приголосних, підвищуючи тим самим достовірність отриманих показників. Абсолютні значення тривалості голосних звуків (у мілісекундах) у фонетичних словах аудіозаписів визначалися за даними осцилограм згідно із загальноприйнятою у фонетиці методикою [35].

Сонаграфічний аналіз ілюструє тембральні характеристики голосних та приголосних, що уможливорює встановлення основного тону, частоти обертонів основного тону й відносну інтенсивність частотних складових звука.

Сонаграфічний аналіз передбачав вивчення формантної структури наголошених голосних – взаємного розміщення їхніх формант, насамперед, F1 і F2, які є найбільш суттєвими для опису якості (тембру) голосних звуків. Як відомо, частоти формант визначаються конфігурацією мовленнєвого тракту, пов'язаною зі специфікою артикуляції. Значення першої форманти F1 корелює зі ступенем підняття голосного. Частота другої форманти F2 залежить від ступеня просунення голосного вперед по горизонталі: показники F2 є найвищими для голосного переднього ряду [i:] й низькими для голосних заднього ряду [u:], [o:] [54, с. 68].

Твердий приступ реалізується в результаті повного зімкнення голосових зв'язок, яке призводить до короткочасного припинення їх коливання та виникнення імпульсивного шуму. Це фонетичне явище відображається на сонаграмі, як пауза в акустичному сигналі (переважно коротша за 100 мс). Розімкнення змички можна впізнати завдяки кільком (1-3) нерегулярним коливанням на початку голосного, які виявляють ту саму формантну структуру, що й голосний.

Під час аналізу акустичних характеристик приголосних головну увагу зосереджено на розподілі в їхніх спектрах шумових і тонових складових, зміни яких є найбільш інформативними для встановлення алофонічної варіативності

досліджуваних фонем.

Таким чином, інструментальний аналіз дозволив встановити об'єктивні темпоральні та спектральні характеристики голосних і приголосних, віднайти основні акустичні кореляти їхніх змін у досліджуваних аудіозаписах.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Здійснений аналіз наукової літератури з проблеми становлення та розвитку стандартної німецької вимови дозволив визначити, що навколо цієї проблеми вибудовувались дискусії впродовж багатьох років, адже при вивченні іноземної мови запорукою успіху є оволодіння правильною вимовою, яка необхідна для кращого розуміння сприйнятого на слух.

Сукупність орфоепічних норм становить еталонну вимову, яка характеризується схильністю до істотних змін. Відтак, нормалізація стандартної німецької вимови не відображає реальні комунікативні потреби носіїв мови, адже мовна норма перебуває в процесі постійної зміни.

Відкритим дискусійним питанням залишається співвідношення двох відкритих фонем /a:/ та /a/, завдяки різній інтерпретації тембральних характеристик цих фонем дослідниками. Дослідники зазначають, що розрізнявальною ознакою для обох фонем слугують лише кількісні показники, в той час як тембр істотно не відрізняється, тобто центральний характер артикуляції обох голосних низького підняття /a/ – /a:/ обумовлює диференціацію лише за тривалістю.

Протиставлення двох довгих – вузької напруженої /e:/ та широкої ненапруженої /ɛ:/, короткій формі /ɛ/ також викликає у лінгвістів суперечливі питання, адже в сучасній німецькій мові в цьому немає потреби з точки зору системи фонем, завдяки тотожності /e:/ та /ɛ:/ у функціональному співвідношенні. Про це свідчить реальна вимова, яка не розрізняє фонем /e:/ та /ɛ:/ як дві самостійні одиниці

Суперечливий фонематичний статус займає у фонологічній системі голосних німецької мови редукований голосний [ə]. Одні лінгвісти розглядають [ə] як

позиційно обумовлений алофон фонемі /e:/ у відкритому складі та /ɛ/ – в закритому, а інші визначають його як „фонематично вільний алофон“, здатний представляти усі наголошені голосні німецької мови в ненаголошеній позиції, завдяки чому має значне функціональне навантаження та характеризується найчастотнішою вживаністю серед усіх голосних німецької мови. Проте з-поміж усіх голосних звуків тільки він може випадати повністю з мовленнєвого потоку, що є досить поширеним явищем в німецькій мові.

Твердий приступ (кнаклаут) використовується в стандартній німецькій вимові виключно для голосних, що виступають на початку складу, якщо вони знаходяться в кореневому або префіксовому першому складі. У цих позиціях він виконує функцію розмежування межі складів. Проте за даними фонетичних досліджень у сучасній німецькій вимові спостерігаються зміни у функціонуванні твердого приступу перед голосними переднього ряду. Дослідження показують, що диктори надають перевагу м'якому приступу, тобто реалізації голосних без маркування морфемних меж. Тим не менш, зустрічаються випадки варіації реалізації як міжморфемної, так і внутрішньої гортанної змички.

Одним із характерних німецькому вимовному стандарту фонетичних явищ є аспірація. За правилами вимови національного стандарту німецької мови, залежно від позиції проривного приголосного у слові він вимовляється з придигом. Проте під час аналізу фонетичних характеристик консонантизму німецької мови було встановлено, що для глухих зімкнених приголосних зникнення придигу є типовим. Так, слабка позиція приголосних перешкоджає вираженню всіх їх дистинктивних ознак, що може супроводжуватися втратою аспірації глухими зімкненими їх частковим одзвінченням.

Дзвінким зімкненим приголосним німецької мови [b], [d], [g], властива нестабільність вияву таких диференційних ознак як „участь голосових зв'язок / напруженість“ і „спосіб артикуляції“, що зумовлюється такими модифікаційними процесами німецького стандартного мовлення, як спірантизація й часткове оглушення дзвінких ненапружених зімкнених, а також елізія зімкненого приголосного [d].

На сучасному етапі розвитку німецької мови все частіше має місце таке фонетичне явище як вокалізація приголосного /r/. Реалізація сполук вокалізованого [e] з короткими та довгими голосними призводить до суттєвих змін їхніх фонетичних характеристик. В результаті вокалізації чи елізії цієї фонемі короткі голосні можуть подовжуватись, що з огляду на майбутнє дозволить переосмислити їхній фонологічний статус та сприятиме створенню нового класу довгих ненапружених фонем /ɪ:/, /ʏ:/, /ʊ:/, /ɔ:/, /œ:/.

Під впливом вокалізованого [e], довгі напружені голосні, які передують йому, набувають дифтонгоїдного характеру, що може стати підґрунтям для виникнення дифтонгів низхідного характеру.

Випадіння [r] після довгого [a:] сприяє появі наддовгого голосного [a:]. Так зване компенсаторне подовження голосного виникає за рахунок явищ вокалізації або випадіння [r].

Відтак, у результаті фонетичних явищ вокалізації та елізії фонемі /r/, фонетичний синтагматичний процес компенсаторного подовження коротких голосних, може набути фонологічного значення.

Увесь експериментальний матеріал досліджено на основі слухового та інструментального видів аналізу, які дозволили встановити об'єктивні темпоральні та спектральні характеристики голосних і приголосних, віднайти основні акустичні кореляти їхніх змін у досліджуваних аудіозаписах.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ КОДИФІКОВАНОЇ ОРФОЕПІЧНОЇ НОРМИ РЕАЛЬНОМУ ВИМОВНОМУ СТАНДАРТУ

2.1. Вимовна норма голосних звуків, зафіксована в орфоепічних джерелах

2.1.1 Норма реалізації фонемі /a/. Аналіз першого словника вимови, датованого 1974 роком свідчить про те, що, відповідно до вимовної норми, короткий та довгий алофони фонемі /a/ близько півстоліття тому мали статус „світлого“ та „темного“, відповідно. Під час артикуляції „світлого“ варіанту губи знаходяться у вільному положенні з високим круглим отвором. Відстань між верхнім та нижнім рядами зубів становить не більше 25 мм. Передній край язика контактує з нижніми різцями, спинка язика приплюснута, а м'яке піднебіння припідняте. Світлий [a] відноситься до голосних середнього ряду низького піднесення. Темний [a:] характеризують як голосний заднього ряду низького піднесення, що пов'язане з місцем його творення. У порівнянні з реалізацією короткого алофона, при творенні довгого [a:] відстань між рядами зубів дещо більша, спинка язика в незначній мірі піднята до заднього твердого піднебіння.

Так, за даними „Словника німецької вимови“ світлий короткий [a] вимовляється:

- при написанні в суфіксі *-am* (*Bertr[a]m, Bräutig[a]m, Eid[a]m, Wolfr[a]m*);
- перед приголосним [k] в інтервокальній позиції в германізованих словах (*Fi[a]ker, K[a]kadu, Tsch[a]ko*);
- у деяких словах, які становлять виняток, в наголошеному відкритому складі (*in G[a]lla, Gramm[a]tik, J[a]nuar, S[a]ga*).

Темний довгий [a:] вимовляється:

- при написанні *aa* в межах одного складу (*[a:]chen, [a:]l, St[a:]t*);

- при написанні *a* у суфіксах *-bar, -nam, -sal, -sam* (*heilb[a:]r, Leichn[a:]m, Scheus[a:]l, unwegs[a:]m*).

Автори зазначають, що якісні та кількісні показники голосного мають мінливий характер перед буквосполученнями *ch, gd, rd, rd, rn, rs, rsch, rt, rz, t, tsch*, наприклад:

- світлий [a] реалізується у словах *B[a]ch, m[a]chen, R[a]che, S[a]chen, M[a]rs, Mon[a]t, kl[a]tschen*;

- темний [a:] вимовляється у словах *Schm[a:]ch, [a:]rt, B[a:]rt, z[a:]rt, H[a:]rz, Heir[a:]t, Br[a:]tsche, l[a:]tschen*.

На противагу описаному вище джерелу, автори більш пізніх видань („Німецький словник вимови“ (Берлін, 2009) та „Дуден“ (Берлін, 2015)) характеризують короткий та довгий алофони фонемі /a/ як голосні середнього ряду або переднього. На відміну від більшості інших пар голосних звуків, різниця між довгим і коротким варіантами голосних, по суті, тільки в довготі, якість мало чим відрізняється. При артикуляції [a:] та [a] спинка язика лежить неглибоко в порожнині рота при відносно великому ротовому отворі. Губи не беруть активну участь і залишаються неокругленими. Фонетисти зазначають, що темний варіант не рекомендовано вживати в німецькому національному вимовному стандарті, оскільки він поширений лише у швейцарському варіанті німецької вимови та деяких швейцарських діалектах.

У сучасних орфоепічних словниках подано наступні правила вимови. Довгий [a:] вимовляється:

- при написанні *a* у відкритих та потенційно відкритих складах в наголошеній позиції, але не перед *sch*, наприклад: *B[a:]bel, n[a:]he, s[a:]gen; B[a:]d (Ba-des), Formul[a:], Kandid[a:]t, Lok[a:]l, Org[a:]n*, але *Fl[a]sche, T[a]sche*;

- при написанні *a* незалежно від наголосу в кінці слова (в тому числі й в групах слів), а також у кінці не останніх частин слів, які пишуться через дефіс і в словах, утворених способом складання основ, наприклад: *Hurr[a:], Fuld[a:], Malt[a:], Soff[a:]kissen, fam[a:] est*;

- при написанні *a* перед *ß* наприклад: *M[a:]ß, Sp[a:]ß, Str[a:]ßburg*;

- при написанні *a* в ненаголошених суфіксах (окрім деяких слів зі суфіксом *-am*), наприклад: *nutzb[a:]r*, *Rinns[a:]l*, *wirks[a:]m*, але *Ses[a:]m*, *Wigw[a:]m*;
- при написанні *a* незалежно від наголосу в кінці слова перед *r*, наприклад: *Adeb[a:]r*, *Febru[a:]r*, *Osk[a:]r*, *zw[a:]r*;
- при написанні *aa* в межах одного складу, наприклад: *[a:]l*, *S[a:]le*, *St[a:]t*;
- при написанні *ah* в межах одного складу, наприклад: *ff[a:]ren*, *W[a:]l*, *Sch[a:]*;
- при написанні *ae* у деяких північнонімецьких іменах, наприклад: *B[a:]sweiler*, *R[a:]sfeld*.

Короткий [a] вимовляється:

- при написанні *a* в наголошених і ненаголошених закритих складах, які не можуть бути потенційно відкритими (перед написанням подвоєння приголосних), наприклад: *[a]lter*, *b[a]ld*, *M[a]gdeburg*; *M[a]sse*, *s[a]tt*; *P[a]ntomime*, *Tr[a]nsport*; *[a]b*, *[a]n*, *w[a]s*;
- при написанні *a* у відкритих складах перед *sch*, наприклад: *T[a]sche*, *w[a]schen*;
- при написанні *a* у відкритих складах в ненаголошеній позиції у германізованих словах, наприклад: *Gr[a]tulation*, *K[a]pitel*, *l[a]otisch*, *Ukr[a]ine*, *[a]nonym*, *[a]phonisch*, *[a]tom*;
- при написанні *u* в запозичених з англійської мови словах, наприклад: *Sh[a]ttle*.

Довгий та короткий алофони фонемі [a] та [a:] реалізуються при написанні *a* перед буквосполученнями *ch*, *rsch*, *rt*, *rz*, *tsch*, наприклад: *Gem[a:]ch*, *nach*, *(sie) br[a:]chen*, *st[a:]chen*, *B[a:]rsch* (= *Fisch*), *[a:]rt*, *B[a:]rt*, *z[a:]rt*, *Br[a:]tsche*, *l[a:]tschen*, *D[a]ch*, *fl[a]ch*, *N[a]chbar*; *K[a]chel*, *l[a]chen*, *b[a]rsch*, *M[a]rsch*; *h[a]rt*, *St[a]rt*; *schw[a]rz*; *kl[a]tschen*, *M[a]tsch*.

Таким чином твердження Р. Візе та Т. А. Халла щодо центрального характеру артикуляції обох голосних низького підняття /a/ – /a:/, який обумовлює

диференціацію вказаних алофонів лише за тривалістю [91, с. 34; 124, с. 37-38], знаходить підтвердження у правилах вимови німецького стандарту, фіксованих в орфоепічних словниках 2009 та 2015 років.

2.1.2 Норма реалізації фонем /e:/, /ɛ:/ та /ɛ/. Фонема /ɛ:/ та /ɛ/ відповідно до способу творення отримали статус неогублених голосних середньо-нижнього піднесення. У словниках німецької вимови 1974, 2009 та 2015 років зазначається, що під час реалізації голосних передня частина спинки язика вигинається в середньому ступені до переднього твердого неба. Рот відкритий трохи більше, ніж при артикуляції голосних високого піднесення. Під час вимовляння напруженого звуку [e:] (голосного верхньо-середнього піднесення) передня частина спинки язика трохи піднята, напруженість більша, а ротовий отвір трохи менший, ніж у не напружених e-звуків [ɛ:] та [ɛ]. Також в орфоепічному джерелі 2009 року вказано, що різниця між закритим [e:] і відкритим [ɛ:] зазвичай не сильно виражена у вимові, тому часто під час артикуляції [ɛ:] виникає голосний звук з тенденцією наближення до [e:]. Це не стосується короткої фонем [ɛ], яка зберігає свої якості ненапруженої голосної.

Розглянемо правила вимови голосних [e:], [ɛ:] та [ɛ]. Довгий напружений голосний [e:] вимовляється:

- при написанні *e* у відкритих або потенційно відкритих складах в наголошеній позиції, але не перед *ch*, *sch*, наприклад: *Br[e:]zel*, *L[e:]ben*, *s[e:]hen*, *Thema*, *(er) l[e:]bt (le-ben)*, *Probl[e:]m*, *Andr[e:]as*, *Mus[e:]um*, але *B[e:]cher*, *fr[e:]ch*, *f[e:]sch*;
- при написанні *e* незалежно від наголосу в кінці слова (в тому числі й в групах слів), а також у кінці не останніх частин слів, які пишуться через дефіс і в словах, утворених способом складання основ, наприклад: *ad[e:]*, *(in) sp[e:]*, *j[e:]*; *Faksimil[e:]*, *(Perpetuum) mobil[e:]*; *Alo[e:]extrakt*;
- при написанні *ee* в межах одного складу, наприклад: *(die) B[e:]te*, *M[e:]r*, *T[e:]*; *Porr[e:]*;

- при написанні *eh* в межах одного складу, наприклад: *B[a:]sweiler*, *R[a:]sfeld*.
- при написанні *ea* у деяких іншомовних словах англійського походження, наприклад: *St[e:]k*;
- при написанні *e*, *ee* у словах французького походження, наприклад: *Caf[e:]*, *Sépar[e:]*;
- при написанні *er* в кінці слів французького походження в наголошеній позиції, наприклад: *Bais[e:]*, *Montpelli[e:]*, *Premi[e:]*;
- при написанні *et* в кінці слів французького походження в наголошеній позиції, наприклад: *Fil[e:]*, *Toup[e:]*;
- при написанні *a* в словах англійського походження, наприклад: *Cape [ke:p]*, *Safe [se:f]*;
- при написанні *ai* в словах англійського походження, але якщо буквосполученню не слідує *r*, наприклад: *Aids [e:ts]*, *Mail [me:l]*.

Короткий ненапружений [ɛ] вимовляється:

- при написанні *e* в наголошених і ненаголошених закритих складах, які не можуть бути потенційно відкритими (перед написанням подвоєння приголосних), за винятком деяких слів, наприклад: *Ch[ɛ]f*, *[ɛ]msig*, *h[ɛ]tzen*, *R[ɛ]cht*; *h[ɛ]ll*, *N[ɛ]ffe*, але *Dr[e:]sden*, *K[e:]ks*, *Kr[e:]bs*, *M[e:]ltau*, *n[e:]bst*, *Schl[e:]swig*, *st[e:]ts*; *d[e:]m*, *w[e:]m*, *w[e:]n*;
- при написанні *e* у відкритих або потенційно відкритих складах перед *ch*, *sch*, наприклад: *B[ɛ]cher*, *br[ɛ]chen*, *fr[ɛ]ch*, *f[ɛ]sch*;
- при написанні *e* перед *β* у деяких прізвищах, наприклад: *H[ɛ]β*, *K[ɛ]βler*;
- при написанні *e* в ненаголошених закритих складах в германізованих словах, наприклад: *M[ɛ]nthol*, *R[ɛ]ssort*; *Hades*, *Lim[ɛ]s*, *Mosl[ɛ]m*, *Tand[ɛ]m*;
- при написанні *e* в деяких німецьких префіксах в ненаголошеній позиції, наприклад: *[ɛ]mpfinden*, *[ɛ]mpören*, *[ɛ]ntlassen*;

- при написанні *ä* в наголошених закритих складах, які не можуть бути потенційно відкритими (перед написанням подвоєння приголосних), наприклад: *[ɛ:]ndern, M[ɛ:]rz; St[ɛ:]tte;*

- при написанні *ä* в ненаголошених відкритих і закритих складах в германізованих словах, наприклад: *pr[ɛ:]sent, pr[ɛ:]destinieren, Pr[ɛ:]sidium; An[ɛ:]sthesie, [ɛ:]sthetik;*

- при написанні *a* у деяких англійських словах, наприклад: *C[ɛ:]mping, C[ɛ:]sh.*

Довгий ненапружений голосний [ɛ:] вимовляється:

- при написанні *ä* у відкритих або потенційно відкритих складах, наприклад: *m[ɛ:]hen, Pr[ɛ:]sens, Tr[ɛ:]ne, Troph[ɛ:]e; Aktivit[ɛ:]t (Aktivitä-ten), Ger[ɛ:]t (Gerä-te).*

- при написанні *ä* перед *β*, за винятком деяких прізвищ, наприклад: *Gef[ɛ:]β, gem[ɛ:]β, але H[ɛ:]βler;*

- при написанні *ä, ae* в кінці слова, наприклад: *Baj[ɛ:], Kann[ɛ:]; (Dies) ir[ɛ:], (Curriculum) vit[ɛ:];*

- при написанні *ä* в закритих складах в наголошеній позиції, наприклад: *B[ɛ:]rte (Bart), z[ɛ:]rtlich; M[ɛ:]dchen;*

- при написанні *ä* в закритих складах в ненаголошеній позиції, після наголошеного префіксу, наприклад: *abtr[ɛ:]glich.*

- при написанні *äh* в межах одного складу, наприклад: *[ɛ:]nlich, n[ɛ:]ren; j[ɛ:], z[ɛ:].*

- при написанні *ai* перед *r* в словах з англійської мови, наприклад: *[ɛ:]rbag, f[ɛ:]r;*

- при написанні *ai* в словах з французької мови, наприклад: *au p[ɛ:]r.*

Як бачимо, в орфоепічних джерелах XX та початку XIX століття автори розмежовують дві довгих – вузьку напружену /e:/ та широку ненапружену /ɛ:/, які протиставляються короткій формі фонем /e/, незважаючи на тотожність /e:/ та /ɛ:/ у функціональному співвідношенні. Про це, як зазначає Стеріополо О. І., свідчить

реальна вимова, яка не розрізняє фонем /e:/ та /ɛ:/ як дві самостійні одиниці [68, с. 88].

2.1.3 Редукований [ə]. Редукований [ə] (*Schwa-Laut e, Murmellaut*) є неогубленим голосним середнього підняття мовної спинки, відомий також як центральний голосний. Під час артикуляції голосного звука губи вільно розкриті, ротовий отвір більший, ніж у високих голосних, але менший, порівняно з утворенням *a*-звуку. Відстань між зубами залежить від звукового оточення, а передній край язика контактує з нижніми різцями. Середня частина язика помірно випинається до твердого піднебіння так, що виникає нейтральний голосний звук, який за звучанням уподібнюється до фонем /œ/ та /ɛ/. М'яке піднебіння підняте.

Голосний [ə] реалізується в німецькій мові лише в ненаголошеній позиції. Розглянемо основні правила вимови центрального голосного [ə] в орфоепічному словнику 1974 року.

Редукований [ə] вимовляється:

- при написанні *e* у префіксах *be-*, *ge-*, наприклад: b[ə]richten, g[ə]sehen;
- при написанні *e* у в кінці слова та в ненаголошених кінцевих складах, наприклад: Hilf[ə], leit[ə]st, leit[ə]t.

Реалізація нейтрального [ə] в закінченні *-en* визначається звуком, який йому передує.

Редукований голосний [ə] вимовляється:

- після назальних ([m], [n], [ŋ]), сонорних [l], [r], [j], наприклад: neh[m]n, nenn[ə]n, ring[ə]n, fehl[ə]n, rühr[ə]n, Tal[j]n (якщо *e* в закінченні не пишеться, то звук [ə] не вимовляється, наприклад, як у слові *hörn*).
- після голосних, наприклад: hau[ə]n, seh[ə]n, schrei[ə]n.

Редукований голосний [ə] відповідно до мовної ситуації (темп мовлення, обтяження слів та ін.) може випадати після щільних приголосних [f], [v], [s], [z], [ʃ], [ʒ], [ç], [x] та після африкатів [pf], [ts] (при випадінні [ə] приголосний [n] стає складотворчим, елідований звук позначається у словнику курсивом), наприклад: lauf[ə]nd, Möw[ə]n, heiß[ə]n, les[ə]n, wasch[ə]n, Garag[ə]n, schleich[ə]nd, such[ə]n,

kämpf[ə]en, kratz[ə]n. Це правило діє також для закінчення *-em*, наприклад: dies[ə]m, welch[ə]m. Проте в зменшено-пестливому суфіксі *-chen* завжди вимовляється [ə], наприклад: Mädch[ə]n, Märch[ə]n. Нейтральний [ə] випадає після зімкнених приголосних [p], [b], [t], [d], [k], [g]. Окрім цього при випадінні [ə] у закінченні *-en* після губних зімкнених ([p], [b]) та передньоязикових зімкнених приголосних ([k], [g]) назальний [n] асимілюється до [m] та [ŋ], відповідно, наприклад: wegen ['ve:gən] до ['ve:gŋ], leben ['le:bən] до ['le:bm].

Проте в закінченні *-igen* [ə] не випадає, наприклад, як у слові berichtig[ə]n. Редукований [ə] може елідуватися лише у першому складі скупчення кінцевих складів і тільки після щілинних та зімкнених приголосних, наприклад: rett[ə]nd[ə]n, ras[ə]nd[ə]n.

Закінчення *-em* при написанні після зімкнених приголосних реалізується завжди: At[ə]m.

Реалізація редукованого [ə] в закінченні *-el* залежить від звуку, який йому передує, і відбувається після голосних, приголосних [g], [l] та [r], наприклад: Knäu[ə]l, Rieg[ə]l, Barr[ə]l.

Редукований [ə] може випадати залежно від темпу мовлення після щілинних приголосних [f], [v], [s], [z], [ʃ], [ʒ], [ç], [x] та після африкатів [pf], [ts]. Нейтральний [ə] випадає після зімкнених приголосних [p], [b], [t], [d], [k] (при випадінні [ə] приголосний [l] стає складотворчим, елідований звук позначається у словнику курсивом): Dschung[ə]l; Rass[ə]l, Has[ə]lnuß; Zipf[ə]l, Mitt[ə]l, vermitt[ə]ln.

У новішому орфоепічному джерелі 2009 року після порівняльного аналізу виявлено деякі відмінності. Так, автори зазначають, що звук [ə] не вимовляється в суфіксі *-en*:

- після проривних [t] і [d], фрикативних (окрім [ʋ] та [j]), латерального [l] (*raten, wetten; Frieden, reden; lachen, rufen, sprechen, wissen; holen*);
- після зімкнених [p] і [b] (*Lippen, pumpen, leben, treiben*);
- після проривних [k] та [g] (*Haken, liegen, sagen*);

- після проривних і фрикативних (окрім [к] та [j]) у першому складі скупчення кінцевих складів, наприклад: (*die*) *Lebenden, Liegenden, Ratenden; Rufenden, Wissenden.*

У суфіксі *-em* нейтральний [ə] не вимовляється після зімкнених і фрикативних (окрім [к]) (*bestem, großem*) на противагу вимовній нормі, кодифікованій в орфоепічному словнику 1974 року, яка наголошує на обов'язковій реалізації голосного [ə] в зазначеній позиції.

У суфіксі *-el* редукований [ə] не вимовляється після зімкнених і фрикативних (окрім [к]) та після назальних, наприклад: *Fackel, Gabel, Löffel, Mangel.*

Таким чином, в словнику 1974 року фіксовані можливі випадки реалізації елідованого [ə], обумовлені позиційно-комбінаторними чинниками, темпом мовлення. Проте в орфоепічному джерелі 2009 року вони представлені як обов'язкові умови елізії голосного [ə].

2.1.4 Твердий приступ. Досить цікавим об'єктом дослідження виявилась артикуляція ініціальних голосних, які, відповідно до орфоепічної норми, вимовляються з твердим приступом. Так, за даними опрацьованих словників ХХ та ХХІ століття твердий приступ реалізується перед ініціальним голосним:

- на абсолютному початку слова (після мовних пауз, в наголошеній та ненаголошеній позиціях), наприклад: *Abend, Autor, Ebene, Arterie, Entlastung, Erziehung;*

- на неабсолютному початку слова та складу після невідокремлюваних (*be-, de-, ent-, er-, ge-, ver-, zer-*) і відокремлюваних (*auf-, aus-, durch-, vor-*) префіксів (в наголошеній та ненаголошеній позиціях): *beenden, veralten; deaktivieren, Deodorant, durcharbeiten, vorenthalten;*

- на межі слів, утворених шляхом складання основ (в наголошеній та ненаголошеній позиціях): *Bundesethikrat, Sachsen-Anhalt; Chorauftritt, Hausarbeit, Sprecherzieher;*

- в групах слів (в наголошеній та ненаголошеній позиціях): *die Antwort (bekommen), pro anno; (ein) Buch aufschlagen;*

- в абрєвіатурах перед наголошеним голосним, наприклад: DNA.

Отже, під час порівняльного аналізу нормативної реалізації твердого приступу в орфоепічних джерелах різних років видання зміни у вимовному стандарті не були виявлені.

2.2 Кодифікована вимовна норма приголосних звуків

2.2.1 Аспірація зімкнених приголосних. Глухі зімкнені приголосні [p], [t], [k] вимовляються як з аспірацією, так і без. Тенденція до вимови з придихом визначається положенням звуку в слові або в словосполученні, а ступінь аспірації, крім того, – напругою артикуляції, яка залежить від мовної ситуації. Частота аспірації і ступінь її вираженості зазвичай збільшуються з підсиленням напруги вимови і з уповільненням швидкості мовлення. Аспірація безпосередньо залежить від акцентуації і особливо часто яскраво виражена в різко акцентованих складах, тобто, коли традиційний наголос складу у слові співпадає з акцентом у фонетичному слові. Відтак, існує ряд випадків, для яких характерна реалізація аспірованих вибухових приголосних.

Згідно з вимовною нормою ХХ століття глухі зімкнені вимовляються з придихом:

- перед наголошеним голосним на початку складу (між зімкненим приголосним та наголошеним голосним можуть стояти сонорні *l*, *r* або *n*), наприклад: *akut*, *Appell*, *Aspik*, *klirren*, *Knabe*, *Pech*, *Plage*, *Pneu*, *Probe*, *Tal*, *treiben*;
- в кінці слова після наголошеного голосного, наприклад: *ab*, *Beleg*, *Galopp*, *Gewalt*, *Musik*, *versteckt*, *Kontrast*.

У словнику німецької вимови 2009 року зазначені наступні правила вимови зімкнених глухих приголосних [p], [t], [k] з аспірацією:

- перед сильно наголошеним голосним на початку слова і складу, також коли між проривним приголосним і голосним стоїть сонорний *l*, *n* або *r*: *Paar*, *Plan*, *verprassen*, *Tier*, *Troja*, *getreu*; *Kiel*, *Akkordeon*, *Knabe*;
- після сильно наголошеного голосного в абсолютному кінці слова перед

паузою, а також в кінці сильно наголошеного складу перед наступним голосним: *Galopp, Lob, abessen, Verrat, Wind, Musik, Weg*.

Співставлення правил вимови придихових зімкнених приголосних у словниках 1974 та 2009 років показало, що в кодифікованій вимовній нормі жодні нововведення не виявлені.

2.2.2 Дзвінки зімкнені приголосні. Дзвінки зімкнені приголосні [b], [d], [g] вимовляються в німецькій мові менш напружено, порівняно з їх глухими відповідниками. Залежно від звукового оточення зімкнені приголосні [b], [d], [g] можуть вимовлятися дзвінко, напівдзвінко, або глухо (в кінці складу або слова). Розглянемо правила реалізації фонем /b/, /d/, /g/, згідно з якими досліджувані приголосні треба вимовляти дзвінко:

1) [b] вимовляється дзвінко при написанні:

- *b* на початку слова та складу перед голосним та перед дзвінким приголосним, наприклад: *Beet, Blei, Brot; heben, Kabarett*;
- *b, bb* в кінці складу, якщо їм слідує сонорні *l, n* або *r* або якщо в факультативній формі *b, bb* слідує *e*, наприклад: *Ebnung, übrig, neblig* (факультативна форма: *neblig*), *kribblig* (факультативна форма: *kribbelig*);
- *bb* у простих словах в інтервокальній позиції, наприклад: *Hobby, Rabbi*;

2) [d] вимовляється при написанні:

- *d* на початку слова та складу перед голосним та перед дзвінким приголосним, наприклад: *Dank, desolat, Droge, baden, bedienen, Verdruss*;
- *d, dd* в кінці складу, якщо їм слідує сонорні *l, n* або *r* або якщо в факультативній формі *d, dd* слідує *e*, наприклад: *niedrig, Radler, Redner; Handlung* (факультативна форма: *Handel*, незважаючи на те, що редукований [ə] випадає), *schnoddrig* (факультативна форма: *schnodderig*);

- *dd* у простих словах в інтервокальній позиції, наприклад: *Bodden, Widder*;
- 3) [g] вимовляється при написанні:
- *g* на початку слова та складу перед голосним та перед дзвінким приголосним, наприклад: *Galle, regieren, Sage, begreifen, Gnade, Gdingen, Glut*;
  - *g, gg* в кінці складу, якщо їм слідує сонорні *l, n* або *r* або якщо в факультативній формі *d, dd* слідує *e*, наприклад: *aneignen, (ich) segle* (факультативна форма: *segele, Schmuggler, (ich) baggre* (факультативна форма: *baggere*);
  - *gg* у простих словах в інтервокальній позиції, наприклад: *Bagger, Brügge, Dogge, Flagge, Fugger, Waggon*;
  - *gh, gu* на початку слова та складу онімечених слів, наприклад: *Ghana, Ghetto (Getto), Joghurt; Baguette, Guernica, Guido, Guillaume*.

За даними орфоепічних словників ХХ та ХХІ століття зімкнені приголосні вимовляються дзвінко на початку слова та складу; перед голосним в кінці складу, якщо досліджуваним приголосним слідує сонорні *l, n* або *r*; в інтервокальній позиції. Проте у словнику 2009 року зазначається, що на абсолютному початку слова приголосні [b], [d], [g] можуть вимовлятися напівдзвінко.

Отже, під час порівняльного аналізу даних з орфоепічних словників та фонетичних підручників було виявлено деякі відмінності в кодифікованій нормативній вимові ХХ та ХХІ століття. Наступний етап нашого дослідження спрямований на визначення відповідності чи не відповідності реалізації досліджуваних фонем в реальному мовленні орфоепічним нормам, фіксованим у словниках німецької вимови, та виявлення модифікаційних процесів, характерних для вимови ХХІ.

2.3 Вимовна норма фонем */r/*, фіксована в словниках вимови та фонетичних посібниках

2.3.1 Встановлення закономірностей реалізації фонем */r/* з урахуванням даних словників 1974, 2005, 2015 та 2009 років. Фонема */r/* визначається в сучасному німецькому мовленні значною варіативністю, завдяки чому посідає особливе місце у фонологічній системі німецької мови, тому даний етап дослідження базуватиметься на кодифікованих випадках вживання її приголосних та вокалізованих варіантів.

Для порівняння взято чотири орфоепічних словника німецької мови. Перший обраний словник німецької вимови („*Wörterbuch der deutschen Aussprache*“) був опублікований у 1974 році видавництвом „Бібліографічний інститут“ у Лейпцигу. Два наступні опрацьовані джерела укладені редакторами видавництва „Дуден“ і представлені до друку в 2005 році в Мангаймі та в 2015 році в Берліні, відповідно. Четвертий словник було опубліковано в Берліні німецьким науковим видавництвом „Вальтер де Гройтер“ у 2009 році.

У словнику німецької вимови, виданому в 1974 році у Лейпцигу, подано три варіанти фонем */r/*: залежно від способу реалізації приголосного розрізняють фрикативний (щілинний) [ʁ], увулярний (задньоязиковий) вібрант [ʀ], альвеолярний (передньоязиковий) вібрант [r]. та вокалізований [r̥]. Проте з метою уніфікації рівноцінною позначкою для всіх трьох консонантних варіантів прийнято [r].

Згідно з правилами словника, консонантний [r] слід вимовляти при написанні *r* або *rh* на початку наголошеного та ненаголошеного складу, при написанні *r* після зімкненого (проривного) та щілинного приголосного перед голосним, а також після короткого голосного (за винятком у префіксах *er-*, *her-*, *ver-*, *zer-*). В інших позиціях (після довгого голосного, в ненаголошених префіксах та в закінченні) приголосний [r] вокалізується, або випадає, подовжуючи голосний звук, який йому передує. При цьому вимовляється голосний заднього ряду середнього піднесення. Слід уникати занадто сильного знебарвлення звуку після *a* або *o*.

У суфіксі *-er* /r/ майже завжди вокалізується і вимовляється разом з *e* як єдиний голосний середнього підняття. Для відображення тенденції до вокалізації у даному словнику використовується позначення звуку курсивом [r]. Прослідкувати даний процес можна у випадках написання *r* в наголошеному та ненаголошеному складі після довгого голосного (рідко після *a*), при написанні *r* в ненаголошених префіксах *er-*, *her-*, *ver-*, *zer-*, в закінченні, також, коли після *r* слідує інші приголосні, наприклад: *Butter* ['butər], *Gewehr* [gə've:r], *ermüden* [ɛr'my:dən], *wundern* ['vundərn].

У словнику вимови видавництва “Дуден”, датованому 2005 роком, серед консонантних алофонів розмежовують два варіанта альвеолярного вібранта, які отримали відповідні позначки [r] та [r̥]. Спосіб артикуляції першого аналогічний представленому у словнику 1974 року. Особливістю артикуляції другого є те, що кінчик язика торкається верхніх різців або альвеол лише один раз. Таким чином, їх можна назвати, відповідно, багатударний та одноударний.

Що стосується вживання цих варіантів фонем, у вимові професійних дикторів на радіо та телебаченні істотно переважає фрикативний [v]. Проте у мовленні акторів часто можна почути й увулярний вібрант [R], рідше – одно- [r̥] та багатударний [r] альвеолярний вібрант, який вважається типовим і для мистецького співу.

Вживання різних варіантів фонем /r/ залежить також від змісту, стилю мовлення та мовленнєвої ситуації. Для досягнення чіткості та підсилення акцентуації вимови, в інтервокальній позиції вживаються увулярний та альвеолярний вібранти зі збільшенням кількості ударів язичка чи кінчика язика відповідно.

Загалом для всіх видів приголосного *r* прийнято використовувати транскрипційне позначення [r], як у даному словнику, так і в новішому виданні 2015 року. Проте варто відмітити наявність додаткових варіантів фонем /r/ у перевиданні – фарингальний (щілинний) та альвеолярний апроксиманти. Перший вживається в центрально-східній Німеччині, на південному заході країни, в Тіролі, а також в північній та східній частинах Швейцарії. Фарингальний апроксимант

виникає в середині слова та в ненаголошеному афіксі *-er-*, звучання якого часто наближене до приглушеного звука [ɔ]. Другий поширений у регіонах Швейцарії, Баварії та Австрії. Як варіант альвеолярного вібранта виникає після фрикативного [ʃ], особливо у вимові молодшого покоління в запозиченнях з англійської мови. Нерідко можна зустріти альвеолярний апроксимант, як і альвеолярний вібрант у мовленні професійних дикторів, передусім це стосується артикуляції імен з англо-американського мовного середовища.

У порівнянні зі словником 1974 року в словниках видавництва „Дуден” („Duden: Aussprachewörterbuch“) більш детально описано основні правила вимови приголосного [r], де зазначається, що [r] вимовляється при написанні *rr* для непрямого позначення короткості попереднього голосного, на межі та в кінці складів і при написанні *rrh* після короткого голосного, особливо в словах грецького походження, у тих самих позиціях: *Geschirr* [gə'ʃɪr], *Gitarre* [gi'tarə], *Otorrhagie* [otɔra'gi:], *Katarrh* [ka'tar].

Тепер розглянемо транскрипційні знаки, що позначають фонетичне явище вокалізації в даних словниках. Перш за все варто звернути увагу на наявність двох схожих знаків [ɐ] та [ɐ̃], які слугують, відповідно, для позначення складотворчого та нескладотворчого *r*. Нескладотворчий [ɐ̃] вимовляється після довгого голосного [a:] в кінці слова або перед приголосним (окрім [j]), у префіксах *er-*, *ver-*, *zer-*, *herbei-*, *hervor-*, *herzu-*, *hernach-*, *hernieder-*, після довгих голосних [i: e: ε: u: ø: u: o:], а також за даними словників 2005 року після довгого [ã:]. Для слова французького походження *Genre* подано один із варіантів вимови ['zã̃:ɐ̃]. У словнику 1974 року теж вказано на процес вокалізації ['zã̃':ɔr], проте словники 2009 та 2015 років подають кілька можливих варіантів, в яких перехід приголосного в голосний не зазначається: *Genre* [z'ã̃:ʷə, z'ã̃:ʷ] (2009) та *Genre* ['zã̃:rə, 'zã̃:r] (2015).

Цікавий той факт, що у спонтанному мовленні (за даними словника 2015 року) процес перетворення приголосного [r] у вокалізований нескладотворчий [ɐ̃] можливий на початку складу перед нескладотворчим [j] (*Ferien* ['fe:ɐ̃jən], *Sibirien* [zi'bi:ɐ̃jən]). Схоже явище можна спостерігати й перед ненаголошеним дієслівним закінченням *-en* (*zerren* [tsɛɐ̃n], *passieren* [pa'si:ɐ̃n], *hören* [hø:ɐ̃n]).

Варто відмітити таку регіональну особливість вимови у Північній Німеччині та в Австрії, як вокалізація приголосного *r* після короткого голосного в кінці слова, або перед приголосним. Таким чином, дієслово *korken* буде вимовлятися ['kɔrkɐ], що не відповідає загальним правилам вимови, зазначеним у досліджуваних словниках.

Часто після коротких голосних [ɪ] та [ɛ] може прослідковуватись випадіння приголосного *r*, в результаті чого короткі голосні подовжуються і переходять у довгі монофтонги (*herrlich* ['hɛ:liç], *Irrtum* ['ɪ:tu:m]). Схоже явище можна помітити у вимові при написанні *r* після [a:] в кінці слова або перед приголосним (*Haar* [ha:], *Bart* [ba:t], *Fahrt* [fa:t]), що пояснюється схожістю звуків [a:] та [ɐ]. В мовному середовищі деяких частин Південної та Центрально-Східної Німеччини, Західної Австрії і, насамперед, Швейцарії поширений приголосний *r* як в аналогічній позиції (*Haar* [ha:r], *Bart* [ba:rt], *Fahrt* [fa:rt]), так і після будь-якого іншого довгого голосного (*Tür* [ty:r], *Uhr* [u:r], *Ohr* [o:r]).

Наразі можливість випадіння звуку під час артикуляції закінчень *-er* та *-ier* зафіксована у правилах вимови лише в словнику 2015 року і стосується слів, запозичених з французької мови. Проте це фонетичне явище можна прослідкувати в усіх зазначених виданнях.

Складотворчий [ɐ] вимовляється в кінці слова і перед приголосним після дифтонгів, а також в ненаголошеному суфіксі *-er* та в закінченнях *-ern*, *-ers*, *-ert*. Варто звернути увагу на те, що ненаголошений [ə] в даних закінченнях і суфіксі *-er* заміщується вокалізованим складотворчим [ɐ] і ми отримуємо *sondern* ['zɔndɐn], *hundert* ['hʊndɐt], *Butter* ['bʊtɐ]. Редактори словника 1974 року вказують лише на певну міру редукції в даній позиції: *sondern* ['zɔndərn], *hundert* ['hʊndərt], *Butter* ['bʊtər].

У словнику „Deutsches Aussprachewörterbuch“ 2009 року, опублікованому в Берліні німецьким науковим видавництвом “Вальтер де Гройтер”, описуються три варіанти приголосного *r*, проте за основу в позначенні звуку в транскрипціях взято фрикативний [ʁ]. Загалом правила вимови, подані у даному джерелі, дещо відрізняються від зазначених вище. Наприклад, з’являються такі нові варіанти, як

редукований та оглушений приголосний *r*.

Оглушений щілинний [ʁ] виникає після глухого приголосного перед голосним внаслідок асиміляції за глухістю. Наприклад: *Schrank* [ʃʁ'ank], *fremd* [fʁɛmt], *Instrument* [instʁum'ent]. У виданнях 1974, 2005 та 2015 років передбачено лише варіант [r]: *Frisör* [fri'zø:r], *Praxis* ['praksis], *Frieden* ['fri:dɪ].

Редукована форма [ʁ] вимовляється при написанні *r*, *rr*, *rrh* після короткого голосного (окрім ненаголошених афіксів *er-*, *her-*, *ver-*, *zer-*, *-er*) та при написанні *r* після довгого [a:]. Порівняймо транскрипційні позначення *r* після короткого [a] та довгого [a:], подану в відповідних джерелах:

Karte ['kartə], *Fahrt* [fa:rt] (1974),

Karte ['kartə], *Fahrt* [fa:ʁt] (2005),

Karte ['kartə], *Fahrt* [fa:ʁt] (2015),

Karte [k'aʁtə], *Fahrt* [fa:ʁt] (2009).

Отже, за даними перших трьох джерел, після короткого голосного приголосний *r* вимовляється як консонантний варіант, а після довгого голосного [a:] вокалізується. У четвертому джерелі *r* редукується в обох випадках.

Наступна відмінність стосується правил вокалізації. Як і в словниках видавництва “Дуден”, подано випадки утворення складотворчого та нескладотворчого вокалізованого *r*. Нескладотворчий [ʁ] вимовляється після довгого голосного (окрім [a:]) та у префіксі *her-* в наголошеній позиції (*Animator* [anim'a:to:ʁ], *Herkunft* [h'e:ʁkʊnft]).

У ненаголошених префіксах *er-*, *her-*, *ver-*, *zer-*, а також в ненаголошених суфіксах у відкритих і закритих закінченнях *-er*, *-ern*, *-ers*, *-ert* вимовляється складотворчий [ʁ]. Виняток становить ненаголошений префікс *her-*, після якого слідує голосний (*herein* [hɛʁ'aɛn]). Проте у словниках 2005 та 2015 року в ненаголошених префіксах вокалізований *r* позначається як нескладотворчий [ʁ]. Порівняймо транскрипції слова *Verlust*: [fɛr'lʊst] (1974), [fɛʁ'lʊst] (2005), [fɛʁ'lʊst] (2015), [fɛl'ʊst] (2009).

В останньому зразку спостерігається випадіння короткого голосного [ɛ] і заміна його вокалізованим складотворчим [ʁ]. Аналогічне фонетичне явище

відбувається у суфіксі *-er* та закінченнях *-ern*, *-ers*, *-ert*, де ми можемо спостерігати випадіння ненаголошеного [ə]: *Jäger* [j'ɛ:ɡə], *wundern* [v'ʊndən], *Jaspers* ['jaspəs].

Отже, під час порівняльного аналізу чотирьох словників вимови німецької мови було виявлено спільні та відмінні риси у позначенні приголосного та вокалізованого *r*, а також у формулюванні правил та поясненні випадків уживання цих звуків. За даними усіх опрацьованих джерел *r* не вокалізується після коротких голосних, і навпаки, вокалізується після довгих голосних, після дифтонгів, в ненаголошених префіксах *er-*, *her-*, *ver-*, *zer-*, а також в суфіксі *-er*, та закінченнях *-ern*, *-ers*, *-ert* (див. дод. А, Б).

2.3.2 Порівняльний аналіз фонетичних посібників. Російська редакція підручника Доріс Міддлеман „Слухаємо – правильно говоримо”, опублікована в Києві 1998 року видавництвом „Методика”, містить вправи для німецької вимови з тренувальними аудіозаписами. Посібник Керстіна Райнке „Просто вимовляти німецькою мовою” („Einfach Deutsch aussprechen”) був опублікований в 2011 році в Лейпцигу видавництвом „Шуберт” („Schubert”) і використовується як довідник з ввідного фонетичного курсу для вивчення німецької мови як іноземної. Наступне джерело цього ж автора “Перспективи” („Aussichten”), видане в 2012 році у Штутгарті німецьким книговидавництвом „Мови Ернста Клетта” („Ernst Klett Sprachen”), є самовчителем, який орієнтований на рівні А1-В1 і містить аудіозаписи для тренування вимови. Вольфганг Руг уклав підручник „77 звучань” („77 Klangbilder”) для рівнів В1-С2, який містить вправи, ігри, поради для фонетичних вправлянь німецької мови як іноземної. Він був опублікований у 2012 році видавництвом „Шуберт” („Schubert”) у Лейпцигу.

Аналіз фонетичних посібників з німецької мови дозволяє прослідкувати зміни у сучасному вимовному стандарті, пов’язані з уживанням фонем */r/* після коротких голосних. Так, Доріс Міддлеман зазначає у своєму посібнику, що після коротких голосних *r* не вокалізується (*Gehirn* [gəh'ɪn], *März* [mɛrts], *Karte* [k'artə]), у той час як це явище прослідковується після довгих голосних (*Jahr* [ja:ɐ], *Bier* [bi:ɐ], *Natur* [nat'u:ɐ]), а також у ненаголошених префіксах *er-*, *her-*, *ver-*, *zer-*

(*erzählen* [ɛts'ɛ:lən], *Verständnis* [fɛ|t'ɛndnis], *herholen* [hɛh'o:lən]), суфіксі *-er* (*Lieder* [l'i:dɛ], *Mutter* [m'ʊtɐ], *Wetter* [v'ɛtɐ]) і закінченнях (*gestern* [g'ɛstɛn], *füttern* [f'yʊtɛn], *öfters* ['œftɛs]). Аналогічні правила вокалізації описує Керстін Райнке у посібниках “Просто вимовляти німецькою мовою” та “Перспективи” (див. дод. В).

На противагу попереднім трьом виданням у підручнику „77 звучань” В. Руг зазначає, що *r* вокалізується не лише після довгих, але й після коротких голосних (*Gehirn* [gɛh'ɪn], *Kern* [kɛɪn], *Wörter* [v'œʏtɐ]), за винятком короткого голосного [a] (*Garten* [g'artn], *hart* [hart], *Karte* [k'artə]). Подані в посібнику В. Руга правила вживання фонемі /r/ можна проілюструвати за допомогою таблиці 2.3.2.2 [„77 звучань”, с. 39].

Таблиця 2.3.2.2

Можливі варіанти реалізації фонемі /r/

Позиці	vokalisc	„r1“ und „r2“ sind möglich		konsonantisc
	Sprechen	vokalisc	konsonantisc	Sprechen Sie
У суфіксі й	Aber			
	Ändern			
Після коротких голосних [ɪ],[ʏ], [œ], [ʊ], [ɔ]		Mord	Mord	
		vorn	Vorn	
		durch	Durch	
		Wörter	Wörter	
		Sorte	Sorte	
		Kirche	Kirche	
		wird	Wird	
		geworde	Geworden	
Після довгих голосних в кінці та на початку складу	Märchen			
	wer,			
	Hört			Hören
	Spürt			Spüren
	Vor			voran,
	Professor			Professoren
	Spur			Spuren
	War			waren, Ware
Wahr			Wahre	

Як впливає з даних таблиці автор рекомендує вживати вокалізований [ɐ] після коротких голосних, зокрема у розмовному мовленні, у повсякденній комунікації, оскільки артикуляція вокалізованого [ɐ] є менш складною, дозволяє уникнути вимовних помилок та вокалізовані варіанти звучать більш невимушено. Натомість вживання консонантних алофонів у зазначеній позиції звучить більш

„марковано“, напружено, різко, „надправильно“.

Таким чином, аналіз фонетичних посібників дозволяє встановити зростання інтенсивності вокалізації фонем *r* у поствокальній позиції, що відображає певні зміни у сучасному вимовному стандарті і стане предметом нашого подальшого дослідження на основі аналізу аудіозаписів до підручників з німецької мови початку XXI століття.

2.4 Результати інструментально-слухового виду аналізу голосних німецької мови

2.4.1 Спектральні характеристики голосних. За еталонні показники спектру голосних у цьому дослідженні взято середні значення формант F1 і F2 наголошених голосних в оточенні глухих проривних приголосних [p], [t], [k], які одержані на матеріалі ЛО в ізольованій позиції, начитаних носіями національного стандарту німецької мови [54, с. 87].

Доцільним вбачається порівняння визначених акустичних параметрів наголошених голосних зі спектральними характеристиками, отриманими в ході досліджень інших фонетистів. Еталонними значеннями формантних F1 і F2 наголошених голосних обрано показники спектру, запропоновані такими науковцями як О. І. Стеріополо, В. Зендльмейєр, які досліджували значення формантних частот наголошених голосних у мовленні німців на матеріалі трискладового та двоскладового слів відповідно [64, с. 154-155; 114].

Таблиця 2.4.1.1

Еталонні спектральні характеристики наголошених голосних стандарту німецької мови (у Гц)

Голосні	Форманти	НС	Стеріополо	Зендльмейєр
[a:]	F1	670	650	737
	F2	1234	1085	1275

[a]	F1	670	620	694
	F2	1297	1300	1372
[e:]	F1	361	430	348
	F2	2202	2000	2126
[ɛ:]	F1	405	–	482
	F2	1990	–	1902
[ɛ]	F1	537	500	489
	F2	1835	1850	1817

Представлені показники, відображені у таблиці 2.4.1.1, свідчать про відсутність абсолютної ідентичності спектральних характеристик голосних німецької мови, встановлених різними науковцями. Це пояснюється впливом низки чинників на формантну структуру голосного, наприклад, вплив контактуючих приголосних, анатомічна структура мовленнєвого апарату мовця та його індивідуальні артикуляційні навички [54, с. 88].

2.4.2 Модифікація голосних у підготовленому мовленні. Метою цього етапу дослідження є зіставлення нормативних спектральних характеристик досліджуваних наголошених голосних з показниками частот голосних в наголошених складах вибраних фонетичних слів з аудіозаписів до підручника „Sicher“ (2012 р.) німецького видавництва „Hueber“, а також з аудіозапису інтерв'ю, зробленого в 1967 році. Завданням такого порівняльного аналізу є виявлення якісних та кількісних характеристик голосних [a:], [a], [e:], [ɛ:] та [ɛ], а також їхніх модифікацій у сильній позиції на синхронному зрізі.

Таблиця 2.4.1.2 містить еталонні показники та результати інструментального аналізу спектральних характеристик голосних, реалізованих німецькими дикторами у наголошеній позиції фонетичного слова у підготовленому мовленні.

Так як аналіз акустичних параметрів голосних дозволив виявити спільні закономірності для дикторів, що озвучували тексти аудіозаписів до підручника „Sicher“ (2012 р.), у таблиці наводяться середні показники формант F1 і F2,

підсумовані для цих дикторів, а також середнє значення аналогічних формант голосних, реалізованих журналістом Гюнтером Гаусом (1967 р.). З метою більшої наочності, встановлена специфіка реалізації певних голосних у синхронному зрізі, що детально описуватиметься надалі, проілюстрована за допомогою діаграм F1 – F2, відображених на рисунках 2.4.2.1-2.4.2.3.

Таблиця 2.4.2.1

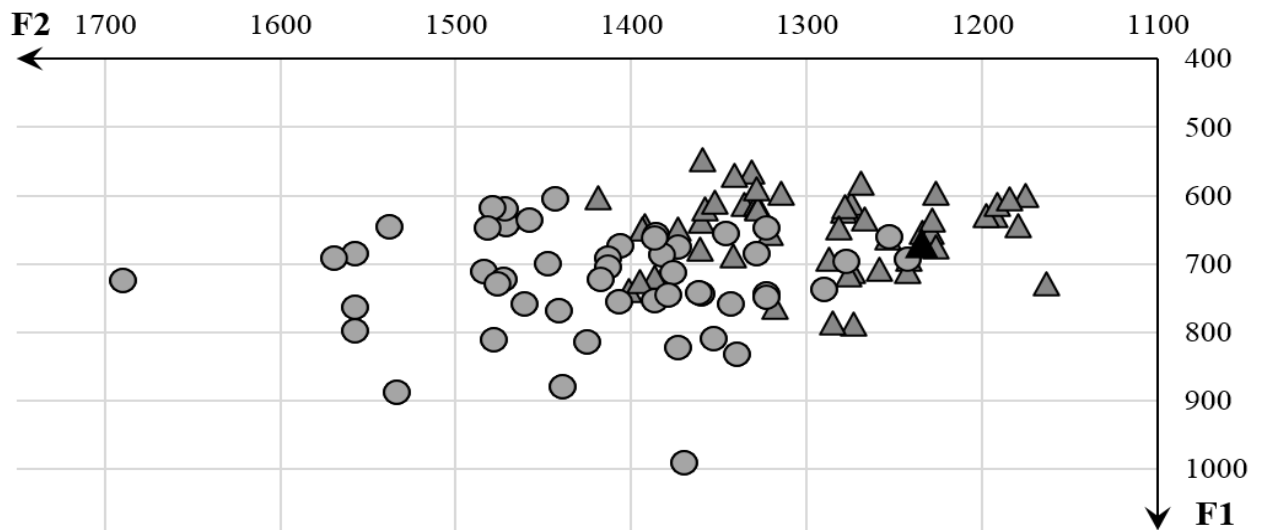
Середні значення формант F1 і F2 наголошених голосних у ПМ дикторів німецької мови (у Гц)

Голосні	Форманти	НС	1967	2012
[a:]	F1	670	651	725
	F2	1234	1293	1417
[a]	F1	670	668	708
	F2	1297	1401	1458
[e:]	F1	361	345	347
	F2	2202	2205	2235
[ɛ:]	F1	405	429	424
	F2	1990	1911	2000
[ɛ]	F1	537	523	530
	F2	1835	1727	1975

Голосні [a:] – [a]. Довга та коротка наголошені голосні середнього піднесення [a:] та [a] реалізуються нормативно як „світлі“ ненапружені відтінки. Результати аналізу аудіозаписів до підручника „Sicher“ (2012 р.) німецького видавництва „Hueber“ цілком підтвердили зафіксовану в орфоепічних словниках та фонетичних посібниках вимовну норму щодо реалізації довгої та короткої [a:] та [a] в наголошеній позиції, що свідчить про їхню приналежність до голосних середнього ряду.

Аналіз спектральних характеристик довгого [a:] та короткого [a] наочно представлено на діаграмах F1 – F2 рисунків 2.4.2.1 – 2.4.2.2, що дозволяє виявити певні відхилення від еталону формантних характеристик варіантів наголошеного

довгого [a:] та короткого [a], реалізованих німецькими дикторами в аудіозаписах до підручника та журналістом Г. Гаусом.

Рис. 2.4.2.1 Спектральні характеристики довгого наголошеного голосного [a:]

▲ Г. Гаус (1967 р.) ● „Sicher“ (2012 р.) ▲ НС (у Гц)

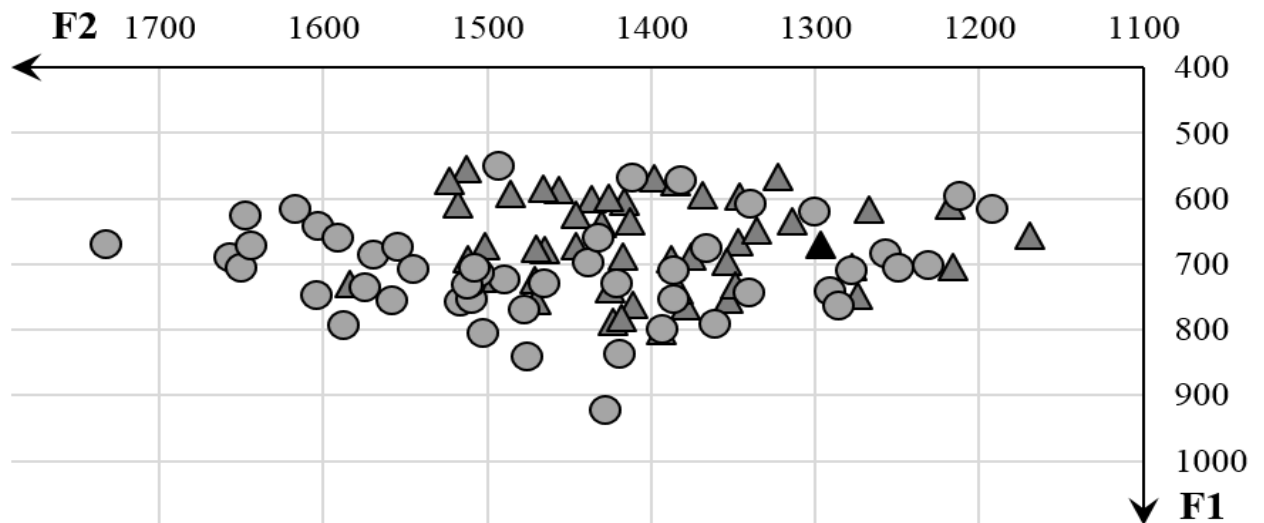
Так, алофони довгого [a:], реалізовані в 60-х роках ХХ століття, тяжіють до центру діаграми, варіюючи за показниками другої форманти F2 від 1163 Гц до 1419 Гц (середнє значення F2 становить 1293 Гц), що свідчить про належність довгого голосного низького підняття [a:] до голосних середнього ряду. Таким чином, норма реалізації темного голосного [a:], зазначена у словнику німецької вимови 1974 року не знаходить підтвердження у реальному мовленні, зафіксованому в аудіозаписах 1967 року.

На противагу вказаному вище орфоепічному джерелу, зазначені у вимовних словниках 2009 та 2015 років тембральні характеристики довгого голосного [a:] знайшли підтвердження під час аналізу ПМ в аудіозаписах до підручника „Sicher“ (2012 р.). Показники другої форманти F2 варіюються в межах від 1243 Гц до 1690 Гц (середнє значення F2 становить 1417 Гц), що свідчить про належність довгого [a:] до голосних середнього або переднього ряду.

Варто зазначити суттєве зміщення ареалу реалізації довгого голосного [a:], яке проілюстровано на діаграмі (рис. 2.4.2.1), адже різниця між середніми значеннями другої форманти F2 у матеріалах 1967 та 2012 років сягає 124 Гц.

Зауважимо, що різниця між еталонним показником другої форманти F2 (НС) та середнім значенням другої форманти F2 у зразках 1967 року не значна (59 Гц), порівняно з 2012 роком, що становить 183 Гц. Виявлені зміни у тембральних характеристиках голосного свідчать про набуття довгим [a:], відомим раніше як „темний“, якісних ознак більш „світлого“ голосного.

Спектральні характеристики наголошеного короткого голосного середнього підняття [a] відбито рисунку 2.4.2.2.

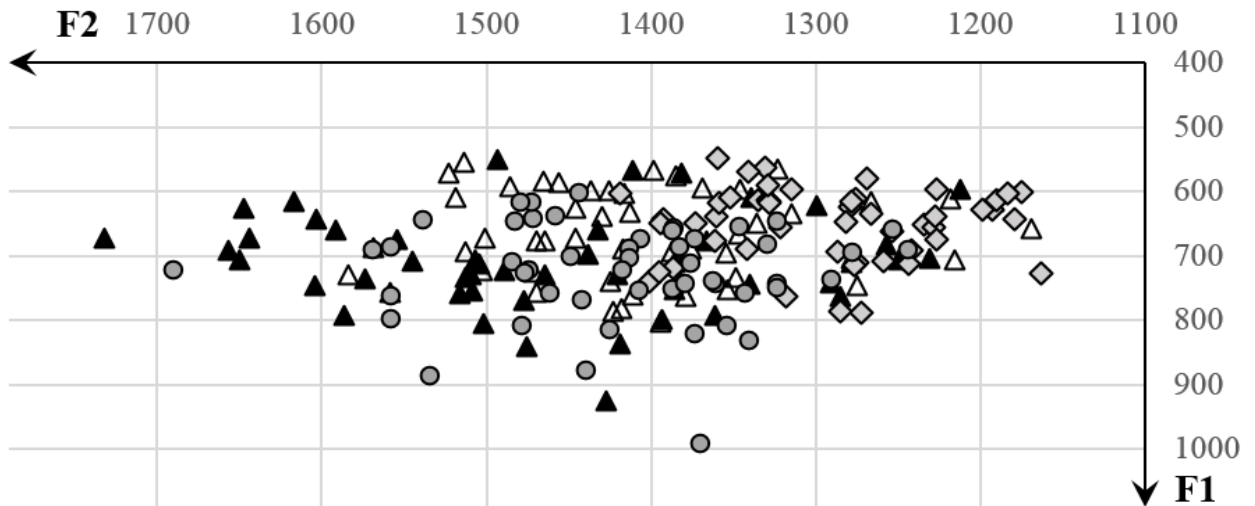

Рис. 2.4.2.2 Спектральні характеристики короткого наголошеного голосного [a]

▲ Г. Гаус (1967 р.) ● „Sicher“ (2012 р.) ▲ НС (у Гц)

Аналіз проілюстрованих на діаграмі даних дозволяє простежити фактичний збіг акустичних зон наголошеного короткого голосного [a], реалізованого журналістом Г. Гаусом в 1967 році та дикторами у ПМ в 2012 році. Типовими для мовлення носіїв національного варіанту німецької мови є алофони короткого [a], які характеризуються у всіх зазначених орфоепічних джерелах як „світлі“ ненапружені. Це підтверджують як показники другої форманти 1967 року (від 1169 Гц до 1584 Гц), середнє значення якої складає 1401 Гц, так і в сучасному джерелі 2012 року (від 1192 Гц до 1732 Гц), середнє значення якої становить 1458 Гц. Варто зауважити, що для першої форманти F1 та другої форманти F2 еталонних даних національного стандарту вказано значно менші показники (F1=670 Гц, F2=1297 Гц).

Притаманні мовленню німців реалізації довгого [a:] утворюють на діаграмі (рис. 2.4.2.3) формантну область, яка визначається значною варіативністю та частково збігається з акустичною зоною короткого голосного [a] німецької мови у досліджуваних одиницях 1967 року. Водночас наявні в мовленні німців алофони довгого голосного [a:] 2012 року набувають більш яскраво виражених „світлих“ відтінків порівняно з 1967 роком унаслідок значного просунення язика вперед.

Рис. 2.4.2.3 Спектральні характеристики короткого наголошеного голосного [a] та довгого наголошеного [a:]

△ Г. Гаус (1967 р.), ▲ „Sicher“ (2012 р.) – короткий [a]

◇ Г. Гаус (1967 р.), ● „Sicher“ (2012 р.) – довгого [a:] (у Гц)

Зіставлення середніх значень першої форманти (див. табл. 2) довгого голосного [a:] (F1=651 Гц) і короткого голосного [a] (F1=668 Гц) в аудіоматеріалах 1967 року та еталонних показників НС (F1=670 Гц; F1=670 Гц) не засвідчує помітних відмінностей досліджуваних голосних за ступенем підняття. Проте середні значення першої форманти довгого [a:] (F1=725 Гц) та короткого [a] (F1=708 Гц), які отримано з аудіозаписів до підручника „Sicher“ (2012 р.), свідчать про більший ступінь відкритості алофонів довгого та короткого голосних.

Таким чином, функціонування голосного [a:] виявляє суттєві розходження з кодифікованою нормою 1974 року, згідно з якою довгий [a:] належить до голосних заднього ряду. Вимовна норма, фіксована в орфоепічних словниках 2009 та 2015 знайшла підтвердження у більш сучасному джерелі – аудіозаписах до підручника

„Sicher“ (2012 р.).

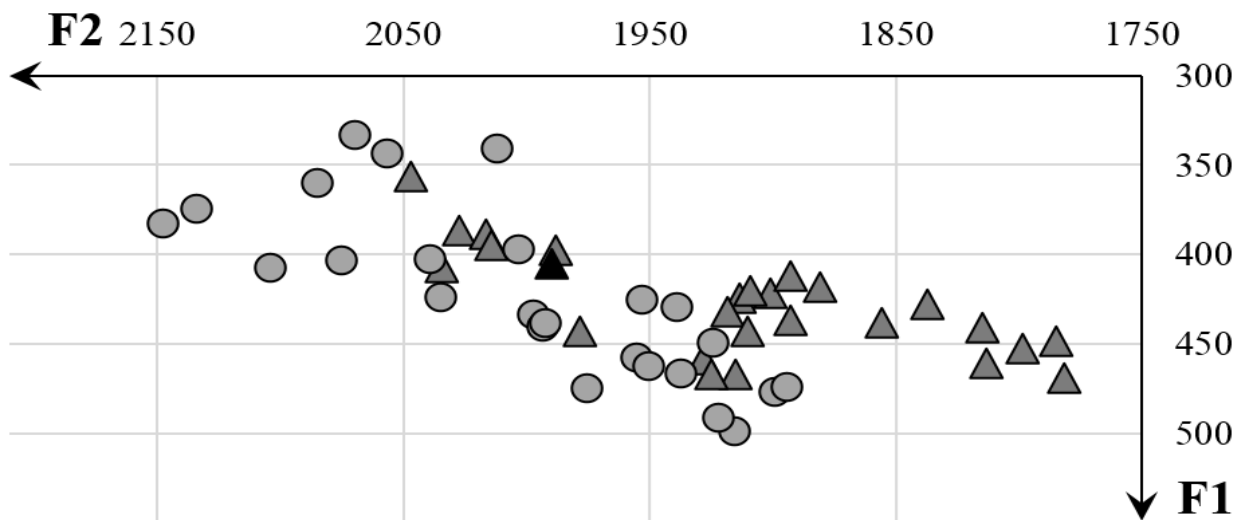
Результати експериментально-фонетичного дослідження дозволяють констатувати, що на синхронному зрізі довгий [a:] уподібнюється за тембром короткому „світлому“ [a] в національному варіанті німецької мови. Це свідчить про те, що при диференціації фонем /a:/ – /a/ в стандарті німецької мови провідну роль відіграє тривалість голосного, а не якість, як зазначають фонетисти О. І. Стеріополо, Р. Візе та Т. А. Халл.

Голосні [e:] – [ɛ:] – [ɐ]. Реалізація довгого вузького напруженого голосного [e:] в джерелах 1967 року та 2012 року не відзначається суттєвими розбіжностями з національним стандартом, якому характерні такі показники першої та другої форманти – F1=361, F2=2202. Так, середні значення першої форманти F1 та другої форманти F2 довгого [e:], реалізованого Г. Гаусом, становлять 345 Гц та 2205 Гц, відповідно. Як перша, так і друга форманта не відзначаються широким діапазоном варіювання, що підтверджується межами першої форманти F1 від 308 Гц до 423 Гц та другої – від 2050 Гц до 2349 Гц. Довгий напружений [e:], реалізований дикторами в аудіозаписах до підручника „Sicher“ (2012 р.) відзначається показниками з ширшим діапазоном варіювання для першої форманти F1 – від 268 Гц до 399 Гц із середнім значенням F1=345, але дещо вужчим для другої форманти F2 – від 2161 до 2415 Гц, середнє значення якої становить 2235 Гц.

Водночас, порівняно з НС та реалізаціями 1967 року, високі показники середнього та максимального значення другої форманти F2 реалізованого довгого напруженого [e:] дикторами для аудіозаписів до підручника 2012 року свідчать про децентралізацію нормативно напружених закритих алофонів [e:], що може призвести до підняття ряду відтінків [e:] в зону довгого [i:] та уможливити змішування варіантів фонем /e:/ та /i:/ за ступенем підняття.

Модифікаційні процеси у реалізації довгого широкого ненапруженого голосного [ɛ:] яскраво ілюструє діаграма F1 – F2 (див. рис. 2.4.2.4.) Розгляд даних діаграми дозволяє простежити помітне зміщення формантного розташування алофонів фонемі [ɛ:] з порівнюваних джерел відносно осі F2. Показники першої форманти F1 не характеризуються широким діапазоном варіювання (від 357 Гц до

469 Гц) і мають центральне значення F1 429 Гц в реалізаціях німецького журналіста 1967 року. Аналогічну картину варіативності складають перші форманти алофонів довгого [ε:] (від 334 Гц до 499 Гц) із середнім значенням F1=424 Гц, яке не має суттєвих відхилень від еталонного значення F1=405 Гц. Найвищий та найнижчий показники другої форманти F2, отримані із вибірки проаналізованого матеріалу 1967 року, відзначаються більшою варіативністю (від 1781 Гц до 2047 Гц) порівняно з матеріалами 2012 року (від 1903 Гц до 2147 Гц). Середні значення F2 складають, відповідно, 1911 Гц та 2000 Гц.

Рис. 2.4.2.4 Спектральні характеристики довгого наголошеного голосного [ε:]

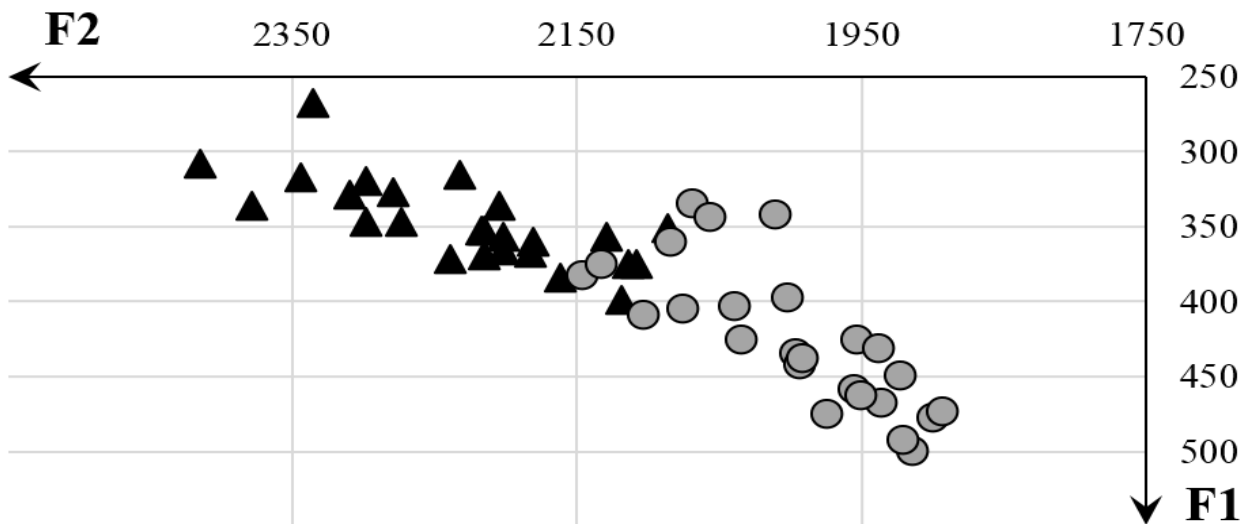
▲ Г. Гаус (1967 р.) ● „Sicher“ (2012 р.) ▲ НС (у Гц)

Таким чином за даними 2012 року, можна простежити підвищення значень другої форманти F2 довгого [ε:], що вказує на значне просунення язика вперед. Середні значення F1 та F2 довгого голосного [ε:], реалізованого у XXI столітті (F1 = 424 Гц, F2 = 2000 Гц) свідчить про зміни широкого довгого [ε:] за ступенем підняття та рядом відносно даних 1967 року (F1 = 429 Гц, F2 = 1911 Гц) унаслідок чого голосний стає більш закритим і просувається вперед, уподібнюючись за тембром до довгого вузького напруженого [e:].

Варто зауважити, що за результатами дослідження О. І. Стеріополо середні значення першої F1 та другої форманти F2 голосного [ε:] (F1=430 Гц, F2=2000 Гц) збігаються з формантними характеристиками довгого ненапруженого голосного

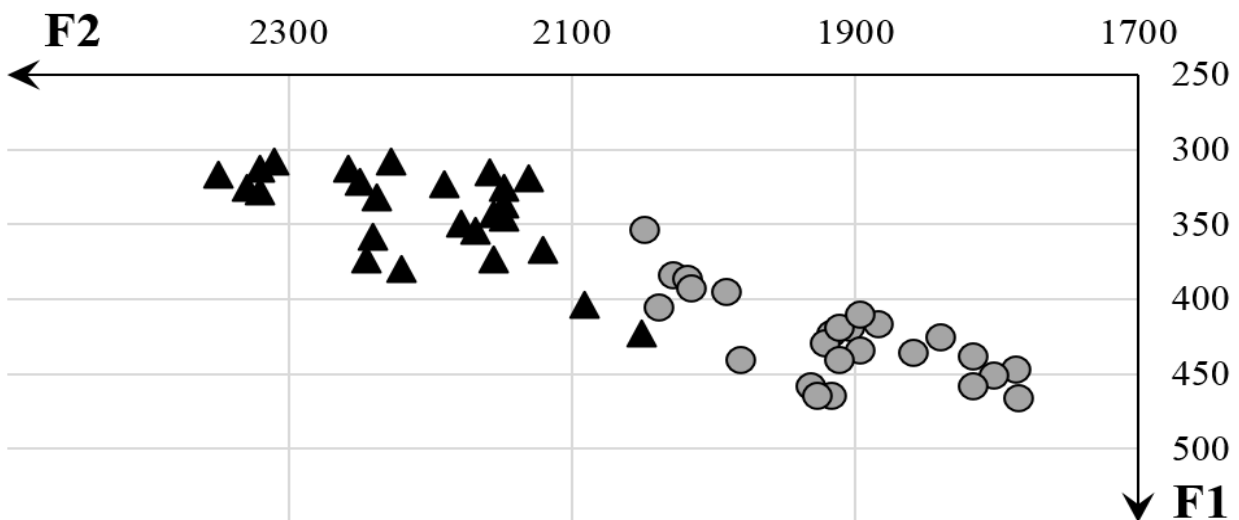
[ε:] з аудіозаписів до підручника „Sicher“ 2012 року ($F1=424$ Гц, $F2=2000$ Гц), більше того середнє значення $F1=424$ Гц свідчить про більший ступінь відкритості досліджуваного голосного.

Аналізуючи дані 2012 року, на діаграмі $F1 - F2$ (див. рис. 2.4.2.5.) можна простежити помітне зближення формантного поля широкого довгого [ε:] та вузького довгого [e:].

Рис. 2.4.2.5 Спектральні характеристики довгих наголошених голосних
▲[e:] та ●[ε:] за даними 2012 року (у Гц)

Проте, наочне представлення формантного діапазону досліджуваних напруженої та ненапруженої голосних, реалізованих Г. Гаусом, (див. рис. 2.4.2.6.) дозволяє чітко розмежувати довгі голосні – широкий [ε:] та вузький [e:].

Рис. 2.4.2.6 Спектральні характеристики довгих наголошених
голосних ▲[e:] та ●[ε:] за даними 1967 року (у Гц)

Отже, характеристики широкого ненапруженого [ɛ:], реалізованого у 1967 році, виявляють суттєві розходження з вимовлянням голосного звука [ɛ:] на початку XXI століття. Реалізовані Г. Гаусом алофони широкого [ɛ:] відзначаються централізацією значень першої F1 (від 357 Гц до 469 Гц, середнє значення F1 = 429 Гц) та другої форманти F2 (у межах 1781 Гц – 2047 Гц, середнє значення F2 = 1911 Гц), що вказує на відкритий ступінь звука, спричинений відтягненням язика до центру, і свідчить про широкий ненапружений характер вимовляння довгого голосного звука [ɛ:].

Стандартна вимова минулого століття підтверджує реалізацію фонему /ɛ:/ як довгого широкого голосного [ɛ:], що засвідчує функціональну самостійність досліджуваної фонему, а також збереження опозиції довгих вузької та широкої фонем /e:/ – /ɛ:/ в національному стандарті другої половини XX століття.

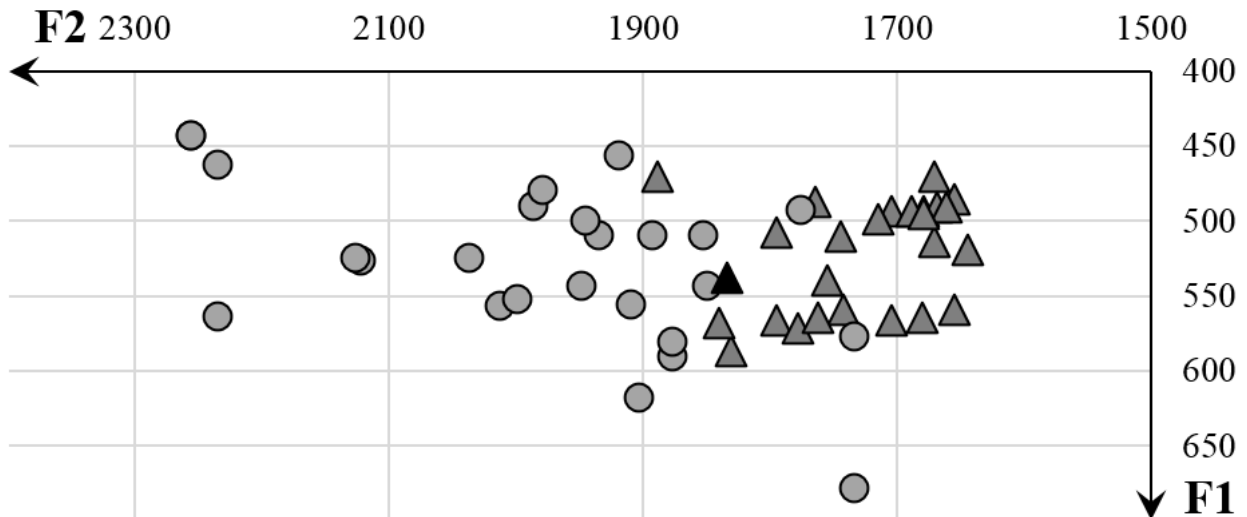
Результати експериментально-фонетичного дослідження дозволяють виявити зміни у реалізації широкого ненапруженого довгого варіанта [ɛ:] за ступенем підняття і рядом, які призводять до уподібнення за тембром широкого ненапруженого [ɛ:] вузькому напруженому [e:] в національному стандарті німецької мови. Описаний процес уможливорює злиття двох самостійних фонем /ɛ:/ та /e:/ в одну фонему /ɛ:/ і дозволяє, услід за Л. Р. Зіндером та О. І. Стеріополо [21, с. 99; 64, с. 383], визначати голосні [ɛ:] та [e:] як факультативні варіанти однієї фонему /ɛ:/.

Голосний [ɛ]. Аналіз спектральних характеристик короткого голосного [ɛ], проілюстрованих на діаграмі F1 – F2 рис. 2.4.2.7, дозволяє констатувати, що для національного стандарту другої половини XX століття типовим є централізований характер реалізації голосного [ɛ], у той час як його функціонування на початку XXI століття виявляє певну специфіку.

Відповідно до даних рисунка 2.4.2.7, формантне поле короткого [ɛ], реалізованого Г. Гаусом у 1967 році, визначається показниками F1 і F2 у межах F1 = 471 Гц – 587 Гц, F2 = 1645 Гц – 1888 Гц та середніми значеннями першої та другої формант – F1=523 Гц, F2=1727 Гц. Спектральні характеристики досліджуваного голосного засвідчують його реалізацію здебільшого як відкритий ненапружений

[ε], що відповідає кодифікованій вимовній нормі 1974 року.

Рис. 2.4.2.7 Спектральні характеристики короткого наголошеного голосного [ε]

▲ Г. Гаус (1967 р.) ● „Sicher“ (2012 р.) ▲ НС (у Гц)

Порівнюючи середнє значення першої форманти F1 реалізацій 1967 (F1=523 Гц) та 2012 (F1=530 Гц) років з еталонним показником (F1=537 Гц), можна стверджувати, що істотних відхилень від норми не виявлено. Однак, розглядаючи показники другої форманти, які коливаються в межах F2=1645 Гц – 1888 Гц (1967 р.) та F2=1732 Гц – 2256 Гц (2012 р.), середні значення яких становлять, відповідно, F2=1727 Гц та F2=1975 Гц, варто відмітити збільшення діапазону варіативності алофонів досліджуваної фонемі. Так, різниця між мінімальним та максимальним показником другої форманти короткого ненапруженого голосного [ε], реалізованого в 1967 році складає 243 Гц, що становить більш як вдвічі меншу різницю між найнижчим та найвищим значенням другої форманти голосного [ε], реалізованого у 2012 році, а саме 524 Гц.

Значний діапазон модифікацій формантних частот F2 німецького наголошеного [ε], реалізованого на початку ХХІ століття, свідчить про наявність окрім відкритих та ненапружених варіантів [ε], які вважаються нормати

вними, значної частки просунутих уперед за рядом алофонів, які наближені за тембральними характеристиками до короткого закритого [e]. Появі знижених за підняттям, проте просунутих вперед варіантів [ε] сприяє оточення сонорних

приголосних. Так, наприклад у слові *M[ε]nschen* перша та друга форманти короткого [ε] становлять F1=557 Гц, F2=2012 Гц.

Таким чином, спектральні характеристики відкритого ненапруженого голосного [ε], досліджуваного на основі реалізацій 1967 року засвідчують його відповідність кодифікованій вимовній нормі 1974 року.

Алофонічний ряд короткої наголошеної голосної середнього підняття /ε/ представлений у мовленні дикторів ХХІ століття значною часткою реалізацій просунутих уперед за рядом відтінків, які наближаються за тембром до короткого закритого [e], що свідчить про модифікаційні процеси досліджуваної фонемі на сучасному етапі становлення орфоепічної норми німецької мови.

Редукований голосний [ə]. Для експериментально-фонетичного дослідження ненаголошеного редукованого [ə] було обрано три позиції реалізації голосного, які визначаються найвищою частотністю вживання: у ненаголошених префіксах *be-*, *ge-*; у ненаголошених закінченнях, наприклад: *-en*, *-et*, *-est*; при написанні *-e* в абсолютному кінці слова. Як зазначалось раніше, у вказаних позиціях можуть зустрічатись такі випадки реалізації:

- редукований [ə] із значеннями формант F1=550 Гц, F2=1500 Гц;
- алофон, наближений до відкритого [ε];
- елізія.

Результати аналізу алофонічного варіювання досліджуваної фонемі на базі аудіоджерел 1967 та 2012 років представлено у Таблиці 3. За 100 % прийнято рахувати сукупність усіх реалізацій.

Таблиця 2.4.2.3

Реалізація алофонів фонемі /ε/ в ненаголошеній позиції в аудіоджерелах 1967 та 2012 років (у %)

Позиція у ФС	Алофони	1967	2012
у ненаголошених префіксах <i>be-</i> , <i>ge-</i>	редукований [ə]	21,3	18,7
	наближений до [ε]	9,3	10
	Елідований	2,7	4,7

при написанні -e у ненаголошених закінченнях	редукований [ə]	15,3	7,3
	наближений до [ɛ]	5,3	8
	Елідований	12,7	18
при написанні -e в абсолютному кінці слова	редукований [ə]	16	8,7
	наближений до [ɛ]	6,7	11,3
	елідований	10,7	13,3

Як впливає з даних таблиці 2.4.2.3, у реалізаціях 1967 року переважає редукований [ə] та складає частку 52,6 %, з яких 21,3 % реалізацій зустрічається в ненаголошених префіксах *be-*, *ge-*, наприклад: *der b[ə]kannteste, in B[ə]tracht kommen, G[ə]sprächspartner*.

Друге місце за частотою вживаності посідає елідований варіант – тобто випадіння, частка якого становить 26,1 %. з яких 12,7 % реалізацій припадає на позицію в ненаголошених закінченнях, наприклад: *gu[tŋ] Abend, diese Studen[tŋ] sind, vor einigen Wo[xŋ]*.

Найменш частотним за вживаністю характеризується алофон, наближений до короткого ненапруженого голосного [ɛ], що складає 21,3 % реалізованих алофонів, з яких найістотнішою часткою (9,3 %) характеризується позиція в ненаголошених префіксах *be-*, *ge-*, наприклад: *g[ɛ]legentlich, G[ɛ]sellschaftsordnung*.

Реалізацію алофонів [ə] та [ɛ] засвідчують формантні значення, які їм характерні. Так, у слові *wegg[ɛ]gangen* значення першої та другої формант – F1=409 Гц, F2=1867 Гц свідчать про децентралізацію звука [ə] та уподібнення тембру відкритого [ɛ]. У фонетичному слові *aufgezeichnet hab[ə]*, редукований [ə] визначається формантами F1=468 Гц, F2=1524 Гц, які близькі до еталонних значень F1=550 Гц, F2=1500 Гц, що й підтверджує реалізацію голосного [ə] у зазначеному фонетичному слові.

В аудіозаписах до підручника „Sicher“ (2012 р.) картина алофонічної варіативності представлена в іншому вигляді. Перше місце за частотою вживаності з часткою 36 % займає випадіння голосного [ə], який елідується переважно в ненаголошених закінченнях і складає у цій позицію частку 18 %, наприклад: *Fragen*

ste[ln], vie[ln] Dank, meis[tɪs], meinen Bus war[tɪ].

Наступну позицію посідає нейтральний [ə] – 34,7 %, більша половина з яких (18,7 %) реалізується в ненаголошених префіксах, наприклад: *b[ə]antworten, und b[ə]quem, echt g[ə]mütlich, g[ə]kannt haben.*

Порівняно з аудіоджерелом 1967 року, в аудіозаписах до підручника „Sicher” (2012 р.) виявлено більший відсоток реалізацій алофонів, наближених до відкритого [ɛ] – 29, 3 %, найвагоміша частина з яких (11,3 %) вимовляється при написанні *-e* в абсолютному кінці слова. Так, у ФС *mein[ɛ] Frau* спектральні характеристики реалізованого в кінці слова голосного F1=484 Гц та F2=1960 Гц наближені до середніх формантних значень описаного раніше короткого ненапруженого [ɛ] голосного F1=530 Гц та F2=1975 Гц.

Таким чином, як було зазначено О. І. Стеріополо та підтверджено результатами експериментально-фонетичного дослідження, нейтральний [ə], зазнаючи впливу дистантної регресивної асиміляції, може наближатися до відкритого [ɛ], що вказує на нівелювання його фонетичних характеристик, та сприяє присвоєнню йому статусу нейтрального голосного [68, с. 91]. Також збільшення частки елідованих варіантів в новішому аудіоджерелі свідчить про тенденцію до елізії досліджуваного голосного, яка з часом стає більш поширеним явищем в німецькій мові.

Твердий приступ. Проаналізована сукупність ініціальних голосних, реалізованих дикторами в аудіозаписах 1967 та 2012 років, характеризується різним відсотком появи досліджуваного фонетичного явища у зазначених джерелах. Було досліджено реалізації голосних на абсолютному початку слова (після мовних пауз у наголошеній та ненаголошеній позиціях), після відокремлюваних та невідокремлюваних префіксів, на межі основ у складних словах та в групах слів. Результати інструментально-слухового аналізу відображено у таблиці 2.4.2.4. За 100 % прийнято рахувати сукупність усіх реалізацій.

Таблиця 2.4.2.4

Реалізація твердого приступу в аудіоджерелах 1967 та 2012 років (у %)

Аудіо	Позиція											
	АПС				після префіксів				на межі		у групах	
	наг. п.		ненаг. п.		від. п.		невід. п.		основ		слів	
	ТП	МП	ТП	МП	ТП	МП	ТП	МП	ТП	МП	ТП	МП
Г. Гаус, 1967 рік	88,9	11,1	61,9	38,1	66,7	33,3	71,4	28,6	83,3	16,7	95	5
„Sicher“, 2012 рік	78,9	21,1	20,7	79,3	–	100	41,7	58,3	37,5	62,5	57,1	42,9

Так, під час інструментально-фонетичного аналізу мовлення Г. Гауса у 1967 році було визначено частку голосних, реалізованих з твердим приступом, яка становить від 61,9 % до 95 %, наприклад: [*ʔa*]politisch, [*ʔy*]berfälligen Hochschulreformen, um [*ʔa*]ktu'elle Bezühge, [*ʔaʊ*]fzuzwingen, diese Ver[*ʔε*]nderungen, über [*ʔa*]ktu'elle Themen, wir [*ʔa*]nstreben.

Опозицію твердому приступу складає м'який приступ, із часткою від 5 % до 38,1 %: freien [*u*]niversi'tät Berlin, [*ε*]rnsthaf, seine [*y*]ber'legungen.

Позиція в групах слів показала найвищу частотність появи твердого приступу відносно м'якого приступу – 95 %, наприклад: von ihren [*ʔa*]bsichten, ein [*ʔi*]nterview, die [*ʔa*]nhang, auf der [*ʔa*]nderen Seite.

Високий відсоток реалізації цього явища простежується в позиції голосного на початку фонетичних слів в наголошеній (88,9 %) та ненаголошеній позиції (61,9 %), яким передуює пауза після завершеної фрази: [*ʔa*]lle Menschen, [*ʔa*]ndererseits, [*ʔaʊ*]ßerdem, [*ʔi*]hre Argumente, [*ʔa*]ls 'erstens befragt, [*ʔa*]lso 'darüber, [*ʔa*]ntiparlamentarisch ist. Дещо рідше зустрічається реалізація твердого приступу після відокремлених (66,7 %) та невідокремлених префіксів (71,4 %), наприклад: ver[*ʔε*]ndert werden, ver[*ʔu*:]rsachen können, die Sie 'ab[*ʔε*]rkennen, die neue 'ab[*ʔɔ*]rdnung, nicht 'vor[*ʔaε*]ngenommen, zu be[*ʔa*]rbeiten.

Дослідження реалізацій твердого приступу в аудіозаписах до підручника „Sicher“ (2012 р.) дозволяє констатувати помітні зміни у реалізаціях голосних на

початку XXI століття. Інструментально-слуховий аналіз виявив серед досліджуваних одиниць лише в межах 20,7 % – це 78,9 % фонетичних слів, реалізованих з твердим приступом. Для 21,1 % – 100 % реалізацій характерний м'який приступ. Так, неакцентовані голосні, які розташовані всередині фонетичних слів – в проклізі або енклізі, – вимовляються переважно без твердого приступу, що призводить до злиття складів: *das ist mir* [dasɪst'mi:ɐ̯], *das mag ich* [das'makɪç], *sehr aktiv* [ze:ɐ̯k'ti:f], *es ist einfach so*, [ɛsɪstənfax'zo:].

Також істотно зменшилась частотність реалізації твердого приступу на абсолютному початку слова в ненаголошеній позиції (20,7 %) та в групах слів (57,1 %), наприклад: *sind* ['ʔɛ]cht gemütlich, *das* ['ʔɪ]nternet, *aus* [ʔaʊ]s'tralien, [ʔaɛ]gentlich 'mach ich, [ʔe]'gal ob das, *wieder* [ʔe:]wig gebraucht.

Таким чином, на сучасному етапі становлення орфоепічної норми виявлено тенденцію до послаблення твердого приступу голосних на абсолютному початку слова в ненаголошеній позиції, після відокремлюваних та невідокремлюваних префіксів, а також на межі основ та в групах слів, що супроводжується меншою напруженістю вимовляння голосних та послабленням міжморфемного членування слів.

2.5 Результати інструментально-слухового виду аналізу приголосних німецької мови

2.5.1 Модифікація глухих напружених зімкнених фонем /p/, /t/, /k/.

Дослідження модифікаційних процесів глухих напружених зімкнених фонем /p/, /t/, /k/ у синхронії на матеріалі аудіоджерел 1967 та 2012 років дозволило визначити ступінь вияву аспірації у встановлених орфоепічною нормою позиційно-комбінаторних умовах, що відображено в таблиці 5, а також виявити такі модифікаційні явища, як випадіння приголосних та їх одзвінчення.

Під час відбору ФС до уваги було враховано зазначені в орфоепічних словниках комбінаторні умови, в яких спостерігається реалізація зімкнених приголосних без придишу, тому ступінь аспірації зімкнених /p/, /t/, /k/ було

розглянуто лише у таких позиціях, які сприяють реалізації аспірованих алофонів [p^h], [t^h], [k^h], а саме:

- на абсолютному початку фонетичного слова перед наголошеним голосним, а також перед сонорним і на початку складу після сонорного;
- в інтервокальній позиції перед наголошеним голосним або після нього;
- в абсолютному кінці фонетичного слова після наголошеного голосного.

У таблицю також включено позицію, в якій зустрічались випадки одзвінчення та елізії, виявлені під час інструментально-слухового аналізу, а саме: після голосного перед приголосним.

Таблиця 2.5.1.1

Реалізація глухих напружених зімкнених фонем /p/, /t/, /k/ в аудіоджерелах 1967 та 2012 років

Фонема	Позиція у ФС	Алофони	1967 р.	2012 р.
/p/	на абсолютному початку ФС перед наголошеним голосним, сонорним або після сонорного	[p ^h]	91,3	53,8
		[p]	8,7	46,2
		[b]	–	–
	в інтервокальній позиції перед наголошеним голосним або після нього	[p ^h]	100	46,4
		[p]	–	53,6
		[b]	–	–
	в абсолютному кінці ФС або в кінці складу після наголошеного голосного	[p ^h]	85,7	47,1
		[p]	9,6	52,9
		[b]	–	–
	після голосного перед приголосним	[p ^h]	–	–
		[p]	91,4	80,8
		[b]	8,6	19,2
/t/	на абсолютному початку ФС перед наголошеним голосним, сонорним або після сонорного	[t ^h]	92,3	69,2
		[t]	4,5	31,8
		[d]	–	–
		()	–	–
	в інтервокальній позиції перед	[t ^h]	100	74,1

	наголошеним голосним або після нього	[t]	–	25,9
		[d̥]	–	–
		()	–	–
	в абсолютному кінці ФС або в кінці складу після наголошеного голосного	[t ^h]	100	79,1
		[t]	–	21,9
		[d̥]	–	–
		()	–	–
	після голосного перед приголосним	[t ^h]	–	–
		[t]	66,7	53,5
		[d̥]	14,8	21,4
		()	18,5	25,1
	/k/	на абсолютному початку ФС перед наголошеним голосним, сонорним або після сонорного	[k ^h]	100
[k]			–	–
[ḡ]			–	–
()			–	–
в інтервокальній позиції перед наголошеним голосним або після нього		[k ^h]	100	92,6
		[k]	–	7,4
		[ḡ]	–	–
		()	–	–
в абсолютному кінці ФС або в кінці складу після наголошеного голосного		[k ^h]	100	83,8
		[k]	–	16,2
		[ḡ]	–	–
		()	–	–
після голосного перед приголосним		[k ^h]	–	–
		[k]	82,2	77,5
		[ḡ]	10,7	12,9
		()	7,1	9,6

Відображені в таблиці 2.5.1.1 дані дозволяють констатувати, що в зазначених позиціях мовленню журналіста Г. Гауса характерний високий відсоток придихових

відтінків [p^h] білабіальної /p/ (від 85,7 % до 100%) та [t^h] дентальної /t/ фонем (від 100 % до 92,3 %): *to'[t^h]ale Trennung, E'[t^h]appen entwickeln, Jahre 'al[t^h], 'a[p^h]olitisch sind, ein Appa'ra[t^h], und der '[p^h]resse.*

Натомість мовлення дикторів, які озвучували тексти до підручника „Sicher“ (2012 р.) характеризується дещо зниженою частотою появи аспірованих алофонів аналізованих фонем, яка дорівнює для губно-губного [p^h] (від 46,4 % до 53,8 %) й становить для дентального варіанта [t^h] (від 69,2 % до 79,1 %): *zum '[t^h]ema, an dem '[t^h]ag, drei '[p^h]aare, '[p^h]utzen, '[p^h]rima, und gebe 'a[p^h], vom 'Staa[t^h].*

Проте зімкнена фонема /k/ відзначилася максимальною частотністю вияву аспірації в обох досліджуваних джерелах. Придиховий алофон [k^h] з'являється у 100% випадків у вимовлянні журналіста Г. Гауса та складає частку 83,8% – 100% реалізацій у мовленні дикторів в аудіозаписах до підручника „Sicher“ (2012 р.), наприклад: *jener radi'[k^h]alen Studenten, unsere '[k^h]räfte, der be'[k^h]annteste, '[k^h]ommst du, diese '[k^h]inder, von der Mu'si[k^h].*

Дослідження модифікацій зімкнених фонем /p/, /t/, /k/ показує, що аналізовані фонемі визначаються найбільшою варіативністю в кінці складу між голосним і сонорним або шумним приголосним, де одночасно із зникненням аспірації відбувається одзвінчення, або елізія їх алофонів.

В усіх досліджуваних джерелах явище одзвінчення найбільшою мірою характерне алофонам дентальної фонемі /t/, яка здатна послаблюватись до напівдзвінкового відтінку [d̥] у 14,8 % випадків у мовленні журналіста Г. Гауса та в 21,4 % – у аудіозаписах 2012 року: *sie gelegen[d̥]lich, es geh[d̥] leider, das freu[d̥] mich, und ha[d̥] man, sie a[d̥]men, die staa[d̥]lichen.*

Одзвінчення варіантів напружених зімкнених /p/, /k/ до ненапружених напівдзвінких [b̥], [g̥] виявляється менш інтенсивно: частотність реалізації алофонів [b̥] і [g̥] становить 8,6 % і 10,7 % – для реалізацій 1967 року, 19,2% та 12,9 % – 2012 року, наприклад: *nach dem A[b̥]lauf, warte ich tä[g̥]lich.*

У позиції перед проривним приголосним прослідковується випадіння алофонів зімкнених фонем, яке є характерним для передньоязикової фонемі /t/. У

мовленні представників як XX, так і XXI століття дентальній /t/ характерний високий відсоток елідованих алофонів (18,5 % у 1967 році, 25,1 % – у 2012 році): *nich(t) Täuschung, Respek(t) habe, überzeug(t) haben, hab' ich nich(t) gesagt, le(t)zte Frage*. Реалізації задньоязикової фонемі /k/ притаманна менша частотність вияву елізії (7,1 % у 1967 році; 9,6 % у 2012 році): *wie fun(k)tioniert, erkran(k)t ist, geschen(k)t bekommen, ganz pün(k)tlich*.

Отже, алофонам передньоязикової фонемі /t/ притаманне виявлення найвищого ступеня одзвінчення та елізії, що пояснюється частим вживанням цієї приголосної у мовленні, внаслідок чого напружена зімкнена /t/ визначається меншою інформативністю та більшою мірою зазнає послаблення і випадіння [75, с. 90].

Таким чином, кодифікована норма вимови зімкнених /p/, /t/, /k/ знаходить підтвердження у дослідженні мовлення Г. Гауса, яке характеризується відносною стабільністю вияву аспірації алофонами зімкнених приголосних /p/, /t/, /k/, у той час як реалізації 2012 року характеризуються дещо зниженою частотністю уживання придихових відтінків фонем /p/, /t/. Виявлені модифікації, які представлено одзвінченням і елізією алофонів фонем /t/ та /k/, засвідчують варіативність напружених зімкнених приголосних у вияві таких диференційних ознак як „участь голосових зв'язок“ і „спосіб творення“.

2.5.2 Модифікація дзвінких ненапружених зімкнених фонем /b/, /d/, /g/.

Дослідження модифікаційних процесів дзвінких ненапружених фонем /b/, /d/, /g/, які відбувалися протягом другої половини XX століття та початку XXI століття, на матеріалі аудіозаписів 1967 та 2012 років дало можливість визначити ступінь впливу такого фонетичного явища, як оглушення, на дзвінкі зімкнені приголосні у встановлених вимовною нормою німецького стандарту позиційно-комбінаторних умовах, що відображено в таблиці 2.5.2.1, а також виявити такі модифікації, як спірантизація приголосних та їх випадіння.

Завдання цього етапу дослідження полягало у зіставленні реальної вимови та кодифікованої орфоепічної норми, відповідно до якої зімкнені /b/, /d/, /g/

вимовляються дзвінко у наступних позиціях:

- на абсолютному початку фонетичного слова перед голосним і дзвінким приголосним;
- у передвокальній позиції після сонорних приголосних;
- в інтервокальній позиції.

У таблицю також включено позицію, в якій поширені випадки оглушення та елізії, виявлені під час інструментально-слухового аналізу, а саме: у передвокальній позиції після глухих шумних приголосних.

Таблиця 2.5.2.1

Реалізація дзвінких ненапружених зімкнених фонем /b/, /d/, /g/ в аудіоджерелах 1967 та 2012 років

Фонема	Позиція у ФС	Алофони	1967 р.	2012 р.
/b/	на абсолютному початку ФС перед голосним і дзвінким приголосним	[b]	28,6	4,9
		[b̥]	71,4	95,1
		[v]	–	–
	у передвокальній позиції після глухих шумних приголосних	[b]	–	–
		[b̥]	100	100
		[v]	–	–
	у передвокальній позиції після сонорних приголосних	[b]	92,3	88,5
		[b̥]	7,7	11,5
		[v]	–	–
	в інтервокальній позиції	[b]	100	67,9
		[b̥]	–	–
		[v]	–	32,1
/d/	на абсолютному початку ФС перед голосним і дзвінким приголосним	[d]	28,8	–
		[d̥]	71,2	100
		[t]	–	–
		()	–	–
	у передвокальній позиції після глухих шумних	[d]	–	–
		[d̥]	100	86,9

	приголосних	[t]	–	7,5	
		()	–	5,6	
	у передвокальній позиції після сонорних приголосних	[d]	100	95,2	
		[d̥]	–	4,8	
		[t]	–	–	
		()	–	–	
	в інтервокальній позиції	[d]	100	95,4	
		[d̥]	–	4,6	
		[t]	–	–	
		()	–	–	
	/g/	на абсолютному початку ФС перед голосним і дзвінком приголосним	[g]	51,8	–
			[g̊]	48,2	100
[ɣ]			–	–	
у передвокальній позиції після глухих шумних приголосних		[g]	–	–	
		[g̊]	100	100	
		[ɣ]	–	–	
у передвокальній позиції після сонорних приголосних		[g]	100	100	
		[g̊]	–	–	
		[ɣ]	–	–	
в інтервокальній позиції		[g]	100	71,9	
		[g̊]	–	4,2	
		[ɣ]	–	23,9	

Результати дослідження реалізації ненапружених фонем /b/, /d/, /g/ на базі аудіоматеріалу 1967 року свідчать про невідповідність деяких даних орфоепічного джерела 1974 року реальній вимові другої половини ХХ століття. Відхилення від норми щодо вияву дзвінкості фонем /b/, /d/, /g/ зафіксовано у таких позиціях: на абсолютному початку ФС перед голосним і дзвінком приголосним, в передвокальній позиції після глухих шумних приголосних, а також у

передвокальній позиції після сонорних приголосних у реалізації фонему /b/.

Аналіз аудіоджерела 1967 року показав, що 100 % вимовляння дзвінкого алофона [b] можливе лише в інтервокальній позиції. Дзвінки варіанти [d], [g] реалізуються у 100 % випадків у тій же позиції та після сонорних перед голосними, наприклад: *sie [g]ele[g]entlich, Ru[d]i [d]utschke, jener ra[d]ikalen Stu[d]enten, seine Überle[g]ungen, in [b]etracht nehmen, der [b]ekannteste Wortführer, um aktuelle [b]ezü[g]e, eine Min[d]erheit, mit meinem [g]esprächspartner, wie[d]er verän[d]ern, zu [d]er Feststellung.*

На абсолютному початку фонетичного слова фонему /b/, /d/, /g/ реалізуються дзвінко лише у випадках від 28,6 % до 51,8 %, при чому фонема /g/ відзначається найвищою частотністю вияву дзвінкості. А в передвокальній позиції після глухих шумних приголосних зафіксована 100 % реалізація глухих слабких відтінків [b̥], [d̥], [g̥], наприклад: *[d̥]iese Studenten sind, [d̥]es West[d̥]eutschlands, aus politischen Gründen weg[g̥]egangen, einen freien Universität [b̥]erlin, auf[g̥]ezeichnet habe.*

Картина вияву алофонічної варіативності дзвінких приголосних фонем /b/, /d/, /g/ в аудіозаписах до підручника „Sicher“ (2012 р.) демонструє порівняно з результатами 1967 року значно більшу частку реалізацій оглушених алофонів у досліджуваних позиціях, для яких за даними орфоепічних словників 2009 та 2015 років характерна вимова дзвінких варіантів. Так, частка оглушених відтінків для фонем /b/, /d/, /g/ у позиції на абсолютному початку ФС і в передвокальній позиції після глухих шумних приголосних коливається в межах 86,9 % – 100 %, наприклад: *[d̥]arf ich dich, [g̥]anz ruhig, [b̥]esser ausgebildet, ist [g̥]anz einfach, eines [b̥]ankers, und [d̥]a.*

Зазначене пояснюється інертністю голосових зв'язок у початковій позиції фонетичного слова, а також наслідком прогресивної асиміляції попередніх глухих шумних приголосних, що також призвело до 5,6 % елідованих варіантів фонему /d/ та замість 7,5 % нормативних реалізацій альвеолярної /d/ глухого звука [t] в позиції після глухих шумних приголосних, наприклад: *und was machst [t]u, was siehst [t]u, darf ich [t]ir.*

Однак в передвокальній позиції після сонорних приголосних та в оточенні

голосних простежується значне переважання дзвінких реалізацій ненапружених зімкнених /b/, /d/, /g/ над глухими. Частка дзвінких алофонів губно-губної /b/ варіює від 67,9 % до 88,5 %, задньоязикової /g/ – від 71,9 % до 100 % і передньоязикової /d/ складає понад 95 %, наприклад: *bist du [d]a, vielen [d]ank, außer[d]em, das Geld in [b]ar, zum [b]ankkaufmann, sich eine gute [b]asis, auf meinen [b]us warten, die [g]anze Familie, päda[g]ogisches Konzept.*

В аудіозаписах сучасного джерела також виявлено появу щілинних звуків [v], [ʏ] на місці проривних [b], [g], що пояснюється ослабленням зімкнених елементів дзвінких приголосних, яким властиве більш слабе зімкнення порівняно з глухими шумними, в оточені голосних звуків [75, с. 81].

Відтак, спірантизація алофонів білабіальної /b/ до щілинного [v] з'являється в мовленні дикторів у 32,1 % реалізацій в інтервокальній позиції, внаслідок їхнього уподібнення до контактуючих голосних, наприклад: *ich bin a[v]er, sehr ü[v]erraschend, ha[v]e ich das Gefühl, in meinem Le[v]en, als Ne[v]ebjob.*

Вимовляння дзвінкого фрикативного [ʏ] на місці задньоязикової /g/ складає порівняно зі щілинним [v] дещо менший відсоток реалізацій (23,9 %), проте так само вимовляється виключно в інтервокальній позиції, наприклад: *du dich ei[ʏ]entlich, ich flie[ʏ]e morgen, unter den Kolle[ʏ]en, ein flie[ʏ]ender Wechsel, sich Kunden aufre[ʏ]en.*

Отже, результати аудитивного та інструментального видів аналізу дзвінких ненапружених фонем /b/, /d/, /g/ у мовленні журналіста Г. Гауса в 1967 році та дикторів, які озвучували тексти до підручника „Sicher“ (2012 р.), підтверджують високий ступінь варіативності вияву такої дистинктивної ознаки, як „участь голосу / напруженість“, типовий для реалізації дзвінких шумних. Так, зазначене представлене такими модифікаційними процесами, як оглушення відтінків ненапружених фонем /b/, /d/, /g/, спірантизація білабіальної /b/ і задньоязикової /g/ та елізія альвеолярної /d/, частотність вияву яких значною мірою обумовлена позиційно-комбінаторними чинниками.

Варто відмітити невідповідність реальної вимови дзвінких фонем /b/, /d/, /g/ у 1967 році кодифікованій нормі другої половини ХХ, відповідно до якої не

передбачена реалізація напідзвінких алофонів ненапружених зімкнених фонем у зазначених позиціях. Також реальна вимова початку XXI століття характеризується відносно більшою часткою оглушених алофонів, наявністю спірантизованих та елідованих варіантів, що теж не зафіксовано у встановлених правилах вимови зімкнених дзвінких фонем в орфоепічних джерелах 2009 та 2015 років.

2.6 Реалізація фонемі /r/ в аудіозаписах до підручників

Результати аналізу аудіозаписів до підручників „Delfin“ (2002 р.) та „Sicher“ (2012 р.) німецького видавництва „Hueber“ цілком підтвердили зафіксовану в орфоепічних словниках та фонетичних посібниках вимовну норму щодо реалізації фонемі /r/ після довгих голосних (окрім довгого [a:]), в ненаголошеному суфіксі -er та в ненаголошених префіксах er-, zer-, ver-, her-. Серед досліджуваних фонетичних слів встановлено 100 % вимовляння вокалізованого алофона [ɐ:], наприклад: *zuerst* [tsu'e:ɹst], *hört* [hø:ɹt], *nur* [nu:ɹ], *mehr* [me:ɹ], *Sommer* [z'ɔmɐ], *aber* ['a:beɹ], *verpasst* [fɛp'ast] (див. дод. Г-Ж).

Вокалізований [ɐ] має місце після усіх довгих наголошених голосних (крім [a:]) у мовленні німців й зумовлює дифтонгоїдний характер їхнього вимовляння, що надає підстави, услід за О. І. Стеріополо, розглядати цей процес як тенденцію до появи в майбутньому в німецькому варіанті німецької мови нових фонем – низхідних дифтонгів [i:ɐ], [y:ɐ], [e:ɐ], [ɛ:ɐ], [u:ɐ], [o:ɐ] [69, с. 250].

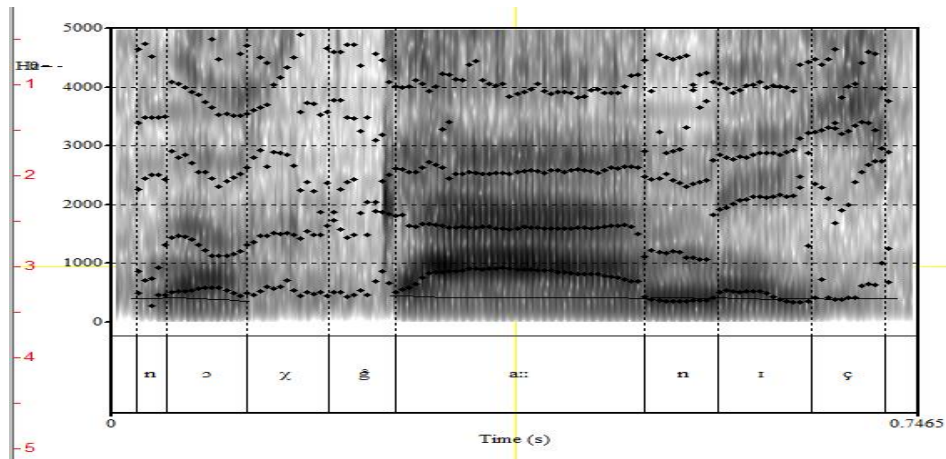
З-поміж групи довгих голосних особливої уваги заслуговує реалізація фонемі /r/ після довгого [a:], яка визначається 100 % випадінням, або елізією алофонів досліджуваної фонемі, що унаочнено на сонаграмі (див. рис. 2.6.1) фонетичного слова *noch g['a:] nicht* з аудіозаписів до підручника „Sicher“ (2012 р.).

Наведена на рисунку 2.6.1 сонаграма ілюструє елізію алофонів фонемі /r/ після довгого [a:], що призводить до значного збільшення тривалості попереднього голосного до 230 мс та утворення наддовгого [a:].

Однак, якщо після довгих голосних картина є більш однозначною, то після коротких голосних встановлено певну варіативність у вимові фонемі /r/, яка може

реалізуватися у таких алофонах:

- 1) консонантних алофонах: щілинному [ʋ] та увулярному вібранті [ʀ];
- 2) вокалізованому алофоні [ɐ].
- 3) елізія – часткове, або повне випадіння алофона фонемі /r/ (*Berlin* [bɛl'i:n], *fertig* [fɛ:tiç], *würde* [v'y:də], *klar* [kla:]).

Рис. 2.6.1 Сонаграма фонетичного слова *nach* g['a::] *nicht* з аудіозаписів до підручника „Sicher“ (2012 р.) (урок 7)

Таблиця 2.6.7 ілюструє відсоткове співвідношення зазначених алофонів фонемі /r/ після усіх коротких голосних, окрім короткої [a], яка розглядатиметься окремо. За 100% прийнято усі реалізації фонемі у розглянутій позиції.

Таблиця 2.6.7

Реалізація фонемі /r/ після коротких голосних (окрім голосного [a])

Підручник	У наголошеному складі				У ненаголошеному складі			
	Консонантні алофони [ʋ], [ʀ]	Вокалізований [ɐ]	Елізія		Консонантні алофони [ʋ], [ʀ]	Вокалізований [ɐ]	Елізія	
			Подовжений	Короткий			Подовжений	Короткий
Delfin (2002 р.)	32,94	36,47	22,35	8,23	19,04	47,62	14,29	19,04
Sicher (2012 р.)	10,87	36,96	39,13	13,04	0	21,3	35,71	42,86

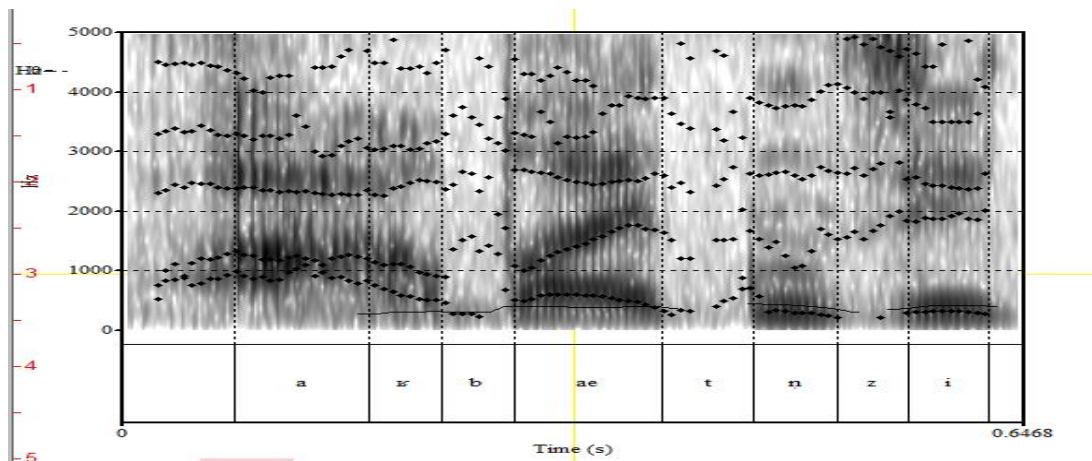

У проаналізованих підручниках „Delfin” (2002 р.) та (Sicher, 2012 р.) консонантні алофони після коротких голосних є найменш частотними і складають 32,94 % (Delfin, 2002 р.), 10,87 % (Sicher, 2012 р.), в наголошеній позиції та 19,04 % (Delfin, 2002 р.), 0 % (Sicher, 2012 р.) в ненаголошеній позиції. Слід зазначити, що частка консонантних алофонів фонему /r/ у підручнику „Delfin“ суттєво переважає порівняно з більш пізнім виданням „Sicher“, що вказує на певні зміни в німецькому вимовному стандарті за останнє десятиліття.

Крім того, в проаналізованих аудіозаписах прослідковуються певні соціолінгвістичні відмінності у реалізації фонему /r/, зумовлені віковим цензом дикторів: консонантний [ʁ] частіше зустрічається у дикторів більш зрілого віку, які є носіями „консервативної“ вимовної норми, на відміну від молодшого покоління, в мовленні якого чітко простежується тенденція до вокалізації та елізії фонему /r/ після коротких голосних, наприклад: *K[ʊʁ]t*, *K[ʰæʁ]per*, *sof[ʰɔʁ]t*, *w[ʰʁ]klich*, *Schm[ʰɛʁ]zen*, *w[ʰʁ]de*.

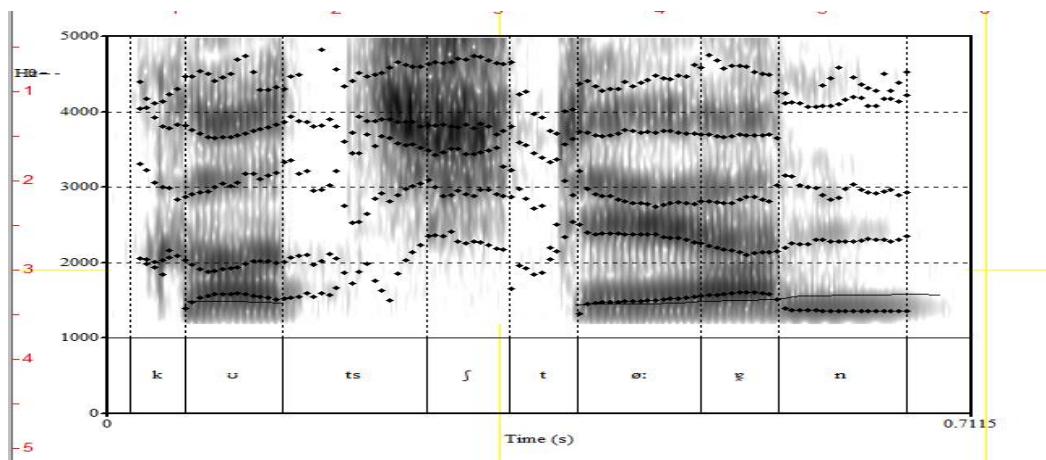
З-поміж консонантних алофонів головним орфоепічним варіантом виступає увулярний щілинний [ʁ], у той час як увулярний вібрانت [R] зустрічається після коротких голосних лише поодинокі під емпатичним наголосом, наприклад: *Die [ʰaʁ]beiten in der Küche interessieren mich nicht*.

Зазначене підтверджується даними аналізу сонаграм, зокрема фонетичного слова *[ʰaʁ]beiten Sie* з аудіозаписів до підручника „Delfin“ (урок 11, вправа 8). Наведена сонаграма унаочнює реалізацію після короткого наголошеного [a] дзвінкого увулярного щілинного [ʁ], розрізнявальними акустичними ознаками якого слугують наявність періоду основного тону, високочастотних шумових складових, а також наближення третьої F3 та четвертої F4 формант у спектрі звуку.

Рис. 2.6.2 Сонаграма фонетичного слова [*'av*]beiten Sie в аудіозаписах до підручника „Delfin“ (урок 11).

Друге місце за частотою своєї вживаності посідає вокалізований варіант [ɐ], який зустрічається після усіх коротких голосних (окрім [a]) та складає 36,47% (Delfin, 2002 р.), 36,96% (Sicher, 2012 р.), в наголошеній позиції та 47,62 % (Delfin, 2002 р.), 21,3 % (Sicher, 2012 р.) в ненаголошеній позиції.: *F*['ɪɐ]ma, *Bew*['ɛɐ]bung, *T*['ɪɐ]kin, *Geb*['ʊɐ]tstag, *d*['ɔɐ]t, *N*['ɛɐ]ven, *w*['ɛɐ]de.

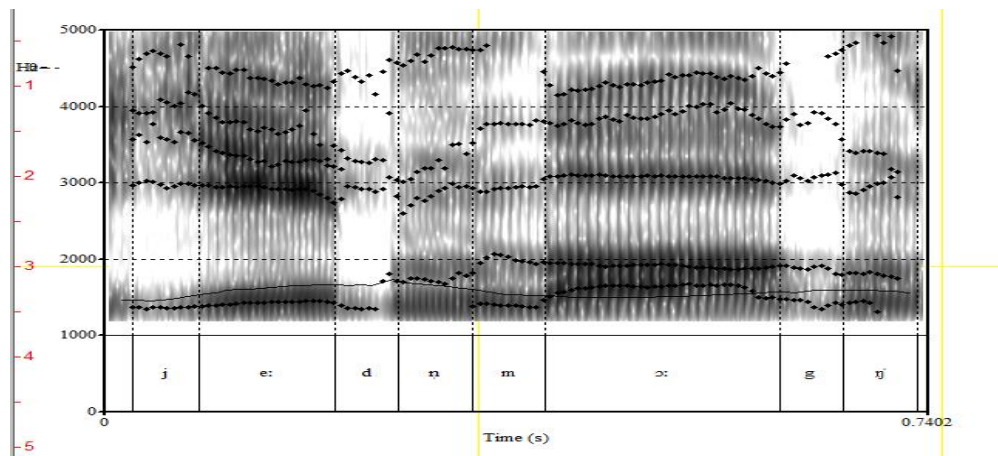
Рис. 2.6.3 Сонаграма фонетичного *kurz st*['ø:ɐ]n з аудіозаписів до підручника „Sicher“ (урок 1).

Крім того, аналіз аудіозаписів засвідчує вокалізацію фонем /r/ до [ɐ] не лише у поствокальній, але й в інтервокальній позиції, яка традиційно вважається „сильною“ позицією приголосного. Встановлене явище яскраво ілюструється сонаграмою фонетичного слова *kurz st*['ø:ɐ]n, на якій чітко простежується реалізація після довгого [ø:] вокалізованого сегмента, формантні значення якого становлять F1 = 560 Гц, F2 = 1394 Гц, наближаючись до частотних параметрів

вокалізованого [ɐ] F1 = 600 Гц, F2 = 1400 Гц. Встановлене явище вказує на акустичну неоднорідність голосного [ø:] перед нескладотворчим [ɐ], що доводить можливість появи на місці фонемного сполучення /ø:r/ низхідного дифтонга [ø:ɐ].

Елізія алофонів фонему /r/ складає в аудіозаписах до підручника „Delfin”, (2002 р.) третину реалізацій – 30,58 % в наголошеній позиції нарівні з вокалізацією та 33,33 % у ненаголошеній позиції. Водночас в аудіозаписах до підручника „Sicher“ (2012 р.) помітне значне зростання відсотка елізії: 52,17 % в наголошеній та 78,57 % в ненаголошеній позиції.

Випадіння алофонів фонему /r/ може зумовлювати компенсаторне подовження попередніх фонологічно коротких голосних, що підтверджується результатами інструментального аналізу, зокрема сонаграми фонетичного слова *jeden* M[ʔɔ:gn] на рисунку 2.6.4.

Рис. 2.6.4 Сонаграма фонетичного слова *jeden* M[ʔɔ:gn] з аудіозаписів до підручника „Delfin“ (урок 11).

Наведена сонаграма відображає елізію алофона фонему /r/ після фонологічно короткого голосного [ɔ], який визначається значенням першої форманти F1 = 553 Гц, другої форманти – F2 = 936 Гц, які вказують на відкритий ненапружений характер вимовляння звука. Водночас помітним є суттєве збільшення тривалості голосного [ɔ], яка сягає 210 мс, що більш як вдвічі перевищує середнє значення тривалості цього голосного у підготовленому мовленні за даними Т. М. Сольської (77 мс) [22]. Зазначене дає підстави стверджувати, що елізія алофона фонему /r/ призводить до утворення довгого відкритого ненапруженого голосного [ɔ:].

Відповідно до даних таблиці 2.6.7 частка подовжених внаслідок елізії

фонологічно коротких голосних складає у наголошеній позиції 22,35 % в аудіозаписах до підручника „Delfin”, (2002 р.) та 39,13 % – підручника „Sicher“ (2012 р.), у ненаголошеній позиції – 14,29 % та 35,71 % відповідно. Наведені дані засвідчують певне зростання частки подовжених голосних в останньому виданні.

На наш погляд, доцільно встановити значення тривалості фонологічно коротких голосних (у мс) у наголошеній позиції перед елідованим [r] в аудіозаписах до підручників „Delfin” (2002 р.) та „Sicher“ (2012 р.), що відображено у таблиці 2.6.8 Для порівняння у таблиці також наведено еталонні значення їх тривалості в ізолювано прочитаних словах в оточенні приголосних [p, t, k] за даними Т. М. Сольської [22].

Таблиця 2.6.8

Тривалість наголошених коротких голосних перед елідованими алофонами фонему /r/ в аудіозаписах до підручників „Delfin”, (2002 р.) та „Sicher“ (2012 р.) (у мс)

Еталонні значення довготи за даними Т. М. Сольської				„Delfin” (2002 р.)				„Sicher“ (2012 р.)			
				Подовжений		Короткий		Подовжений		Короткий	
[i:]	102	[ɪ]	68	[i:]	—	[ɪ]	68	[i:]	104	[ɪ]	70
[ɛ:]	111	[ɛ]	75	[ɛ:]	117	[ɛ]	—	[ɛ:]	109	[ɛ]	—
[y:]	89	[ʏ]	77	[y:]	93	[ʏ]	72	[y:]	100	[ʏ]	—
[u:]	102	[ʊ]	77	[u:]	96	[ʊ]	—	[u:]	110	[ʊ]	77
[o:]	133	[ɔ]	77	[o:]	136	[ɔ]	—	[o:]	138	[ɔ]	—
[a:]	134	[a]	72	[a:]	120	[a]	80	[a:]	130	[a]	73

Аналіз табличних даних дозволяє встановити значне збільшення тривалості алофонів фонологічно коротких голосних /ɛ/, /ɪ/, /ʏ/, /ʊ/, /ɔ/ до довгих відкритих ненапружених відтінків [ɛ:], [i:], [y:], [u:], [ɔ:], темпоральні характеристики яких значно переважають еталонні та фактично збігаються з тривалістю відповідних фонологічно довгих голосних (за даними Т. М. Сольської [22, с. 83], тривалість німецьких довгих голосних у підготовленому мовленні становить: [ɛ:] = 111 мс, [i:] = 102 мс, [y:] = 89 мс, [u:] = 102 мс, [ɔ:] = 133 мс).

Слід зазначити, що у групі коротких голосних реалізація фонему /r/ після

короткого [a] виявляє певні відмінності. Так, на відміну від інших коротких голосних, після короткого [a] фонема /r/ не вокалізується, що можна пояснити подібністю за тембром фонологічно короткого [a] та вокалізованого [ɐ]. Відтак, після короткого [a] зафіксовано лише два варіанта реалізації фонему /r/: консонантний [ʁ] та елізія, яка домінує, складаючи 57,7 % (див. табл. 2.6.9) в наголошеному складі та 50 % в ненаголошеному складі, та може зумовлювати компенсаторне подовження попереднього голосного до довгого відкритого ненапруженого [a:].

Таблиця 2.6.9

Реалізація фонему /r/ після короткого голосного [a]

Підручник	У наголошеному складі		У ненаголошеному складі			
	Консонантні алофони [ʁ], [R]	Елізія		Консонантні алофони [ʁ], [R]	Елізія	
		Подовжені й	Короткий		Подовжені й	Короткий
Delfin (2002 р.)	42,30 %	53,85 %	3,85 %	50 %	50 %	0 %
Sicher (2012 р.)	26,66 %	53,33 %	16,66 %	7,14 %	92,86 %	0 %

Таким чином, аналіз аудіозаписів до підручників „Delfin”, (2002 р.) та „Sicher“ (2012 р.) дозволяє стверджувати, що елізія та вокалізація стають основним способом реалізації фонему /r/ після коротких голосних, що призводить до виникнення нової групи довгих відкритих ненапружених голосних та вторинних дифтонгів у сучасному німецькому вимовному стандарті.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Підсумовуючи результати нашого дослідження, варто відмітити суттєві розходження функціонування голосного [a:] з кодифікованою нормою 1974 року, згідно з якою довгий [a:] належить до голосних заднього ряду. Проте вимовна норма, фіксована в орфоепічних словниках 2009 та 2015 знайшла підтвердження у більш сучасному джерелі – аудіозаписах до підручника „Sicher“ (2012 р.).

Результати експериментально-фонетичного дослідження дозволяють констатувати, уподібнення довгого [a:] за тембром короткому „світлому“ [a] як на синхронному зрізі, що засвідчує провідну роль тривалості голосного, а не його якості при диференціації фонем /a:/ – /a/ в стандарті німецької мови.

Виявлені зміни у реалізації широкого ненапруженого довгого варіанта [ɛ:] за ступенем підняття і рядом свідчать про уподібнення за тембром широкого ненапруженого [ɛ:] вузькому напруженому [e:] в стандарті німецької вимови. Описаний процес уможливорює злиття двох самостійних фонем /ɛ:/ та /e:/ в одну фонему /e:/ і дозволяє, услід за Л. Р. Зіндером та О. І. Стеріополо [47, с. 99; 106, с. 383], визначати голосні [ɛ:] та [e:] як факультативні варіанти однієї фонemi /e:/.

Спектральні характеристики відкритого ненапруженого голосного [ɛ], досліджуваного на основі реалізацій 1967 року знайшли підтвердження в кодифікованій вимовній нормі 1974 року. Проте алофонічний ряд короткої наголошеної голосної середнього підняття /ɛ/, представлений у мовленні дикторів ХХІ століття, характеризується значною часткою реалізацій редукованих за ступенем і просунутих уперед за рядом відтінків, які наближаються за тембром до короткого закритого [e], що засвідчує модифікаційні процеси досліджуваної фонemi на сучасному етапі становлення орфоепічної норми німецької мови.

Редукований [ə], зазнаючи впливу дистантної регресивної асиміляції, може наближатися до відкритого [ɛ], що вказує на нівелювання його фонетичних характеристик, а збільшення сукупності елідованих варіантів в новішому аудіоджерелі свідчить про тенденцію до елізії нейтрального голосного [ə], яка з

часом стає більш поширеним явищем в німецькій мові.

Виявлено тенденцію до послаблення твердого приступу голосних на абсолютному початку слова в ненаголошеній позиції, після відокремлюваних та невідокремлюваних префіксів, а також на межі основ та в групах слів, що супроводжується меншою напруженістю вимовляння голосних та послабленням міжморфемного членування слів.

Кодифікована норма вимови зімкнених /p/, /t/, /k/ 1074 року знаходить підтвердження у дослідженні аудіоматеріалу 1967 року, яке характеризується відносною стабільністю вияву аспірації алофонами зімкнених приголосних /p/, /t/, /k/. Реалізаціям 2012 року властива дещо знижена частотність уживання придихових відтінків фонем /p/, /t/ та такі модифікації, як одзвінчення та елізія алофонів фонем /t/ та /k/, що засвідчує варіативність напружених зімкнених приголосних у вияві таких диференційних ознак як „участь голосових зв'язок“ і „спосіб творення“.

Високий ступінь варіативності вияву такої дистинктивної ознаки, як „участь голосу / напруженість“, типовий для реалізації дзвінких зімкнених фонем /b/, /d/, /g/ представлено такими модифікаційними процесами, як оглушення відтінків ненапружених фонем /b/, /d/, /g/, спірантизація білабіальної /b/ і задньоязикової /g/ та елізія альвеолярної /d/, частотність вияву яких значною мірою обумовлена позиційно-комбінаторними чинниками.

Встановлено невідповідність реальної вимови дзвінких фонем /b/, /d/, /g/ другої половини XX кодифікованій нормі 1974 року, відповідно до якої не передбачена реалізація напідзвінких алофонів ненапружених зімкнених фонем у зазначених позиціях. Для реальної вимови початку XXI століття характерна відносно більша частка оглушених алофонів і наявність спірантизованих та елідованих варіантів, що теж не зафіксовано у встановлених правилах вимови зімкнених дзвінких фонем в орфоепічних джерелах 2009 та 2015 років.

Реалізація фонем /r/ за останні десятиліття виявляє певну динаміку, суть якої складає, по-перше, розширення алофонічного ряду фонем /r/, яка нараховує 13 варіантів, зокрема у найновішому словнику „Duden: Aussprachewörterbuch“

(2015 р.) 8 алофонів ([ʋ], [ʀ], [r], [r̥], [ʁ], [ɹ], [ɹ̥], [ʁ̥]) порівняно зі словником „Wörterbuch der deutschen Aussprache“ (1974 р.) – 4 алофони ([ʋ], [ʀ], [r], [r̥]); по-друге, збільшення інтенсивності елізії та вокалізації алофонів фонему /r/ у позиції після коротких голосних, яка простежується навіть під час порівняння аудіозаписів до підручників „Delfin“ (2002 р.) та „Sicher“ (2012 р.) за останнє десятиліття та має місце навіть у наголошеному складі в інтервокальній позиції – сильній позиції приголосного.

Натомість частка консонантних алофонів у поствокальній позиції суттєво зменшується після коротких голосних, у той час як після довгого [a:] зафіксована фактично 100% елізія наступного приголосного, яка може призводити до утворення наддовгого [a:], а після решти довгих голосних має місце 100 % вокалізація досліджуваної фонему, яка зумовлює появу вторинних дифтонгів: [i:ɹ], [y:ɹ], [e:ɹ], [ɛ:ɹ], [u:ɹ], [o:ɹ] у сучасній німецькій мові.

Встановлено, що провідним способом реалізації фонему /r/ після коротких голосних виступає елізія, яка може призводити до компенсаторного подовження попередніх фонологічно коротких голосних і виникнення нової групи голосних – довгих відкритих ненапружених: [ɛ:], [ɪ:], [ʏ:], [ɔ:], [ɔ:].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дипломна робота присвячена дослідженню динамічних процесів у сучасній німецькій вимовній нормі щодо реалізації голосних [a:], [a], [e:], [ε:], [ε], твердого приступу, аспірованих глухих проривних та дзвінких зімкнених приголосних, фонем /r/, що відображено у кодифікованих орфоепічних джерелах – словниках „Wörterbuch der deutschen Aussprache“ (1974 р.), „Duden: Aussprachewörterbuch“ (2005 р.), „Duden: Aussprachewörterbuch“ (2015 р.), „Deutsches Aussprachewörterbuch“ (2009 р.), фонетичних посібниках “Слухаємо – правильно говоримо” (1998 р.), „Einfach Deutsch aussprechen” (2011 р.), „Aussichten” (2012 р.), „77 Klangbilder” (2012 р.), а також в аудіоджерелі „Günter Gaus im Gespräch mit Rudi Dutschke“ (1967 р.), аудіозаписах до підручників німецької мови „Delfin“ (2002 р.) та „Sicher“ (2012 р.).

Аналіз зазначених джерел дозволяє стверджувати, що відповідно до вимовної норми 1974 року короткий та довгий алофони фонем /a/ близько півстоліття тому мали статус „світлого” та „темного”, відповідно. Проте на сучасному синхронному зрізі голосні низького підняття /a/ – /a:/ реалізуються як „світлі” відтінки, що має місце в орфоепічних словниках 2009 та 2015 років.

Тим не менш, згідно з результатами експериментально-фонетичного дослідження, було виявлено суттєві розходження функціонування голосного [a:] з кодифікованою нормою 1974 року, згідно з якою довгий [a:] належить до голосних заднього ряду. Вимовна норма, фіксована в новіших орфоепічних джерелах знайшла підтвердження в аудіозаписах до підручника „Sicher“ (2012 р.). Відтак, результати нашого дослідження дозволяють констатувати уподібнення довгого [a:] за тембром короткому „світлому” [a] на синхронному зрізі, що засвідчує провідну роль тривалості голосного, а не його якості при диференціації фонем /a:/ – /a/ в стандарті німецької мови.

В орфоепічних джерелах кінця XX та початку XIX століття автори розмежовують дві довгі фонемі – вузьку напружену /e:/ та широку ненапружену /ε:/, які протиставляються короткій фонемі /ε/, незважаючи на тотожність /e:/ та /ε:/

у функціональному співвідношенні. Проте виявлені під час інструментального дослідження зміни у реалізації широкого ненапруженого довгого варіанта [ɛ:] за ступенем підняття і рядом свідчать про уподібнення за тембром широкого ненапруженого [ɛ:] вузькому напруженому [e:]. Описаний процес уможливило злиття двох самостійних фонем /ɛ:/ та /e:/ в одну фонему /e:/ та дозволяє, услід за Л. Р. Зіндером та О. І. Стеріополо [21, с. 99; 64, с. 383], визначати голосні [ɛ:] та [e:] як факультативні варіанти однієї фонему /e:/.

Алофонічний ряд короткої наголошеної голосної середнього підняття /ɛ/, представлений у мовленні дикторів ХХІ століття, характеризується значною часткою реалізацій просунутих уперед за рядом відтінків, які наближаються за тембром до короткого закритого [e], що засвідчує модифікаційні процеси досліджуваної фонему на сучасному етапі становлення орфоепічної норми німецької мови.

Редукований [ə] реалізується в німецькій мові лише в ненаголошеній позиції, що призводить до випадіння голосного залежно від позиції у слові та звукового оточення. Згідно з результатами нашого дослідження, збільшення сукупності елідованих варіантів редукованого [ə] свідчить про тенденцію до елізії нейтрального голосного [ə], яка з часом стає більш поширеним явищем в німецькій мові. Окрім цього, зазнаючи впливу дистантної регресивної асиміляції, голосний [ə] може наближатися до відкритого [ɛ], що вказує на нівелювання його фонетичних характеристик.

Досить цікавим об'єктом дослідження виявилась артикуляція ініціальних голосних, які, відповідно до орфоепічної норми, вимовляються з твердим приступом. Було виявлено тенденцію до послаблення твердого приступу голосних на абсолютному початку слова в ненаголошеній позиції, після відокремлюваних та невідокремлюваних префіксів, а також на межі основ та в групах слів, що супроводжується меншою напруженістю вимовляння голосних та послабленням міжморфемного членування слів.

Виявлено тенденцію до зниження частоти уживання придихових відтінків фонем /p/, /t/ та такі модифікації, як одзвінчення та елізія алофонів фонем /t/ та /k/,

що засвідчує варіативність напружених зімкнених приголосних у вияві таких диференційних ознак, як „участь голосових зв'язок” і „спосіб творення”.

Високий ступінь варіативності вияву такої дистинктивної ознаки, як „участь голосу / напруженість”, типовий для реалізації дзвінких зімкнених фонем /b/, /d/, /g/, представлено такими модифікаційними процесами, як оглушення відтінків ненапружених фонем /b/, /d/, /g/, спірантизація білабіальної /b/ і задньоязикової /g/ та елізія альвеолярної /d/, частотність вияву яких значною мірою обумовлена позиційно-комбінаторними чинниками. Так, для реальної вимови початку XXI століття характерна відносно більша частка оглушених алофонів і наявність спірантизованих та елідованих варіантів, що не зафіксовано у встановлених правилах вимови зімкнених дзвінких фонем в аналізованих орфоепічних джерелах.

Реалізація фонем /r/ за останні десятиліття виявляє певну динаміку, суть якої складає, по-перше, розширення алофонічного ряду фонем /r/; по-друге, збільшення інтенсивності елізії та вокалізації алофонів фонем /r/ у позиції після коротких голосних, яка простежується під час порівняння аудіозаписів до підручників „Delfin“ (2002 р.) та „Sicher“ (2012 р.) за останнє десятиліття та має місце навіть у наголошеному складі в інтервокальній позиції – сильній позиції приголосного.

Частка консонантних алофонів у поствокальній позиції суттєво зменшується після коротких голосних, у той час як після довгого [a:] зафіксована фактично 100% елізія наступного приголосного, яка може призводити до утворення наддовгого [a:]. Після решти довгих голосних має місце 100 % вокалізація досліджуваної фонем, яка зумовлює появу вторинних дифтонгів: [i:ɐ], [y:ɐ], [e:ɐ], [ɛ:ɐ], [u:ɐ], [o:ɐ] у сучасній німецькій мові.

Встановлено, що провідним способом реалізації фонем /r/ після коротких голосних виступає елізія, яка може призводити до компенсаторного подовження попередніх фонологічно коротких голосних і виникнення нової групи голосних – довгих відкритих ненапружених: [ɛ:], [ɪ:], [ʏ:], [ʊ:], [ɔ:].

Попри те, що елізія та вокалізація були домінантними вже в аудіозаписах до підручників початку XXI століття, зокрема до підручника „Delfin“ (2002 р.), ця

тенденція не знаходила відповідного відображення ані у фонетичних посібниках, ані в орфоепічних словниках відповідних років, оскільки кодифікація є більш консервативною, ніж реальна норма вимови. Водночас на сучасному етапі спостерігається певне зближення реальної вимовної норми, кодифікованих орфоепічних джерел та фонетичних посібників, які „дозволяють” вокалізацію фонему /г/ після коротких голосних в окремих позиціях у розмовному мовленні.

До перспективних напрямів подальшого лінгвістичного пошуку шляхів вирішення аналізованої проблеми варто віднести експериментальне дослідження фонетичних характеристик голосних і приголосних та встановлення ієрархії їхніх стабільних і варіативних дистинктивних ознак у ненаголошених позиціях фонетичного слова, а також дослідження варіативності алофонічного ряду фонему /г/, акцентуючи увагу на приголосних варіантах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко А. Ф. Об определении языковых норм и языковых разновидностей (взгляд с позиций институциональной лингвистики). *Язык. Культура. Психотерапия: сборник научных статей*. К., 2012. С. 12-23.
2. Бондаренко Е. С. Німецька орфоєпія й орфофонія: Постановка проблеми та завдань дослідження. *Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. статей*. К: Вид. центр КНЛУ, 2014. Вип. 32. С. 36-44.
3. Бондаренко Э. С. Произносительная норма и региональная вариативность (на материале немецкого языка). *Научный Вестник кафедры ЮНЕСКО КДЛУ*. 2001. Вип. 5. С. 82-88.
4. Бондаренко Е. С. Територіальна варіативність голосних і приголосних сучасної німецької мови (експериментально-фонетичне дослідження): дис. ... канд. філол. наук: 10. 02. 04. К., 2005. 218 с.
5. Бондарко Л. В. Структура слога и характеристики фонем. *Вопросы языкознания*. 1967. № 1. С. 34-46.
6. Бондарко Л. В., Зиндер Л. Р. Исследование фонетики. *Основы теории речевой деятельности*. М., 1974. С. 145-160.
7. Бондарко Л. В. Звуковой строй современного русского языка / Лия Васильевна Бондарко. М.: Просвещение, 1977. 175 с.
8. Бондарко Л. В. Фонетическое описание языка и фонологическое описание речи. Л.: Изд-во ЛГУ, 1981. 199 с.
9. Бондарко Л. В., Вербицкая Л. А., Гордина М. В. Основы общей фонетики. СПб.: Филол. ф-т. С.-Петербург. ун-та, 2000. 156 с.
10. Васильченко Е. Г. Вариативность фонемы /r/ в национальных вариантах немецкого языка в Германии, Австрии и Швейцарии. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. С. 23-27.
11. Васильченко Е. Г. Изучение вариативности немецкой фонемы /r/ с точки зрения лингвосинергетики. *Матеріали Міжнар. наук. конф.* („Перші

Почепцовські читання“), (Київ, 25-27 верес. 2013 р.). К.: Вид. центр КНЛУ, 2013. С. 22-24.

12. Васильченко О. Г. Функціонування алофонів фонем /r/ у мовленні дикторів Німеччини 1923 – 2003 рр. (інструментально-фонетичне дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Одеса, 2004. 22 с.

13. Вербицкая Л. А. Русская орфоэпия (К проблеме экспериментально-фонетического исследования особенностей современной произносительной нормы). Л.: Издательство Ленинградского университета, 1976. 124 с.

14. Дворжецкая М. П., Стериополо Е. И., Калита А. А. Практикум по теоретической фонетике (на материале английского и немецкого языков). Киев: Вища школа, 1988. 35 с.

15. Глушак В. М., Калашникова Е. А. Подходы к кодификации немецкого произношения в диахроническом аспекте. *Вестник ТвГУ. Серия: Филология*. 2017. С. 86-90.

16. Домашнев А. И. О некоторых чертах национального варианта литературного языка (К характеристике национальных вариантов современного немецкого литературного языка). *Вопросы языкознания*. 1969. № 2. С. 38-45.

17. Домашнев А. И. Основные черты современного немецкого языка в свете теории вариантности. *Варианты полинациональных литературных языков*. К., 1981. С. 112-125.

18. Зиндер Л. Р., Строева Т. В. Историческая фонетика немецкого языка. Л.: Просвещение, 1965. 192 с.

19. Зиндер Л. Р. К вопросу о составе фонем в современном немецком языке. *Philologica. Исследования по языку и литературе*. Л., 1973. С. 168-174.

20. Зиндер Л. Р. Общая фонетика. М.: Высш. школа, 1979. 312 с.

21. Зиндер Л. Р. Теоретический курс фонетики современного немецкого языка. М.: Академия, 2003. 160 с.

22. Зінченко О. А. Фонетичні параметри усного мовлення чоловіків і жінок (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі німецького спонтанного мовлення): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. К., 2011. 254 с.
23. Ицкович В. А. Очерки синтаксической нормы. М.: Наука, 1982. 199 с.
24. Калита А. А. Експериментально-фонетичні дослідження: підходи, напрями, аспекти. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія.* 2000. Вип. 1. С. 13-19.
25. Каспранский Р. Р. Очерк теоретической и нормативной фонетики немецкого и русского языков. Горький, 1976. 99 с.
26. Козьмин О. Г., Сулемова Г. А. Фонетика немецкого языка: учеб. для студ. вузов. изд. 4-е, доп.. М.: Высш. шк., 2009. 319 с.
27. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история (проблема языкового изменения). М.: Эдиториал УРСС, 2001. 204 с.
28. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник. К.: Академія. 2003. 464 с.
29. Кочергина В. А. Введение в языковедение. Основы фонетики-фонологии. Грамматика: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. М.: Изд-во МГУ, 1991. 205 с.
30. Крысин Л. П. Русская литературная норма и современная речевая практика. *Русский язык – интегратор российского общества. Язык как средство развития социальной организации и организации научного знания. Материалы круглого стола.* 2001. С. 1-35.
31. Кузьменко Т. М. Редукція наголошених голосних у сучасному німецькому мовленні (експериментально-фонетичне дослідження): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. К., 2006. 262 с.
32. Кушнерик В. І. Фоносемантизм у германських і слов'янських мовах. Чернівці: Рута, 2004. 416 с.
33. Лавренчук Я. Ю. Усне мовлення: орфоепія і орфофонія: зб. наук. статей. К.: Вид. центр КНЛУ. 2016. Вип. IV (26). С. 18-21.

34. Левицкий В. В. Основы сравнительной фонетики германских языков. Черновцы: Рута, 2003. 125 с.
35. Методы экспериментально-фонетического исследования звучащей речи: учеб. пособие по теоретической фонетике иностранных языков / под ред. Дворжецкой М. П. и др.. К.: КГПИИЯ, 1991. 76 с.
36. Осовина С. В. Вариантность современной орфоэпической нормы и реальность орфоэпических рекомендаций: на материале немецкого языка: диссертация ... кандидата филологических наук: 10.02.19. Санкт-Петербург, 2015. 287 с.
37. Осовина С. В. Отражение вариативности в немецком произносительном словаре „Deutsches Aussprachewörterbuch“. *Вестник ТвГУ. Серия: Филология*. 2014. № 2. С. 339-345.
38. Петренко А. Д. Социофонетическая вариативность современного немецкого языка в Германии: монография. К.: Рідна мова, 1998. 254 с.
39. Петренко Д. А., Чернышова М. В., Соловьева К. К. Развитие норм произношения немецкого языка за последние сто лет. *Апробация*. 2017. № 3 (54). С. 55-58.
40. Петренко О. Д. Соціофонетична варіативність сучасної німецької мови у Німеччині: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: спец. 10.02.04. Київ, 1999. 36 с.
41. Петренко О. Д., Петренко Д. О., Ісаєв Е. Ш. До сторіччя кодифікації орфоепічної норми німецької мови. *Мовознавство*. 2000. № 6. С. 49-56.
42. Петренко О. Д., Петренко Д. О. К 120-летию формирования немецкой произносительной нормы. *ФГАОУ ВО „Крымский федеральный университет имени В. И. Вернадского“*. 2018. № 1. С. 51-55.
43. Пешковский А. М. Объективная и нормативная точка зрения на язык. М.: Либроком, 2010. 192 с.
44. Поздерева Г. Ф. О некоторых аспектах дискуссии о немецком языковом стандарте в современной зарубежной германистике. *Вестник Башкирского университета*. 2015. № 3. С. 957-964.

45. Потапова Р. К., Линднер Г. Особенности немецкого произношения. М.: Высшая школа, 1991. 319 с.
46. Потапова Р. К. Слоговая фонетика германских языков: учебное пособие. М.: Высшая школа, 1986. 144 с.
47. Потапова Р. К. Современная немецкая речь: Произносительная норма и вариативность. *Норма и вариативность в языке и речи: сб. науч. трудов. М.: РАН. ИНИОН. Центр гуманитар. науч.-информ. исслед. Отд. Языкознания. 2017. С. 91-122.*
48. Потапова Р. К. Произносительная вариативность немецкой речи. *Вопросы языкознания. 2002. №6. С. 82-100.*
49. Похитун Т., Умарова А. Німецька орфоепія й орфофонія: Постановка проблеми та завдань дослідження. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. 2017. № 36. С. 7-16.*
50. Правильность русской речи: трудные случаи современного словоупотребления. Опыт словаря-справочника / под ред. С. И. Ожегова. М.: Изд-во Академии наук СССР, 1962. 183 с.
51. Рудківський О. П. Німецькі приголосні у спонтанному мовленні: структурний і функціональний аспекти (експериментально-фонетичне дослідження): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 К., 2009. 295 с.
52. Рудківський О. П. Приголосні фонemi сучасної німецької мови, їх диференційні ознаки та варіативність у спонтанному мовленні. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. 2009. Вип. 18. С. 94-102.*
53. Рудківський О. П. Фонетичні параметри варіантів голосних фонем німецької та української мов. *Актуальні питання гуманітарних наук: зб. наук. статей. К.: Вид. центр КНЛУ. 2016. Вип. 15. С. 203-210.*
54. Сольська Т. М. Модифікаційні процеси німецької орфоепічної норми в Німеччині, Австрії та Швейцарії (експериментально-фонетичне дослідження): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2015. 200 с.

55. Сольська Т. М. Система, орфоепічна норма, національна варіативність сучасної німецької мови. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 1 (11). С. 228-234.

56. Сольська Т. М. Становлення орфоепічної норми Німеччини як автономного національного центру німецької мови. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки: У 2 ч.* Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 105 (1). С. 563-567.

57. Сольська Т. М. Німецька стандартна мова у світлі теорії національної варіативності. *Актуальні проблеми іноземної філології: Лінгвістика та літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст..* Бердянськ: БДПУ, 2013. Вип. VIII. Ч. 3. С. 13-20.

58. Сольська Т. М. Специфіка функціонування голосної /ε:/ у національних варіантах німецької мови в Німеччині, Австрії та Швейцарії. *Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. („Україна і світ: діалог мов та культур“), (Київ, 03-05 квіт. 2013 р.)*. К.: Вид. центр КНЛУ, 2013. С. 352-354.

59. Сольська Т. М. Специфіка функціонування увулярної щілинної фонемі /r/ у німецькому, австрійському та швейцарському національних варіантах німецької мови. *Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. („Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти“), (Вінниця, 10 квіт. 2013 р.)*. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2013. С. 124-126.

60. Сольська Т. М. Алофонічна варіативність увулярної щілинної фонемі /r/ у німецькому, австрійському та швейцарському національних варіантах німецької мови. *Наукові записки Національного університету „Острозька академія“. Серія „Філологічна“: зб. наук. пр..* Острог: Вид-во Нац. ун-ту „Острозька академія“, 2014. Вип. 44. С. 284-289.

61. Сольська Т. М. Фонетичні характеристики голосних перед алофонами фонемі /r/ у мовленні носіїв німецької мови в Німеччині, Австрії та Швейцарії. *Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. („Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти“), (Вінниця, 10 квіт. 2014 р.)*. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2014. С. 109-111.

62. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / пер. с фр. А. М. Сухотина. М.: Логос, 1998. 296 с.
63. Стериополо Е. И. Редукция ключевых гласных немецкого языка (экспериментально-фонетическое исследование): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04. К., 1979. 20 с.
64. Стериополо Е. И. Система гласных и ее реализация в речи (экспериментально-фонетическое исследование на материале немецкого языка): дис. ... доктора филол. наук: 10.02.19. СПб., 1995. 422 с.
65. Стериополо Е. И. Система языка, орфоэпия, орфофония. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія.* 2000. Вип. 1. С. 21-41.
66. Стериополо Е. И. Дифференциальный признак „качество“ гласного и его физический субстрат. *100 лет экспериментальной фонетике в России: Материалы междунар. конф., (Санкт-Петербург, 1-4 февраля 2001 г.).* СПб.: Филологический факультет Санкт-Петербургского государственного университета, 2001. С. 167-169.
67. Стериополо Е. И. Фонетическое слово как единица описания звучащего текста // *Загальна та експериментальна фонетика. Збірник наукових праць.* К., 2001. С. 231-234.
68. Стериополо Е. И. Фонетико-фонологическая эволюция системы гласных немецкого языка. *Проблемы и методы экспериментально-фонетических исследований. К 70-летию профессора кафедры фонетики и методики преподавания иностранных языков Л. В. Бондарко.* СПб., 2002. С. 87-93.
69. Стериополо Е. И., Бондаренко Э. С. Региональное варьирование немецкой орфоэпической нормы. *Фонетические чтения в честь 100-летия со дня рождения Л. Р. Зиндера.* СПб., 2004. С. 246-251.
70. Стериополо О. І. Теоретичні засади фонетики німецької мови: підруч. для студ. та викл. вищ. навч. закл. Вінниця: Нова книга, 2004. 320 с.

71. Стериополо Е. И. Подготовленная речь как объект фонетического исследования. *Функциональные стили звучащей речи: труды междунар. конф., 5-7 сент. 2005 г.: тезисы докл.* М.: МГУ им. М. В. Ломоносова, 2005. С. 120-123.
72. Стериополо О. І., Сольська Т. М. Функціонування голосних /a:/ – /a/ у національних варіантах німецької мови в Німеччині, Австрії і Швейцарії. *Проблеми зіставної семантики: зб. наук. статей.* К.: Вид. центр КНЛУ, 2013. Вип. 11. С. 144-151.
73. Ступак И. В. Функционирование системы гласных фонем перед согласным [r] в подготовленной и спонтанной речи (экспериментально-фонетическое исследование на материале немецкого языка): дис. ... канд. филол. наук: 10. 02. 04. Измаил, 2002. 268 с.
74. Фокина М. В. Основные позиционные закономерности немецкого консонантизма в контексте обучения немцев русской фонетике. *Вестник Московского университета. Сер. 9, Филология.* 2013. № 6. С. 173-180.
75. Фонетика спонтанной речи / отв. ред. Л. В. Бондарко и др.. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. 248 с.
76. Фонология речевой деятельности / отв. ред. Л. В. Бондарко и др.. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2000. 158 с.
77. Хруцкая Н. В. Конкуренция сосуществующих вариантов языковых единиц в процессе эволюции литературной нормы (лингвопрогностический аспект). К.: Освита України, 2008. 372 с.
78. Яковлева Э. Б. История нормализаторской деятельности немецких фонетистов: новый орфоэпический словарь немецкого языка. *Вестник Самарского государственного университета.* 2012. № 3/2. С. 81-87.
79. Altmann H., Ziegenhain U. *Phonetik, Phonologie und Graphemik fürs Examen.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2007. 195 S.
80. Ammon U., Hägi S. Nationale und regionale Unterschiede im Standarddeutschen und ihre Bedeutung für Deutsch als Fremdsprache. *Русская германистика: Ежегодник Российского союза германистов.* 2007. Т. 3. С. 283-296.

81. Aufderstrasse H., Müller J., Storz Th. Delfin. Lehrbuch: Lektionen 11-20: Teil 2; Sprachniveau B1. Leipzig: Max Hueber Verlag, 2002. 156 S.
82. Becker Th. Einführung in die Phonetik und Phonologie des Deutschen. Darmstadt: WBG, 2012. 130 S.
83. Bickel H. Schmidlin R. Ein Wörterbuch der nationalen und regionalen Varianten der deutschen Standardsprache. *Bulletin VALS-ASLA (Vereinigung für angewandte Linguistik in der Schweiz)*. 2004. № 79. S. 99-122.
84. Bondarenko E. Konstante und variable Eigenschaften der deutschen Vokalphoneme. *Germanistik in der Ukraine*. K.: Verlagszentrum der KNLU, 2013. Jahrgang 8. S. 79-83.
85. Deutsches Aussprachewörterbuch / E.-M. Krech, E. Stock, U. Hirschfeld, L. Ch. Anders; mit Beitr. von W. Haas u. a. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2009. XI, 1076 S.
86. Duden: Aussprachewörterbuch. Wörterbuch der deutschen Standardaussprache / Max Mangold, Dudenredaktion. 6. Aufl. Mannheim, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2005. 860 S.
87. Duden: Aussprachewörterbuch. Wörterbuch der deutschen Standardaussprache / Stefan Kleiner, Ralf Knöbl, Max Mangold, Dudenredaktion. 7. Aufl. Berlin: Bibliografisches Institut GmbH, 2015. 928 S.
88. Ernst P. Germanistische Sprachwissenschaft. Wien: WUV, 2004. 302 S.
89. Grassegger H. Phonetik, Phonologie. Idstein: Schulz-Kirchner Verlag, 2006. 141 S.
90. Hakkarainen H. J. Phonetik des Deutschen. München: Fink, 1995. 197 S.
91. Hall T. A. Phonologie: eine Einführung. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2000. 360 S.
92. Handbook of the International Phonetic Association: A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 204 p.
93. Huneke H.-W, Steinig W. Deutsch als Fremdsprache: eine Einführung. Berlin: Erich Schmidt, 2002. 270 S.

94. Jespersen O. Lehrbuch der Phonetik. Leipzig: B. G. Teubner, 1926. 258 S.
95. Kleine Enzyklopädie – deutsche Sprache. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Wien: Lang, 2001. – 845 S.
96. Kloeke W. v. L. Deutsche Phonologie und Morphologie: Merkmale und Markiertheit. Tübingen: Niemeyer, 1982. 258 S.
97. Kohler Klaus J. Einführung in die Phonetik des Deutschen. 2., Neubearb. Aufl.. B.: Erich Schmidt, 1995. 249 S.
98. König W. Atlas zur Aussprache des Schriftdeutschen in der Bundesrepublik Deutschland. Bd. 1. 1. Aufl. Ismaning: Max Hueber Verlag, 1989. 159 S.
99. Krech E.-M. Die Differenzierung von Standarddeutsch und ihre Relevanz für die Kodifizierung. *Лингвистическая полифония: сборник статей в честь юбилея профессора Р. К. Потаповой*. М., 2007. С. 404-423.
100. Maas U. Phonologie. Einführung in die funktionale Phonetik des Deutschen. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006. 392 S.
101. Machelett K. Das Lesen von Sonagrammen in der Phonetik. München: LMU, 1994. 112 S.
102. Meinhold G. Deutsche Standardaussprache: Lautschwächungen und Formstufen. Jena: Friedrich-Schiller-Universität, 1973. 145 S.
103. Neppert J. Elemente einer akustischen Phonetik. Hamburg: Buske Verlag, 1999. 298 S.
104. Noack Ch. J. Meibauer, M. Steinbach Phonologie. hrsg. v.. Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2010. 100 S.
105. Perlmann-Balme M., Schwalb S. Sicher! B1+. Deutsch als Fremdsprache. Kursbuch. Ismaning: Hueber Verlag GmbH, 2012. 119 S.
106. Petrenko O. Das Zusammenwirken von sozialen, situativen und sprachlichen Strukturen der gegenwärtigen deutschen Sprache. *Germanistik in der Ukraine*. 2011. Jahrgang 6. S. 23-29.
107. Phonetische Transkription des Deutschen: ein Arbeitsbuch. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2009. 157 S.

108. Pompino-Marschall B. Einführung in die Phonetik. 2., durchges. und erweit. Aufl. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2003. 324 S.
109. Reinke K. Einfach Deutsch aussprechen. *Phonetischer Einführungskurs Deutsch als Fremdsprache*. Leipzig: Schubert, 2011. 72 S.
110. Reinke K. Phonetiktrainer A1-B1: Aussichten. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen, 2012. 104 S.
111. Rudkiwskyj O. Intonatorische Einflussfaktoren der Spannung und Stimmeteiligung von deutschen Konsonanten. *Germanistik in der Ukraine*. 2011. Jahrgang 6. S. 39-46.
112. Rug W. 77 Klangbilder gesprochenes Hochdeutsch. Leipzig: Schubert, 2012. 82 S.
113. Schwitalla J. Gesprochenes Deutsch: Eine Einführung. B.: Erich Schmidt, 2003. 240 S.
- Sendlmeier W. F. Formantkarten des deutschen Vokalsystems URL: http://www.kw.tuberlin.de/fileadmin/a01311100/Formantkarten_des_deutschen_Vokalsystems_01pdf4 (дата звернення: 14.03.2019)
114. Siebs Th. Deutsche Hochsprache. Bühnenaussprache. 18., durchges. Aufl. Berlin: Walter de Gruyter, 1961. 355 S.
115. Sievers E. Grundzüge der Phonetik. Leipzig: Georg Olms, 1901. 328 S.
116. Solska T. Allgemeines und Spezifisches im Vokalismus der nationalen Varietäten der deutschen Sprache in Deutschland, Österreich und in der Schweiz *Germanistik in der Ukraine*. K.: Verlagszentrum der KNLU, 2012. Jahrgang 7. S. 141-149.
117. Solska T. Spektrale Charakteristiken der Hochzungenvokale in den nationalen Varietäten der deutschen Sprache in Deutschland, Österreich und in der Schweiz. *Germanistik in der Ukraine*. K.: Verlagszentrum der KNLU, 2013. Jahrgang 8. S. 107-114.
118. Staffeldt S. Einführung in die Phonetik, Phonologie und Graphematik des Deutschen. *Ein Leitfaden für den akademischen Unterricht*. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2010. 191 S.

119. Steriopolo E. Untersuchungen zu den Vokalisierungen im Deutschen. *Forschungsberichte des Instituts für Phonetik und sprachliche Kommunikation der Universität München (FIPKM)* 32. München, 1994. S. 263-293.
120. Thoma L. Der Hundetraum und andere Verwirrungen. Ismaning: Hueber Verlag, 2007. 101 S.
121. Ulbrich H. Instrumentalphonetisch-auditive R-Untersuchungen im Deutschen. Berlin: Akademie-Verlag, 1972. 168 S.
122. Wängler H.-H. Grundriss einer Phonetik des Deutschen: mit einer allgemeinen Einführung in die Phonetik. Marburg: N. G. Elwert Verlag, 1960. 156 S.
123. Wiese R. Phonetik und Phonologie. Paderborn: Wilhelm Fink, 2011. 128 S.
124. Winkler Ch. Zur Frage der deutschen Hochlautung. *Jahrbuch des Instituts für deutsche Sprache*. 1967. S. 313-328.
125. Wörterbuch der deutschen Aussprache / [E.-M. Krech, E. Kurka, H. Stelzig, E. Stock u. a.]. Leipzig: Bibliographisches Institut, 1974. 549 S.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця 2.3.1.1

Порівняльна таблиця умов реалізації фонем /r/

Вид фонем		Опис реалізації	Випадки вживання			
			1974 р.	2005 р.	2015 р.	2009 р.
П р и г о л о с н и й r	Фрикативний (щілинний) [ʁ]	Заднє (м'яке) піднебіння закриває прохід від горла до носової порожнини. Задня спинка язика наближається до маленького язичка так, що утворюється щілина.	1. При написанні <i>r</i> або <i>rh</i> на початку наголошеного та ненаголошеного складу: <i>Rakete</i> [rɑ'ke:tə], <i>Bericht</i> [bɛ'ʁɪçt]. 2. При написанні <i>r</i> після зімкненого (проривного) та щілинного приголосного перед голосним:	1. При написанні <i>r</i> на початку слова і складу перед голосним, а також після короткого голосного в кінці складу, який закінчується на 2 і більше приголосних: <i>richtig</i> ['ʁɪçtɪç], <i>Durst</i> [dʊrst]. 2. При написанні <i>rh</i> на початку слова і складу перед голосним:	1. При написанні <r> на початку слова і складу перед голосним або перед <h>: <i>Rhema</i> ['re:ma], <i>rufen</i> ['ru:fŋ]. 2. При написанні <r> на початку складу після проривного і фрикативного приголосного: <i>braten</i> ['bra:tŋ], <i>Frieden</i> ['fri:dŋ]. 3. При написанні <r> після короткого голосного в кінці складу, який закінчується на 2 і більше приголосних:	1. При написанні <r, rh, rr, rgh> на початку складу вимовляється звук [ʁ] у простих словах перед голосним, наприклад: <i>Reduzent</i> [ʁeduts'ent], <i>Rhamnus</i> [ʁ'amnos], <i>Samarra</i> [zamaʁ'a:], <i>tyrrhenisch</i> [tyʁ'e:nɪʃ]. 2. При написанні <r> на початку складу після дзвінкого проривного або фрикативного приголосного перед голосним вимовляється звук [ʁ], наприклад: <i>Brötchen</i> [bʁ'ø:tçən], <i>Drossen</i> [dʁ'ɔsn], <i>grenzen</i> [gʁ'entsn], <i>Wrestling</i> [vʁ'eslɪŋ]. 3. При написанні <r> після глухого приголосного перед голосним вимовляється звук [ʁ], наприклад:
	Увулярний (задньо-язиковий) вібрант [ʀ]	Заднє (м'яке) піднебіння закриває прохід від горла до носової порожнини. Задня спинка язика наближається до маленького язичка, який вдаряється об неї багато разів.	<i>Frisör</i> [fri'zø:r], <i>Praxis</i> ['praksɪs]. 3. При написанні <i>r</i> після короткого голосного (за винятком у префіксах <i>er-</i> , <i>her-</i> , <i>ver-</i> , <i>zer-</i>),	<i>rhythmisch</i> ['rytmɪʃ], <i>Rhombus</i> ['rɔmbʊs]. 3. При написанні <i>rr</i> для непрямого позначення короткого голосного, що передує, на межі та в кінці складів: <i>Geschirr</i> [gə'ʃɪr],	<i>Wurst</i> [vʊrst],	<i>Schrank</i> [ʃʁ'ank] <i>fremd</i> [fʁɛmt], <i>Instrument</i> [ɪnstʁum'ent].

П р и г о л о с н и й r	Альвеолярний (передньо- язиковий) вібрант [r]	Заднє (м'яке) піднебіння закриває прохід від горла до носової порожнини. Кінчик язика вібрає 2-3 рази, торкаючись верхніх різців або альвеол.	наприклад: <i>Firma</i> ['firma], <i>sorgen</i> ['zɔrgɔn].	<i>Irrtum</i> ['irtu:m]. 4. При написанні <rrh> після короткого голосного, особливо в словах грецького походження, на межі та в кінці складів: <i>Katarrh</i> [ka'tar], <i>Zirrhose</i> [tsi'ro:zə].	<i>Stern</i> [ʃtɛrn]. 4. При написанні <r> для непрямого позначення короткого голосного, що передус, на межі та в кінці складів: <i>Gitarre</i> [gi'tarə], <i>Herr</i> [hɛr], <i>irreal</i> ['iɾea:l]. 5. При написанні <rrh> після короткого голосного, особливо в словах грецького походження, на межі та в кінці складів: <i>Logorrhö</i> [logɔ'rø:], <i>Otorrhagie</i> [otɔra'gi:].	4. Редукована форма [ʷ] вимовляється при написанні <r, rr, rth> після короткого голосного (окрім ненаголошених афіксів <er-, her- , ver-, zer-, -er>): <i>Herr</i> [hɛʷ], <i>Markt</i> [maʷkt]. 5. Редукована форма [ʷ] вимовляється при написанні <r> після довгого <a>: <i>klar</i> [kla:ʷ], <i>wahr</i> [va:ʷ].
	Альвеолярний (передньо- язиковий) вібрант [r]	Заднє (м'яке) піднебіння закриває прохід від гола до носової порожнини. Кінчик язика торкається верхніх різців або альвеол.	—	—	—	—
	Фарингальний апроксимант (щілинний) [ʀ]	Корінь язика наближається до задньої стінки глотки, при цьому не виникає шум тертя.	—	—	Виникає в середині слова (<i>kehren, fürchten</i>) та в ненаголошеному афіксі <i>-er-</i> (<i>Fenster,</i> <i>verkaufen</i>), звучання якого часто наближене до приглушеного звука [ɔ].	—

	Альвеолярний апроксимант [ɹ]	Кінчик язика наближається до альвеол, при цьому, як правило, не виникає шум тертя. Відповідає англійському <i>r</i> .	—	—	Як варіант альвеолярного вібранта виникає після фрикативного [ʃ] (<i>Schriftsteller, schreien</i>), особливо у вимові молодшого покоління в іменах та запозиченнях з англійської мови (<i>Spring, Wrangell</i>).	—
Вокалізовані складотворчий та нескладотворчий [r], [ɹ], [ʁ], [ʁ̥]	Середня частина язика злегка згинається до твердого піднебіння і повітря може безперешкодно проходити так, що виникає неокруглений голосний звук середнього піднесення. Відкриття ротової порожнини спрямовується на звукове оточення. Звучання також залежить від звукового оточення і перш за все,	1. При написанні <i>r</i> в наголошеному та ненаголошеному складі після довгого голосного, рідко після <i>a: für</i> [fy:r], <i>dir</i> [di:r], <i>Umkehr</i> [ˈʊmke:r]. 2. При написанні <i>r</i> в ненаголошених префіксах <i>er-</i> , <i>her-</i> , <i>ver-</i> , <i>zer-</i> : <i>erledigen</i> [ɛrˈle:dɪgən], <i>vergehen</i> [fɛrˈge:ən]. 3. При написанні <i>r</i> в закінченні, також, коли після <i>r</i> слідує інші приголосні:	1. Вимовляється як [ɹ] після довгого голосного [a:] в кінці слова або перед приголосним (окрім [j]): <i>behaart</i> [bɛˈha:ɾt], <i>unwahr</i> [ˈʊnva:ɾ]. 2. Вимовляється як [ɹ] після довгих голосних [i: e: ε: y: ø: u: o: ā:]: <i>Amor</i> [ˈa:mo:ɾ], <i>kreditär</i> [krediˈtɛ:ɾ]. 3. Вимовляється як [ɹ] у префіксах <i>er-</i> , <i>ver-</i> , <i>zer-</i> , <i>herbei-</i> , <i>hervor-</i> , <i>herzu-</i> , <i>hernach-</i> , <i>hernieder-</i> :	1. Вимовляється як [ɹ] після довгих голосних [i: e: ε: y: ø: u: o: a:]: - в кінці слова: <i>klar</i> [kla:ɾ], <i>vier</i> [fi:ɾ]; також у суфіксі <i>-bar</i> [ba:ɾ] в прикметниках. - в кінці складу перед приголосним: <i>Fahrt</i> [fa:ɾt], <i>elaboriert</i> [elaboˈri:ɾt]. 2. Вимовляється як [ɹ] в ненаголошених префіксах <i>er-</i> , <i>her-</i> , <i>ver-</i> , <i>zer-</i> : <i>erledigen</i> [ɛɹˈle:dɪgɪn], <i>vergehen</i> [fɛɹˈge:ən]. 3. Вимовляється як [ɹ]	1. Вимовляється як [ʁ̥] після довгого голосного, окрім [a:]: <i>Animator</i> [animˈa:to:ʁ̥], <i>Brummbär</i> [br̥ˈʊmbɛ:ʁ̥]. 2. Вимовляється як [ʁ̥] у префіксі <her-> в наголошеній позиції: <i>herbekommen</i> [hˈe:ʁ̥bəkɔmən], <i>herfahren</i> [hˈe:ʁ̥fa:vən], <i>Herkunft</i> [hˈe:ʁ̥kʊnft]. 3. Вимовляється як [ɹ] в ненаголошених префіксах <er-, her-, ver-, zer->, (виняток становить ненаголошений префікс <her-> після якого слідує голосний): <i>erledigen</i> [ɛlˈe:dɪgən], <i>vergelten</i> [fɛɹgˈɛltɪn], <i>herzukommen</i> [hɛtsˈu:kɔmən], але <i>herein</i> [hɛvˈaɪn].	

		<p>коливається між [a] і [ɔ], або між [a] і [ə], також можлива реалізація [ə^v]. Голосові зв'язки коливаються.</p>	<p><i>Drucker</i> [dʁʊkər], <i>mindern</i> [mɪndərn].</p>	<p><i>zerstören</i> [tsɛʁ'ʃtø:rən]. 4. Вимовляється як [ɐ] в кінці слова і перед приголосним після дифтонгів: <i>Baur</i> ['baʊɐ] <i>Mayrhofen</i> ['maɪrɦo:fɛn]. 5. Вимовляється як [ɐ] в ненаголошеному суфіксі <i>-er</i>: <i>näher</i> ['nɛ:ɐ], <i>Pulver</i> ['pʊlvɐ].</p>	<p>після дифтонгів: <i>Knauer</i> ['knaʊɐ], <i>Mair</i> ['maɪɐ]. 4. Вимовляється як [ɐ] в ненаголошеному суфіксі <i>-er</i> та в закінченнях <i>-ern</i>, <i>-ers</i>, <i>-ert</i>: <i>Maurer</i> ['maʊrɐ], <i>mittwinters</i> ['mɪtvɪntɐs].</p>	<p>4. Вимовляється як [ɐ] в ненаголошених суфіксах у відкритих та закритих закінченнях <<i>-er</i>, <i>-ern</i>, <i>-ers</i>, <i>-ert</i>>: <i>höher</i> [h'ø:ɐ], <i>hökern</i> [h'ø:kɛn], <i>Klosters</i> [kl'o:stɐs], <i>mollert</i> [m'ɔlət].</p>
--	--	--	---	---	--	--

ДОДАТОК Б

Таблиця 2.3.1.2

Приклади з орфоепічних словників

Позиція		Приклади з орфоепічних словників			
		1974 р.	2005 р.	2015 р.	2009 р.
		[r]	[r]	[r]	[ʁ]
Після короткого голосного в кінці слова або перед приголосним	[ɪ]	Bezirk [bə'tsɪrk] Firma ['fɪrma] Geschirr [gə'ʃɪr] Irrtum ['irtu:m]	Bezirk [bə'tsɪrk] Firma ['fɪrma] Geschirr [gə'ʃɪr] Irrtum ['irtu:m]	Bezirk [bə'tsɪrk] Firma ['fɪrma] Geschirr [gə'ʃɪr] Irrtum ['irtu:m]	Bezirk [bəts'ɪʁk] Firma [f'ɪʁma:] Geschirr [gə'ʃɪʁ] Irrtum ['ɪʁtu:m]
	[ɛ]	gerne ['gɛrnə] Kerze ['kɛrtsə] Person [pɛr'zo:n] werfen ['vɛrfən]	gerne ['gɛrnə] Kerze ['kɛrtsə] Person [pɛr'zo:n] werfen ['vɛrfɪ]	gerne ['gɛrnə] Kerze ['kɛrtsə] Person [pɛr'zo:n] werfen ['vɛrfɪ]	gerne [g'ɛʁnə] Kerze [k'ɛʁtsə] Person [pɛʁ'zo:n] werfen [v'ɛʁfɪ]
	[ʏ]	Gürtel ['gyrtəl] Nürnberg ['nyrnberk] würzen ['vyrtsən]	Gürtel ['gyrtl] Nürnberg ['nyrnberk] würzen ['vyrtsɪ]	Gürtel ['gyrtl] Nürnberg ['nyrnberk] würzen ['vyrtsɪ]	Gürtel [g'yʁtl] Nürnberg [n'yʁnberk] würzen [v'yʁtsɪ]
	[œ]	Börse ['bœrzə] fördern ['fœrdərn]	Börse ['bœrzə] fördern ['fœrdən]	Börse ['bœrzə] fördern ['fœrdən]	Börse [b'œʁzə] fördern [f'œʁden]

		Körbchen ['kœrpçən] Mörder ['mœrdər]	Körbchen ['kœrpçən] Mörder ['mœrdɐ]	Körbchen ['kœrpçən] Mörder ['mœrdɐ]	Körbchen [k'œʁpçən] Mörder [m'œʁdɐ]
	[a]	Armee [ar'me:] bizarr [bi'tsar] Harmonie [harmo'ni:] Karte ['kartə]	Armee [ar'me:] bizarr [bi'tsar] Harmonie [harmo'ni:] Karte ['kartə]	Armee [ar'me:] bizarr [bi'tsar] Harmonie [harmo'ni:] Karte ['kartə]	Armee [aʁ'm'e:] bizarr [bits'aʁ] Harmonie [haʁ'mon'i:] Karte [k'aʁtə]
	[ʊ]	durstig ['dʊrstɪç] Gurke ['gʊrkə] urteilen ['ʊrtaelən] purzeln ['pʊrtsələn]	durstig ['dʊrstɪç] Gurke ['gʊrkə] urteilen ['ʊrtailən] purzeln ['pʊrtsln]	durstig ['dʊrstɪç] Gurke ['gʊrkə] urteilen ['u:ʁtaɪlən, 'ʊrt...] purzeln ['pʊrtsln]	durstig [d'ʊʁstiç] Gurke [g'ʊʁkə] urteilen ['ʊʁtaɪlən] purzeln [p'ʊʁtsln]
	[ɔ]	Fortuna [fɔr'tu:na'] korken ['kɔrkən] normal [nɔr'ma:l] sorgen ['zɔrgən]	Fortuna [fɔr'tu:na] korken ['kɔrkɪ] normal [nɔr'ma:l] sorgen ['zɔrgɪ]	Fortuna [fɔr'tu:na] korken ['kɔrkɪ] normal [nɔr'ma:l] sorgen ['zɔrgɪ]	Fortuna [fɔʁ't'u:na] korken [k'ɔʁkɪ] normal [nɔʁ'm'a:l] sorgen [z'ɔʁgɪ]
Позиція		[r]	[ʁ]	[ʁ]	[ʁ]
Після довгого голосного [a:] в кінці слова або перед приголосним		barfuß ['bɑ:rfu:s] bipolar [bipo'la:r] Fahrt [fɑ:rt] Honorar [hono'ra:r] Haarlem ['hɑ:rlem] Paar [pa:r] Wahrheit ['va:rhaet]	barfuß ['ba:ʁfu:s] bipolar [bipo'la:ʁ] Fahrt [fa:ʁt] Honorar [hono'ra:ʁ] Haarlem ['ha:ʁlem] Paar [pa:ʁ] Wahrheit ['va:ʁhait]	barfuß ['ba:ʁfu:s] bipolar [bipo'la:ʁ] Fahrt [fa:ʁt] Honorar [hono'ra:ʁ] Haarlem ['ha:ʁlem] Paar [pa:ʁ] Wahrheit ['va:ʁhait]	barfuß [b'a:ʁfu:s] bipolar [bipol'a:ʁ] Fahrt [fa:ʁt] Honorar [honor'a:ʁ] Haarlem [h'a:ʁlem] Paar [pa:ʁ] Wahrheit [v'a:ʁhaɪt]
Позиція		[r]	[ʁ]	[ʁ]	[ʁ]

Після ДОВГОГО ГОЛОСНОГО	[i:]	Bankier [baŋ'kīe:] Elixier [elɪ'ksi:r] Finanzier [finan'tsi̯e:] Kurier [ku'ri:r]	Bankier [baŋ'kī̯e:] Elixier [elɪ'ksi:̯]̥ Finanzier [finan'tsi̯e:]̥ Kurier [ku'ri:̯]̥	Bankier [baŋ'kī̯e:] Elixier [elɪ'ksi:̯]̥ Finanzier [finan'tsi̯e:]̥ Kurier [ku'ri:̯]̥	Bankier [baŋkī̯'e:] Elixier [elɪks'i:̯]̥ Finanzier [finantsi̯'e:]̥ Kurier [kuɤ'i:̯]̥
	[e:]	ehrlich ['e:rlɪç] Gewehr [gə've:r] leer [le:r] mehrmals ['me:rma:ls]	ehrlich ['e:̯rlɪç] Gewehr [gə've:̯]̥ leer [le:̯]̥ mehrmals ['me:̯ma:ls]	ehrlich ['e:̯rlɪç] Gewehr [gə've:̯]̥ leer [le:̯]̥ mehrmals ['me:̯ma:ls]	ehrlich ['e:̯rlɪç] Gewehr [gəv'e:̯]̥ leer [le:̯]̥ mehrmals [m'e:̯ma:ls]
	[ɛ:]	gefährlich [gə'fɛ:rlɪç] Fährte ['fɛ:rtə] populär [popu'le:r]	gefährlich [gə'fɛ:̯rlɪç] Fährte ['fɛ:̯rtə] populär [popu'le:̯]̥	gefährlich [gə'fɛ:̯rlɪç] Fährte ['fɛ:̯rtə] populär [popu'le:̯]̥	gefährlich [gəf'ɛ:̯rlɪç] Fährte [f'ɛ:̯rtə] populär [popul'ɛ:̯]̥
	[y:]	dafür [da'fy:r] natürlich [na'ty:rlɪç] Willkür ['vilky:r]	dafür [da'fy:̯]̥ natürlich [na'ty:̯rlɪç] Willkür ['vilky:̯]̥	dafür [da'fy:̯]̥ natürlich [na'ty:̯rlɪç] Willkür ['vilky:̯]̥	dafür [daf'y:̯]̥ natürlich [nat'y:̯rlɪç] Willkür [v'ilky:̯]̥
	[ø:]	Behörde [bə'hø:rdə] Frisör [fri'zø:r] Gehör [gə'hø:r]	Behörde [bə'hø:̯rdə] Frisör [fri'zø:̯]̥ Gehör [gə'hø:̯]̥	Behörde [bə'hø:̯rdə] Frisör [fri'zø:̯]̥ Gehör [gə'hø:̯]̥	Behörde [bəh'ø:̯rdə] Frisör [fʁiz'ø:̯]̥ Gehör [gəh'ø:̯]̥
	[u:]	Mur [mu:r] Ruhr [ru:r] Urlaub ['u:rlaop] Zufuhr ['tsu:fu:r]	Mur [mu:̯]̥ Ruhr [ru:̯]̥ Urlaub ['u:̯rlaop] Zufuhr ['tsu:fu:̯]̥	Mur [mu:̯]̥ Ruhr [ru:̯]̥ Urlaub ['u:̯rlaop] Zufuhr ['tsu:fu:̯]̥	Mur [mu:̯]̥ Ruhr [ʁu:̯]̥ Urlaub ['u:̯rlaop] Zufuhr [ts'u:fu:̯]̥
	[o:]	Flor [flo:r] Mohr [mo:r]	Flor [flo:̯]̥ Mohr [mo:̯]̥	Flor [flo:̯]̥ Mohr [mo:̯]̥	Flor [flo:̯]̥ Mohr [mo:̯]̥

		Rumor [ru'mo:r]	Rumor [ru'mo:ʁ]	Rumor [ru'mo:ʁ]	Rumor [ʁum'o:ʁ]
	[ã:]	Genre ['ʒã':əʁ]	Genre ['ʒã:ʁ]	Genre ['ʒã:rə, 'ʒã:r]	Genre [ʒ'ã:kə, ʒ'ã:ʁ]
Позиція		[r]	[ʁ]	[ʁ]	[a]
У префіксах <i>er-, ver-, zer-, herbei-, hervor-, herzu-, hernach-, hernieder-</i>		ermüden [ɛr'my:dən] Verlust [fɛr'lʊst] Zerfall [tsɛr'fal] herbei [hɛr'bae] hervor [hɛr'fo:r] herzu [hɛr'tsu:] hernach [hɛr'nɑ:x]	ermüden [ɛʁ'my:dŋ] Verlust [fɛʁ'lʊst] Zerfall [tsɛʁ'fal] herbei [hɛʁ'bae] hervor [hɛʁ'fo:ʁ] herzu [hɛʁ'tsu:] hernach [hɛʁ'na:x]	ermüden [ɛʁ'my:dŋ] Verlust [fɛʁ'lʊtt] Zerfall [tsɛʁ'fal] herbei [hɛʁ'bae] hervor [hɛʁ'fo:ʁ] herzu [hɛʁ'tsu:] hernach [hɛʁ'na:x]	ermüden [ɛm'y:dŋ] Verlust [fɛl'ʊst] Zerfall [tsɛf'al] herbei [hɛb'aɛ] hervor [hɛfo:ʁ] herzu [hɛts'u:] hernach [hɛ'n'a:x]
Позиція		[r]	[a]	[a]	[a]
У суфіксі <i>-er</i>		Butter ['bʊtər] Jäger ['jɛ:gər] sauber ['zaʊbər] wieder ['vi:dər]	Butter ['bʊtə] Jäger ['jɛ:gə] sauber ['zaʊbə] wieder ['vi:də]	Butter ['bʊtə] Jäger ['jɛ:gə] sauber ['zaʊbə] wieder ['vi:də]	Butter [b'ʊtə] Jäger [j'ɛ:gə] sauber [z'aʊbə] wieder [v'i:də]
У закінченнях <i>-ert, -ern, -ers</i>		sondern ['zɔndərn] hundert ['hʊndərt] wundern ['vʊndərn] Jaspers ['jaspərs]	sondern ['zɔndən] hundert ['hʊndət] wundern ['vʊndən] Jaspers ['jaspəs]	sondern ['zɔndən] hundert ['hʊndət] wundern ['vʊndən] Jaspers ['jaspəs]	sondern [z'ɔndən] hundert [h'ʊndət] wundern [v'ʊndən] Jaspers [j'jaspəs]

ДОДАТОК В

Таблиця 2.3.2.1

Приклади з фонетичних посібників

Позиція		Дорис Миддлеман (1998)	Einfach Deutsch aussprechen (2011)	Aussichten (2012)	77 Klangbilder (2012)
		[r]	[ʀ]	[ʁ]	[ʁ]/[r]
Після короткого голосного в кінці слова або перед приголос ним	[ɪ]	Gehirn [gəh'ɪrn] Kirsche [k'ɪrʃə] wirr [vɪr]	Schirm [ʃɪʀm]	Kirche [k'ɪʁçə] Kirsche [k'ɪʁʃə] wirklich [v'ɪʁklɪç]	Gehirn [gəh'ɪən] Schirm [ʃɪəm] wirr [vɪə]
	[ɛ]	gern [gɛrn] Kern [kɛrn] März [mɛrts]	gern [gɛʀn] Berlin [bɛʀl'i:n] Ärztin ['ɛʀtstɪn]	herrlich [h'ɛʀlɪç] Kern [kɛʀn] Sterne [ʃt'ɛʀnə]	gern [gɛən] Kern [kɛən] Sterne [ʃt'ɛʀnə]
	[ʏ]	Fürstin [f'ʏrstɪn] Türme [t'ʏrmə] würde [v'ʏrdə]	Fürth [fʏʀt] Türkei [tʏʀkaɛ̯] Würstchen [v'ʏʀstçən]	Bürsten [b'ʏʁstɪ] Würzlein [v'ʏʁtslaɛ̯n] Würstchen [v'ʏʁstçən]	kürzlich [k'ʏʁtslɪç] Gewürz [gəv'ʏʁts] würde [v'ʏrdə]
	[œ]	Wörter [v'œʀtɐ]	—	Görlitz [g'œʀlɪts] Törtchen [t'œʁçən] Wörterbuch [v'œʀtɐbu:x]	förmlich ['fœʀmlɪç] örtlich ['œʀtlɪç] Wörter [v'œʀtɐ]/[v'œʀtɐ]

	[a]	Harme [h'armə] hart [hart] Karte [k'artə] warten [v'artən]	Garten [g'aʁtŋ] Kartoffeln [k'aʁtɔflŋ] Karte [k'aʁtə]	Garten [g'aʁtŋ] hart [hart] Karten [k'aʁtŋ] warten [v'aʁtŋ]	Garten [g'artŋ] hart [hart] Karte [k'artə] warten [v'artŋ]
	[ʊ]	kurz [kʊrts] Turm [tʊrm] wurde [v'ʊrdə]	kurz [k'ʊʁts] Hamburg [h'ambʊʁk] Wurst [vʊʁst]	Kurve [k'ʊʁvə] durch [dʊʁç] Wurst [vʊʁst]	kurz [kʊrts] Turm [tʊrm] wurde [v'ʊrdə]
	[ɔ]	dort [dɔrt] Form [fɔrm] Ort [ɔrt]	Paderborn [pa:dəb'ɔʁn] Morgen [m'ɔʁgŋ] Sport [ʃpɔʁt]	dort [dɔʁt] Morgen [m'ɔʁgŋ] Sport [ʃpɔʁt]	dort [dɔʁt] Form [fɔrm] Ort [ɔʁt]
Позиція		[a]	[ʁ] / [v]	[a]	[a]
Після довгого голосного [a:] в кінці слова або перед приголосним		Jahr [ja:ʁ] Saarland [s'a:ʁlant] Bar [ba:ʁ] Paar [pa:ʁ] war [va:ʁ] wahr [va:ʁ]	Fahrkarte [f'a:ʁkaʁtə] Saarbrücken [za:ʁbʁ'ʏkŋ]	Frühjahr [fʁ'y:ja:ʁ] klar [kla:ʁ] Bar [ba:ʁ] Paar [pa:ʁ] war [va:ʁ] wahrlich [v'a:ʁliç]	Fahrt [fa:ʁt] klar [kla:ʁ] Bargeld [ba:ʁgelt] Paar [pa:ʁ] war [va:ʁ] wahr [va:ʁ]
	[i:]	Bier [bi:ʁ] Papier [pap'i:ʁ] passiert [pas'i:ʁt] Tier [ti:ʁ]	Bier [bi:ʁ] hier [hi:ʁ] Klavier [klav'i:ʁ] Trier [tʁi:ʁ]	dir [di:ʁ] Papier [pap'i:ʁ] Klavier [klav'i:ʁ] Tier [ti:ʁ]	dir [di:ʁ] hier [hi:ʁ] passiert [pas'i:ʁt] Tier [ti:ʁ]

Після довгого ГОЛОСНОГО	[e:]	Meer [me:ə] erste [e:ʁstə] sehr [ze:ə]	Erde [ˈe:ʁdə] erste [ˈe:ʁstə] sehr [zˈe:ʁ]	Meer [me:ə] schwer [ʃve:ə] sehr [ze:ə]	Meer [me:ə] schwer [ʃve:ə] sehr [ze:ə]
	[ɛ:]	Bär [bɛ:ə] gefährlich [gəfˈɛ:ʁlɪç] Märchen [mˈɛ:ʁçən]	—	fährt [fɛ:ʁt] Märchen [mˈɛ:ʁçən]	Bär [bɛ:ə] gefährlich [gəfˈɛ:ʁlɪç] Märchen [mˈɛ:ʁçən]
	[y:]	für [fy:ə] natürlich [natˈy:ʁlɪç] Tür [ty:ə]	—	für [fy:ə] natürlich [natˈy:ʁlɪç] Tür [ty:ə]	für [fy:ə] natürlich [natˈy:ʁlɪç] Tür [ty:ə]
	[ø:]	gehört [gəhˈø:ʁt] Likör [likˈø:ə]	—	gehört [gəhˈø:ʁt]	gehört [gəhˈø:ʁt] Likör [likˈø:ə] Öhrchen [ˈø:ʁçən]
	[u:]	fuhr [fu:ə] Natur [natˈu:ə] Uhr [u:ə]	Uhr [u:ʁ]	fuhr [fu:ə] nur [nu:ə] Uhr [u:ə]	fuhr [fu:ə] Natur [natˈu:ə] Uhr [u:ə]
	[o:]	Doktor [dˈokto:ə] Empor [ɛmpˈo:ə] Vorzug [fˈo:ʁtsu:k]	Ohr [o:ʁ]	Vorsicht [fˈo:ʁziçt]	Doktor [dˈokto:ə] Labor [labˈo:ə] Ohr [o:ə]
Позиція	[ə]	[ə]	[ə]	[ə]	

У префіксах <i>er-, ver-, zer-, her-</i>	erhalten [ɐh'altən] erzählen [ɛts'ɛ:lən] Verständnis [fɛ]t'ɛndnis] herholen [hɛh'o:lən]	vergessen [fɛg'ɛsn̩] verstehen [fɛ]t'e:ən]	erzählen [ɛts'ɛ:l̩] erfreut [ɛfr̩'ʊɛt] verstehen [fɛ]t'e:ən] verloren [fɛl'o:l̩ɐn]	erleben [ɛl'e:b̩n] vergessen [fɛg'ɛsn̩] verstehen [fɛ]t'e:ən] zerbrochen [tsɛbr'ʊçn]
У суфіксі <i>-er</i>	Lieder [l'i:d̩ɐ] Mutter [m'ʊt̩ɐ] Vater [f'at̩ɐ] Wetter [v'ɛt̩ɐ]	bitter [b'it̩ɐ] Theater [t̩e'a:t̩ɐ] Vater [f'at̩ɐ] Wetter [v'ɛt̩ɐ]	Lieder [l'i:d̩ɐ] Theater [t̩e'a:t̩ɐ] jeder [j'e:d̩ɐ] Wetter [v'ɛt̩ɐ]	bitter [b'it̩ɐ] Mutter [m'ʊt̩ɐ] jeder [j'e:d̩ɐ] Wetter [v'ɛt̩ɐ]
У закінченнях <i>-ert , -ern, -ers</i>	gestern [g'ɛst̩ɐn] füttern [f'yt̩ɐn] öfters ['œft̩ɐs]	—	gestern [g'ɛst̩ɐn] wandern [v'and̩ɐn] Brongert [br̩'ɔng̩ɐt]	ändern ['ɛnd̩ɐn] wandern [v'and̩ɐn] stottern [st̩'ʊt̩ɐn]

ДОДАТОК Г

Таблиця 2.6.1

Реалізація фонем /r/ після коротких голосних у наголошеній та ненаголошеній позиції у аудіозаписах до підручника „Delfin“

Позиція після голосної	У наголошеному складі				У ненаголошеному складі			
	Консонантні алофони	Вокалізований [ɐ]	Елізія		Консонантні алофони	Вокалізований [ɐ]	Елізія	
			Подовжений	Короткий			Подовжений	Короткий
[ɪ]	F[ʰɪ]men [ʰɪ]gendwann w[ʰɪ]klich w[ʰɪ]klich [ʰɪ]gendwas	F[ʰɪ]ma w[ɪ]d	—	w[ʰɪ]klich 73 ms w[ʰɪ]klich 63 ms	—	—	w[ɪ:]klich sch'ade 95 ms	—
[ɛ]	H[ɛɪ] g[ɛɪ]n m[ʰɛɪ]ke g[ɛɪ]n Schm[ʰɛɪ]zen	F[ʰɛɪ]nsehdiskus sion l[ʰɛɪ]nen g[ʰɛɪ]ne g[ɛɪ]n Bew[ʰɛɪ]bungen ge[ʰɛɪ]gert Bew[ʰɛɪ]bung auf die N[ʰɛɪ]ven g[ʰɛɪ]ne g[ɛɪ]n sch[ʰɛɪ]fer	Bew[ʰɛ:]bungen 106 ms l[ʰɛ:]ne 104 ms ich [ʰɛ:]gere mich 148 ms H[ʰɛ:]zlichen 100 ms gem[ʰɛ:]kt 128 ms	—	K'inderg[ɛɪ]t en K'opfschm[ɛɪ] ɪ]zen M'agenschm[ɛɪ] ɪ]zen M'agenschm[ɛɪ] ɪ]zen	g[ɛɪ]ne w'issen Ber'uf l[ɛɪ]nen g[ɛɪ]n k'ennenzul[ɛɪ]nen k'ennenl[ɛɪ]nen g[ɛɪ]n H'alsschm[ɛɪ]zen H'alsschm[ɛɪ]zen K'opfsschm[ɛɪ]ze n	p[ɛ:]s'önlich 105 ms	H[ɛ] S'asnitz 63 ms Th[ɛ]mom'eter 56 ms

		g[ɛɐ̯]n g[ɛɐ̯]n g[ɛɐ̯]n H[ɛɐ̯] H[ɛɐ̯] Schm['ɛɐ̯]zen B[ɛɐ̯]nd auf die N['ɛɐ̯]ven I['ɛɐ̯]nen						
[ʏ]	w['ʏɐ̯]den w['ʏɐ̯]de w['ʏɐ̯]de	d['ʏɐ̯]fen d['ʏɐ̯]fte w['ɛɐ̯]den w['ɛɐ̯]den d['ʏɐ̯]fte d['ʏɐ̯]fen	w['ʏ:]de 89 ms w['ʏ:]de 93 ms w['ʏ:]de 95 ms w['ʏ:]de 91 ms w['ʏ:]den 88 ms w['ʏ:]de 101 ms w['ʏ:]de 97 ms	w['ʏ]dest 71 ms w['ʏ]de 74 ms w['ʏ]den 69 ms w['ʏ]de 72 ms w['ʏ]de 73 ms	—	—	—	—
[œ]	K['œɐ̯]per K['œɐ̯]per K['œɐ̯]per K['œɐ̯]per	—	—	—	—	—	—	—
[ʊ]	k[ʊɐ̯]z W[ʊɐ̯]st k[ʊɐ̯]z K[ʊɐ̯]t K[ʊɐ̯]t	w['ʊɐ̯]de vor k['ʊɐ̯]zem	f['ʊ:]chtbar 96 ms	—	—	—	—	—

[ɔ]	Sp[ɔʁ]t Sp[ɔʁ]t sp['ɔʁ]tlich Sp[ɔʁ]t Sp[ɔʁ]t guten M['ɔʁ]gen	d[ɔʁ]t	sof['ɔ:]t 114 ms m['ɔ:]gen 151 ms m['ɔ:]gens 144 ms m['ɔ:]gens 137 ms m['ɔ:]gens 125 ms Rep['ɔ:]ter 142 ms	—	—	'Antw[ɔə]ten	als Fris'eurin bew[ɔ:]ben	n[ɔ]m'al 75 ms ich bin d[ɔ]t K'ellnerin
-----	---	--------	---	---	---	--------------	------------------------------	---

ДОДАТОК Г

Таблиця 2.6.2

Реалізація фонемі /r/ після довгого голосного [a:] у наголошеній та ненаголошеній позиції у аудіозаписах до підручника „Delfin“

Позиція після голосної [a:]	У наголошеному складі		У ненаголошеному складі		
	Елізія		Елізія		
	Наддовгий	Довгий	Наддовгий	Довгий	Редукований
	Sekund['a::]schulen 180 ms Sekund['a::]schulen 174 ms ['a::]beit 168 ms ['a::]beiten 176 ms g['a::] nicht 214 ms g['a::] keine 207 ms g['a::] keine 212 ms kl[a::] 219 ms	g[a:] nicht 116 ms Sekund['a:]schulen 117 ms sog[a:] 126 ms g[a:] 106 ms [a:]t 142 ms d[a:]f ich 107 ms g[a:] 130 ms kl[a:] 154 ms F['a:]plan 121 ms w[a:]st 127 ms w[a:] 118 ms w[a:] 133 ms	L'ebensj[a:] 171 ms	g[a:] nicht ges'agt 113 ms	g[a] k'eine ein p[a] m'al 70 ms f'urchtb[a] 84 ms N'achb[a]n 68 ms N'achb[a]n 72 ms w[a] 58 ms

ДОДАТОК Д

Таблиця 2.6.3

Реалізація фонемі /r/ після короткого голосного [a] у наголошеній та ненаголошеній позиції до підручника „Delfin“

Позиція після голосного	У наголошеному складі			У ненаголошеному складі		
	Консонантні алофони	Елізія		Консонантні алофони	Елізія	
		Подовжений	Короткий		Подовжений	Короткий
[a]	['aʁ]beiten Sie 77 ms ['aʁ]beiten Sie 68 ms die ['aʁ]beiten ich v['aʁ]te 80 ms w['aʁ]ten w['aʁ]ten w['aʁ]me w['aʁ]me d[aʁ]f w['aʁ]ten [aʁ]zt	C['a:]sten 110 ms C['a:]sten 127 ms C['a:]sten 122 ms bei der ['a:]beit 140 ms d[a:]f 123 ms d[a:]f ich 117 ms w['a:]te 102 ms d['a:]f ich 116 ms ['a:]beitsstelle 126 ms ['a:]beit 124 ms d['a:]f ich 97 ms [a:]zt 129 ms [a:]zt 126 ms ['a:]beite 118 ms	['a]beite ich 80 ms	K'inderg[aʁ]ten 95 ms	von der ['a:]beit 157 ms	—

ДОДАТОК Е

Таблиця 2.6.4

Реалізація фонему /r/ після коротких голосних у наголошеній та ненаголошеній позиції у аудіозаписах до підручника „Sicher“

Позиція після голосного	У наголошеному(-ій) складі/позиції				У ненаголошеному(-ій) складі/позиції			
	Консонантні алофони	Вокалізований [ɐ]	Елізія		Консонантні алофони	Вокалізований [ɐ]	Елізія	
			Подовжений	Короткий			Подовжений	Короткий
[ɪ]	w[['] ɪʁ]klich w[['] ɪʁ]klich [['] ɪʁ]gendwie	—	w[ɪː]d 104 ms	w[ɪ]d 69 ms w[ɪ]d 71 ms w[['] ɪ]klich 71 ms	—	—	N'etzw[ɛː]k 147 ms	w[ɪ]d 73 ms w[ɪ]d 60 ms
[ɛ]	—	f[['] ɛʁ]nsehen g[ɛʁ]n g[ɛʁ]n H[ɛʁ] w[['] ɛʁ]de g[['] ɛʁ]ne g[ɛʁ]n g[ɛʁ]n H[ɛʁ]	H[['] ɛː]bstferien 109 ms	—	—	k'ennenl[ɛʁ]nen k'ennenzul[ɛʁ]nen w'egw[ɛʁ]fen	—	N'ürnb[ɛ]g 71 ms T[ɛ]m'inkalender 54 ms
[ʏ]	—	T[['] ʏʁ]kin N[['] ʏʁ]nberg	t[['] ʏː]kisch 95 ms w[['] ʏː]de 89 ms w[['] ʏː]de 116	—	—	—	T[ʏ]k'ei 74 ms w[ʏ]de 62 ms	—

			ms w['y:]de 95 ms w['y:]de 93 ms w['y:]de 87 ms w['y:]den 126 ms					
[œ]	—	—	—	—	—	—	—	—
[ʊ]	—	Geb['ʊə]tstag dad['ʊə]ch k[ʊə]z	Geb['ʊ:]tstag 109 ms k[ʊ:]z 109 ms K[ʊ:]t 128 ms k[ʊ:]z 95 ms	k[ʊ]z 73 ms f['ʊ]chtbar 85 ms k['ʊ]zfristige 73 ms	—	—	—	—
[ɔ]	sof['ɔʁ]t ['ɔʁ]dentliche	d[ɔə]t ['ɔə]ten D[ɔə]f	bes['ɔ:]ge 135 ms m['ɔ:]gen 138 ms m['ɔ:]gen 132 ms m['ɔ:]gen 136 ms ['ɔ:]dnung 148 ms	—	—	—	be'antw[ɔ:]ten 138 ms V'or[ɔ:]t 138 ms	Sachinf[ɔ]mati'on en 55 ms n[ɔ]m'alerweise 69 ms

ДОДАТОК Є

Таблиця 2.6.5

Реалізації фонем /r/ після довгого голосного [a:] у наголошеній та ненаголошеній позиції у аудіозаписах до підручника „Sicher“

Позиція після голосного [a:]	У наголошеному(-ій) складі/позиції		У ненаголошеному(-ій) складі/позиції		
	Елізія		Елізія		
	Наддовгий	Довгий	Наддовгий	Довгий	Редукований
	kl[a:] 208 ms kl[a:] 220 ms kl[a:] 168 ms kl[a:] 244 ms kl[a:] 234 ms g[a:] 178 ms b[a:] 224 ms F['a:]karte 173 ms p[a:] 195 ms F['a:]karte 171 ms fahr' [f'a:] 175 ms p[a:] 186 ms F['a:]karte 174 ms j[a:] 221 ms	g[a:] 141 ms w[a:] 128 ms ['a:]beiten 129 ms w[a:] 122 ms F['a:]karte 138 ms g[a:] 127 ms F['a:]karte 143 ms P['a:]tner 157 ms	—	p[a:] 105 ms S-Bahn-F[a:]t 101 ms	p[a] 69 ms w[a] 62 ms f'urchtb[a] 74 ms w[a] 82 ms w[a] 75 ms w[a] 89 ms p[a] 73 ms p[a] 74 ms w[a]sch'einlich 77 ms w[a]sch'einlich 76 ms F'ahrk[a]te 75 ms

ДОДАТОК Ж

Таблиця 2.6.6

Реалізації фонем /r/ після короткого голосного [a] у наголошеній та ненаголошеній позиції у аудіозаписах до підручника „Sicher“

Позиція після голосного	У наголошеному складі			У ненаголошеному складі		
	Консонантні алофони	Елізія		Консонантні алофони	Елізія	
		Подовжений	Короткий		Подовжений	Короткий
[a]	F['ar]be P['ar]tner P['ar]tner G['ar]ten	d[a:]f 106 ms w['a:]ten 128 ms w['a:]ten 124 ms f['a:]be 129 ms w['a:]ten 137 ms w['a:]ten 128 ms d[a:]f 129 ms d[a:]f 162 ms	d[a]f 71 ms d[a]f 73 ms be['a]beite 75 ms	T'auschp[ar]tnern	T'agesk[a:]te 131 ms F'ahrk[a:]te 137 ms T'agesk[a:]te 130 ms F'ahrk[a:]te 149 ms F'ahrk[a:]te 142 ms F'ahrk[a:]te 109 ms T'auschp[a:]tner 140 ms unbez'ahlb[a:] 106 ms T'auschp[a:]tnern 132 ms T'auschp[a:]tner 131 ms N'achb[a:]n 138 ms S[a:]d'inien 120 ms S[a:]d'inien 126 ms	—